

ԿԱՍՈՒ ՄԿԻՏՁՅԱՆ

Հայ
դրոպուկահարները

ԵՐԵՎԱՆ

ГОСУДАРСТВЕННЫЙ ЭТНОГРАФИЧЕСКИЙ МУЗЕЙ АРМ. ССР
«АРМГЛАВКОНЦЕРТ»

КАМО МКРТЧЯН

АРМЯНСКИЕ ДУДУКИСТЫ

ИЗДАТЕЛЬСТВО «СОВЕТАКАН ГРОХ»
ЕРЕВАН 1988

ՀԱՅԿԱՍՏԱՆԻ ՄԱՀ ԱԶԳԱԳՐՈՒԹՅԱՆ, ԳԵՏԱՍԱՆԻ, ՔԱՆԳԱՐԱՆԻ,
«Հ Ա Յ Գ Լ Խ Հ Ա Մ Ե Ր Գ»

ԿԱՍՈՒ ՄԿՐՏՅԱՆ

ՀԱՅ ԳՈՒԳՈՒԿԱՀԱՐՆԵՐ

«ՍՈՎԵՏԱԿԱՆ ԳՐՈՎ» ՀՐԱՏԱՐԱԿԱԶՄՈՒԹՅՈՒՆ
ԵՐԵՎԱՆ 1988

ԳՄԳ՝ 85.243
Մ՝ 806

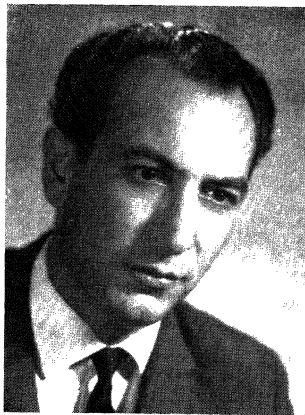
Միլիտչյան Կ.
Մ 806 *Հայ գրողականների: Հոգվածներ:—Նր.: Սովետ. գրող, 1987.—
180 էջ.*

*Գիրքը պատմում է հայ գրողականների, նրանց արվեստի, անցած նահապետի,
կատարչական ընթացիկ անհատականությունների, միասնական փաստագրական տե-
ղեկությունների և հազարամյակների և գործունեության մասին:
Բաղկացած է երեք բաժիններից՝ «Կարգուհանր», «Փոխադրվածներ», «Ներհատարգ
ներ»:*

*Գիրքը, որ հանդիսանում է մատուցական ընթացիկի, հրատարակության և պատ-
րաստի և ազգային կրթությանը և հայաստանի ազգային պատմական լեզու-
անի գիտական խորհրդի:*

Մ $\frac{1805000000}{7150187}$ ատանց հայտարարված 87 ԳՄԳ՝ 85.246

© ՀԱՅԿԱՍՏԱՆԻ ՄԻԷ ԱՅԿԱԳՐՈՒԹՅԱՆ
ՊԵՏԱԿԱՆ ՓՈՒՅՊԱՐԱՆ...1987
«ՀԱՅԿԱՍՏԱՆԻՄԻԳ»

Դուրսից այն միակ գործիքն է, որի
նվազը առկայում է ինչ լաց մեկը:

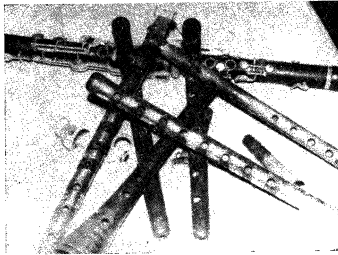
ԱՐԱՄ ԽԱՀԱՏՐՅԱՆ

ԳՈՒԳՈՒԿԻ ԱՐՔԱՆՈՒՅԱԸ

Այս գրքում հնչում է դուրսից: Հնչում է որպես գործիք ու կախարդանք,
որպես իրողություն:

Հեղինակը, որ արվեստի անդաստանում բարի ու լավ հետք է թողել՝
ժողովրդի և հասարակական գործիչ Կամո Ակրտչյանը, հայ դուրսկանար-
ների զնգուն շեփորը հավաքել է ասես մի մեծ համերգի:

Եվ անգամ նրանք, ովքեր ծանր «են միմյանց» կյանքից վաղամեծիկ հե-
ռացած Մարգար Մարգարյանը, Լևոն Մաղոյանը, Վաչե Հովսեփյանը, այսօր
«խոսում են» Ջիվան Գասպարյանի, Սուրեն Թովմասյանի, Վլադիմիր Հարո-
թյունյանի, Եղիշե Մամուկյանի ու մյուսների հետ:

Հայ ազգային նվագարանի ընտրամիջ

Խոսում են ոչ միայն խոսելու՝ դուրսով նվագելու համար, խոսում են
իրար հասկանալու և իրենց վարպետության աստիճաններից:

Դուրսից՝ այդ ոին հավանական նվագարանը, մեր ժողովրդի սիրելին է
եղել միշտ: Դուրսովով ուրախացել են, դուրսովով հպարտացել, դուրսովի

կանչով տիրել ու մի քիչ էլ զգաստացել: Գողովը մեզ համար լեզու է եղել, և այդ լեզուն բարձրացել է հայոց արշալույսներից ու չի խոնարհվել...

Գողովկն ունի իր ներքին էությունը:

Այսօր այն խորախորհուրդ բացվում է աշխարհին որպես մեր ազգի կամչ, մեր ժողովրդի ոգի:

Այդ փոքրիկ, փոքրիկ նվագարանը մեծագործության հրաշքներ է անում:

Դրա համար մեր բոլոր համերգներում, հայ արտիստների բոլոր ելույթներում գողովը փառք է բերում:

Այս գրքի էջերը խոսում են իրար մեջ:

Ինձ թվում է անգամ, որ այս գիրքը յուրահատուկ մարտն է, որ ամեն մի գողովկամար իր վազքն է սկսում ամենամեծ մեկնարկից՝ իր ժողովրդից:

Գուցե ներկայացնելու հարկ չկա այս գիրքը, չէ՞ որ այն ամփոփում է գողովկի երաժշտության անցյալի ու պարզապես կլե՛ջները:

Ներկայացնելու հարկ չկա նաև գողովկամարներին, որոնց մեծ ու փոքր կենսագրությունները: Հեղինակը նրանց բոլորին նայել է ժամանակի մեջ, ժամանակի ուղիով: Նրանցից ամեն մեկը մեր արվեստին իր հաստատուն ու իրական երգն է բերել ու այսօր էլ բերում է:

Բերքաշատ է եղել հունձքը մեր գողովկի, որը հայ արտիստների շուրթերով անցնելով աշխարհից-աշխարհ՝ այսօր իր ուրույն և իրական տեղն ունի սովետական արվեստի անդամատանում:

Այս գիրքը նաև մեր ժողովրդի երաժշտական պատմության էջերից է: Չէ՞ որ գողովը երգում է հայ ժողովրդի կենսագրության մասին, թերթում այն:

Իմ ստեղծագործական աշխատանքի ընթացքում գրելով ոտմանա, սիմֆոնիա ու կանտատ, հաճախ ես տուն դառնալիս միացնում եմ ձայնարկիչն ու լսում մեր գողովկը: Հոգիս խաղաղվում է:

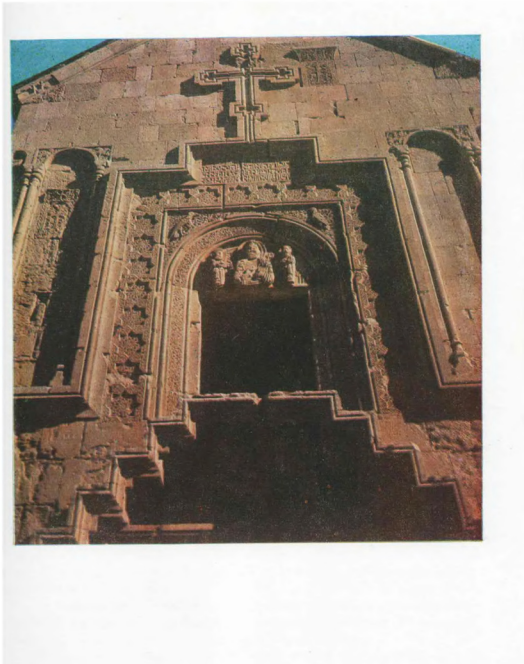
Դրա համար էլ կարողավոլ Կամ Մկրտչյանի գրքի էջերը գողովկամարների մասին, ուզում եմ, որ ձեր հոգին էլ խաղաղվի ու կարոտի մեր ս.զ.գի ստեղծած պարզ, բայց միշտ անմիջական ու ինքնուրույն նվագարանին՝ գողովկին:

Չէ՞ որ գողովը մեր սրտերի առնավառչալան է ու արտահայտիչը, չէ՞ որ գողովը մեր է:

Լսենք այդ սիրո ձայնը:

ԷՒՈՒՆՐԴԻ ՄԻՐՁՈՑՄԱՆ

**Հայաստանի կոմպոզիտորների միության
վարչության նախագահ, ՍՍՀՄ ժողովրդական
արտիստ**

ԱՋՆԻՎ ՈՒ ՊԱՐՁ

Հայ ժողովրդի ազգային նվազարանների շարքում պատվավոր և բարձրագույն տեղ ունի դուդուկը:

Աշխատանքի ընդմիջմանը, թե՛ հանգստի պահին, թո՛ւ օջախում կամ հայրենի տնից հեռու, երբ լսում ես հարազատ մի մեղեդի, ազգային մի սրտատույզ երգ, հոգիդ պարտավում է ջերմությամբ: Քո սիրտը հուզում է անչափ մի խնդրությամբ, և դու էլ երգում ու մրմնջում ես այդ գուլալ մեղեդին, հարազատ մեղեդին:

Այդպես է այն, ինչ եկել է անցյալի հուշից, ավանդույթների միջով, այսօր նորից-նոր ստիպում է թե՛զ վերապրել, խորհել, ամբշնել...

Դուդուկ:

Այն ծնվել է դարեր առաջ՝ հայկական ծիրաննու փայտից:

Կարմրավուն, կարծր փայտ ունի ծիրանի ծաղը: Ծոփի, տոթի մեջ է անում, դիմանում է սառնամանիքին: Եվ շոգից ու ցրտից կարծրանալով՝ թըրծվում է: Ու երբ խփում ես ծառի բնին՝ մետաղի զնգոց է հանում, երգում է սանա:

Եվ, հավանաբար, մեր հետավոր նախնին մի օր խփել է ծիրանի ծառաբլրնին, տեսել, որ ձայն է հանում, կտրել է նրա ուսը, մշակել ու նվագել...

Դուդուկի մեղեդիներն այսօր մեզ են հասել շնորհիվ նրա կատարողների: Այդ մեղեդիները չեն կորել, դրանք ստեղծվել են մարդկային հոգու ներշնչման պահին և պահպանվել մինչև մեր օրերը:

Դուդուկն ունի ձայնանոցեր, մարդկային ձեռքերը՝ մատներ: Այդ մատները դիրիժորներ են կարծես: Նրանք լավ գիտեն, թե՛ ամեն անցքից ինչ հնչյուն, ինչ տեմպ կարելի է ստանալ:

Այդ մատները, սակայն, ինչքան էլ ճկուն, երիտասարդ կամ փորձված վարպետ լինեն, չեն կարող աշխատել առանց համագործակցման: Դրա համար էլ ամենաեականը ականջը, մաքուր լսողությունը, զգացմունքը, շրթունքը, երաժշտի բնկալումն է:

Այս ամենին պիտի զուգակցի դուդուկահարի սեփական զգացողությունը: Հավանում ես կամ ոչ, բայց անպայման կտարբերակես. նվագում է այս վարպետը: Ի՞նչ է դուդուկը: Ամեն մեկը յուրովի է զգում այն:

Դուդուկը սույն նվազարան չէ, դուդուկը հոգի է ու զգացմունք, երգ առանց խաբի, կանչ ու ճանապարհ: Դուդուկը մարդկային տրամադրություն-

ների հավաքական մի սիմֆոնիա է, որ գալիս է ձայնի երգեցողության, տրամադրության, մեղեդայնության ելևէջներից: Այն իր փոքր ձայնանցներում ամփոփում է մեր անցյալի լացը, երեկվա արցունքը, մեր ժողովրդի ոգին, այսօրվա պայծառ կյանքի հիմնը, մեր աներեր ուժը, հարսանիքների թափը, մեր ուրախության հորիզոնները, մեր սարած օրվա հմայքը:

Նշանավոր ու մեծ վարպետների՝ Մարգար Մարգարյանի, Լևոն Մադոյանի, Կարո Չարչոյլյանի, Խաչիկ Խաչատրյանի, Վաչե Հովսեփյանի, հետագայում նրանց փոխարինողների՝ Ջիվան Գասպարյանի, Սուրեն Թովմասյանի, Վլադիմիր Հարությունյանի, Մկրտիչ Մախաչյանի, Սերգեյ Կարսպետյանի, Արտավազ Տեր-Հովհաննիսյանի, Վլադիմիր Կրոյանի, Վաչե Արմենյանի, Գեորգի Մինասովի, Հովհաննես Կասրանի, այսօր երիտասարդ, շնորհալի երաժիշտ-դուրվաճարներ Եղիշե Մանուկյանի, Ռենիկ Իգնատյանի, Սարո Դանիելյանի, Ռուբիկ Հարությունյանի, Արս Դավաթյանի և մյուսների շնորհիվ այն մեղքել է աշխարհի բոլոր լեզվական պատմեջները, իր ձայնով բարձրացել ու բարձրացրել երկիր հաղթանակ՝ Հայաստանը:

Դուրովը կտրել է ամբողջ երկրագունդը: Հարսանիքներում ու խրախուճանքներում, տոնախմբություններում ու ծիսակատարություններում հնչող այլ փոքրիկ, փայտյա փողը համերգային քննահարթակ բարձրացավ:

Հարստացավ նրա երգացանկը՝ երգերից ու պարեղանակներից մինչև կոնցերտային ստեղծագործություններ:

Մեր լավագույն դուրովաճարներից մեկի՝ Հավական ԱՆԸ ժողովրդական պրոտիստ Վաչե Հովսեփյանի հիշատակին նվիրված ամենամյա՝ «Այս երեկը դուրովի հետ» հանդեսը Հայաստանի ժողովրդատի տան մեծ դանդիմն է քերտմ դուրովի սիրահարներին, արվեստի երկրպագուներին:

Չոր չեն ատում, որ երաժշտական ոչ մի նվագարան այնպես չի արտահայտել մեր ժողովրդի ապրումները, ինչպես դուրովը: Չէ՛ որ այն զուտ հայկական է՝ ճեղած մեր ժողովրդի պատմությունից:

Ժողովրդատի տանը տեղի ունեցող ավանդական այդ հավաքը՝ «Այս երեկը դուրովի հետ» միտք տվեց ստեղծելու մի գործ մեր անվանի դուրովաճարների մասին, կողք-կողքի դնելու նրանց կատարողական արվեստը, նայելու դուրովի անցած ճանապարհին, նրա վարպետների մեծ հաջողություններին՝ Աշխարհի քննահարթակներում: Միաժամանակ ցանկություն առաջացավ մեր ժողովրդի երաժշտական մշակույթի ելևէջներն ու մեղեդիները արտահայտող նվագարանների՝ բլավի, շվիի, ուրի, քանոնի, քամբիոի, սանթուրի, քյամանչայի, պարկապզովի կողքին տեսնել դուրովի՝ մեր ազգային նվագարանների ընտրանու յուրահատուկ դերը, որն անտակ գաղտնիքներ ունի իր մեջ ամբարած:

ՀԵՂՈՒՆԱԿ

ՎԱՐՊԵՏՆԵՐԸ

Մ Ա Ր Գ Ա Ր Մ Ա Ր Գ Ա Ր Ց Ա Ն

Ս Վ Ջ Բ Ն Ա Ղ Բ Ց Ո Ւ Ր

Նրան գիտեին և սիրում էին բոլորը՝ Չարենցից մինչև շուր ծախող պատանին: Վազում էին նրա ետևից, երբ փողոցով անցնում էր Մարգար Մարգարյանը՝ 30-ական թվականների ու 40-ականի սկզբների դուդուկի կնդրանի լեզվերը:

Էջմիածնեցի էր, միջանասակ, քիչ գեր, թեթևակի ճողատ, բարեհամբույր, միամիտ ու ազնիվ: Չկար մեկը, որ նրան վարպետ չանվաներ:

Մարգար Մարգարյանը առաջին պրոֆեսիոնալ դուդուկահարն էր: Նա եկավ ուստա Հարութի, Կարո Սարգսյանի դպրոցն անցած, սկսեց հարսանիքներից, հասավ ռադիոհաղորդումների կոմիտեի ժողովրդական գործիչների անասմբի մենակատարի պատվին և շարունակեց իր երթը Վարդան Բունու նվագախմբում:

Հիշենք պատմությունը:

Գաղթականները Մամուրի Գևորգի երգերը չէին երգում: «Էրգրի» երգերն էին երգում. «Որ խարս խորոտ էր, գետերն էլման էին ու տավրիկի, բարձր սարեր»:

Աղյուսաշեն քաղաքն իր երգերն ուներ՝ «Քուչա, քուչա ման էս գալիս ինչու՞՝ դու մեր տուն չես գալիս», պատեֆոնը նվագում էր՝ «Ես և իմ Մաշան ինքնակոնի մոտ» իսկ թատի վրա՝ մի անվերջանալի մուղամ: «Անգլիական

այդում», որ ամեն երեկո Վարդան Բունու թառամարների ու քամանջանարների նվագախումբը արնելյան ու եկիրուկական մեղեդիներ էր նվագում, իսկ Օարա Տալյանը կատարում էր Սալաթ-Նովայի և այլ գոտանների երգերը, էջմիածնացի պատանին սկսեց իր առաջին ելույթները:

Մարգար Մարգարյանը դուդուկի ու շվիի սիրահար էր: 30-ականի կեսերին Հայաստանի Ռադիոյի ժողովրդական գործիքների նորաստեղծ անսամբլում նա արդեն ուներ իր նվագի սեփական ձայնը:

Նա հետագայ կյանքից պատերազմի առաջին տարիներին: Բայց թողեց մի ժառանգություն, որ դուդուկի վարպետների համար այսօր իսկական դրակոն է:

Խողովանար Մարգար Մարգարյանը (ձախից՝ երրորդը) իր նվագախմբի հետ

Նրա ավանդը ժողովրդական երգերի առաջին նվագակցումներն էին: Ջայնի տեմբոլը, շրթունքի խաղերը՝ շրթնի արտաբերման վարպետությունը այսօր էլ, հրա մահից հինգ տասնամյակ անց, հիշվում են...

Մարգար Մարգարյանն առաջին էր, որ դուդուկը բարձրացրեց համերգային բեմահարթակ: Ելույթ ունենալով Ա. Մերանգուլյանի ղեկավարած ժո-

դավրյալան գործիքների անսամբլում, նա իր յուրաքանչյուր նվագով նվաճեց հանդիսատեսի սիրտը:

1939 թվականին հայ արվեստի և գրականության Մոսկովյա՝ փառատոնի տասնօրյակի օրերին Մարգարը նվագեց հավիական երգերի մի ամբողջ ընտրանի:

Հին երևանցիները այսօր էլ հիշում են Ամիրյան և Սպանդարյան, Աստաֆյան-Արովյան փողոցների վրա կատարված կինոթատրոնների սեանսները, երբ ամեն սեանսից առաջ հայտնվում էր ուստա Մարգարը ու իր նվագով կենդանացնում համր «Նամուս», «Գիքոր», «Ջարե», «Ժառ-Փուշ» կինոնկարները: Տարիներ անց, արդեն հնչյունային ֆիլմերում («Պեպո», «Ջանգեզուր», «Ասամի ձկնորսները», «Լեռնային հեղեղ» և այլն) նա նվագում էր ինքնամտաց ու պարզ, դրամատուրգիական և ուժիտրական մտահղացումների միացնելով իր նվագի ելևէջները:

Իր ստեղծագործական կյանքում նվագակցելով հայ երգի բազմաթիվ վարպետների, նա զգաց, որ դուրսըլը պետք է կատարելագործել: Եվ ստեղծեց իր դուրսըլը, որը մի քանի սանտիմետրով փոքր էր սովորականից, ձայնանցքերը մտեցրեց իրար, որի շնորհիվ բարձրագույն դուրսի հնչեղությունը:

Ամեն Բարաչանյանը հիշում է. «1938 թվականի գարնանն էր: Այդ ժամանակ սովորում էի Մոսկվայում, հայկական մշակույթի տանը: Երբ տուն եկա՝ Երևան, ինձ ասացին, որ Արամ Խաչատրյանն այստեղ է. նրան պատվիրել էին հավիական արվեստի և գրականության Մոսկովյան տասնօրյակի ստեղծագրային քալես գրել:

Նա իջել էր իր քրոջ՝ երգչուհի Թուշիկ Խաչատրյանի տանը: Գնացի: Նստած էր, իսկ կողքին նվագում էր դուրսկախարհ Մարգար Մարգարյանը կամ «ուստա Մարգարը», ինչպես կոչում էին նրան: Նա նվագում էր, Խաչատրյանը՝ լսում: Ես մտածեցի՝ քալես ուր, դուրսկն ուր: «Ամեն մի ստեղծագործություն ժողովրդական երգի ակունք պետք է ունենա, հետո հոր միայն երգահանի սրտի միջով անցնի ու նրա տաղանդով ստեղծվի»,—ասաց Արամ Խաչատրյանը»:

Հին երևանցիները հիշում են նաև, որ մեծ քանատեղծ Ելիշե Չարենցը գալիս էր անսամբլի փորձասենյակ ու ասում.

—Ուստա Մարգար, «գնացի՞նք...

Ու գնում էին Դարաշիշյակ, այսօրվա Ծաղկաձորը և բնության գրկում ըմբռնվում «Իմն էն գլխեմի» դյութիչ մեղեդին:

Չարենցը կանգնում էր ու արտասանում.

Էլի գարուն կգա, կբազլի վարդը,
Սիրելիսը էլի յարին կմնա:
Կփոխվի տարիքը, կփոխվի մարդը,

Բյրոյի երգն էլի սարին կմնա:
...Որիչ որտի քամար կհալի խունկը,
Կրացվի շուշանը, վարդերի տունկը,
Գուգալը լաց կըլի, կընկնի արցունքը,
Գերեզմանիս մարմար քարին կմնա:

**Մարգար Մարգարյանի գերեզմանաքարին աչտը հավերժանում են մեր
դուրոյի անմեռ ոնշյունները, որոնք նա պարզեց աշխարհին ու դարերին:**

¹ «Հայաստանի աշխատալորուհի», 1985, յՁ 5:

Լ Ե Վ Ո Ն Մ Ա Գ Ո Յ Ա Ն

ՄԵՆԱԽՈՍՈՒԹՅՈՒՆ

Երբ բոլորեց տղայի տասը տարին մայրը նրան դուդուկ նվիրեց: Պատը երկար տարիներ նվագել էր այդ դուդուկով և կտակել թոռանը:

Այսօր այդ գործիքը Հայաստանի պետական ազգագրական թանգարանի ցուցանմուշ է այն բոլոր դուդուկների կողքին, որոնցով նա նվագել է:

Գրումրին հայ երաժշտության ու արվեստի օրրան է եղել՝ Արմեն Տիգրանյան, Ավետիք Խանանյան, էլ չենք ասում՝ Գոռան Օերան ու հայկական արվեստի գործիչների մի մեծ համաստեղություն:

1923-ին, երբ Լեհինականում քայվեց երաժշտական ստաջին դպրոցը, նա սովորեց դուդուկի վարպետների մոտ և իր առաջին քայլերն այնց փոքր քեմուս:

Ինչ պատմել նրա մասին. այսօր նա մեզ հետ չէ, և միայն մի քանի ձայնագրություններ ևն մնացել նրա մեծ սրբնօսիլը: Մինչև 1926 թվականը սովորելով երաժշտական դպրոցում, նա, շատ երիտասարդների պես, իր քախտը փորձեց այլ քաղաքներում. հաջվում՝ բժիշկ-երաժիշտ Ավանես Խոնկայանի նվագախմբում կարծես գտավ իր տեղը: Սակայն հայրենի Լեհինականը կանչում էր նրան:

Լսելով, որ կոմպոզիտոր Նիկողայոս Տիգրանյանը ցանկանում է ծանոթանալ նրա արվեստին, շտապում է հարազատ քաղաք: Այստեղ էլ նրա արվեստը կատարելագործվեց և նա դարձավ հայ դուդուկի այն կատարողը, որը հետագայում ունեցավ մեծ հաջողություններ:

Լևոն Մարդյանը ոչ միայն բարձրագրեց նվագարանի վարկը, այլև ընդ-
լայնեց նրա կատարողական հնարավորությունները: Նրա դուդուկը մեզ քերեց
հայ ժողովրդի երգի ազգային մեղեդիների մի մեծ համաստեղություն: Եվ
արդեն մեծ ճանաչում գտած Լևոն Մարդյանը 1939 թվականին, Մարգար
Մարգարյանի հետ, մասնակցեց հայկական արվեստի ու գրականության Մուս-
կովյան տասնօրյակին, արժանացավ կառավարական պարգևի և ստացավ
ստաջին մրցանակ:

Լևոն Մարդյանի դուդուկը հնչել է Միության և սփյուռքի մի շարք
բեմերում:

Լևոն Մարդյանը հինգ հարյուրից ավելի համերգների է մասնակցել մեր
համերապետությունում: Այդ համերգները մարդկանց ուրախություն են բերել
արվեստի և երաժշտության ուրախություն: Հիրավի ժողովրդական արտիստ
էր նա:

Պատմում են, որ մեծ վարպետ Ավետիք Իսահանյանը նրան մի ստիժով
պատմել է.

—Լևոն, արտասահմանից գալիս էի հաջրենիք: Ճամփին մի գյումրեցու
տեսա, նստել էր պատի տակ ու «Ալագյազ» էր երգում: Հարցրի, ասի—Էս
ի՞նչ երգ է: Պատասխանեց՝ ախպեր ջան, քո գործին գնա... Էս երգը դու չես
հասկանա, էս մեր երգն է, մեր ժողովրդի երգը: Գլուխս կախնցի, երջանկու-
թյան արցունքներով շարունակեցի ճամփես դեպի իմ գյուղը: Երկար եմ մը-
տածել: Հետո ցանկանում էի, որ «Էս ինչ գովում աշխարհ է» բանաստեղծու-
թյունը երաժշտություն ունենա: Դրա համար եմ քեզ կանչել, գուցե գտնենք:

Ու գտան: Ախպես ծնվեց՝

Միրեցի, յարս տարան,

Յարս տվին ու տարան... երգը:

Մինչև 1952 թվականը Լևոն Մարդյանն աշխատեց հայֆիլմհարմոնիա-
յում, նվագեց դուդուկ, սրինգ, շվի, գլուխա...

Այնուհետև աշխատանքի անցավ ուղիղի և հեռուստատեսության Արամ
Մերանգուլյանի անվան ժողովրդական գործիքների պետական անսամբլում:

Լևոն Մարդյանը իր նվագարանի, իր նվագի սիրահարն էր: Նա կարո-
ղանում էր ազգային երգը մատուցել նորովի, որով Մարգար Մարգարյանից
հետո դարձավ հեղինակություն: Լևոն Մարդյանը մեր ազգային երաժշտու-
թյան հպարտությունն է: Ինչ էլ որ նա նվագեր՝ նրա երգում կյանք կար:

Ան-մութ ամպեր ճակտիդ դիզվան

Դուման հագար, Ալագյազ,

Սիրտս արև էլ չի բացվի,

Սիրտս էլ դուման, Ալագյազ...

Արվաթանիկը և մտերիմ ընկերներ՝ ՀԱԽՀ մուլտիտանգան արտիստներ
Սողոմոն Սերաբյանը և Լևոն Մարտիրոսը, 1954 թ.

Եվ եթե դրան հաջորդում էին կյանքի և սիրո այլ երգեր, Մադոյանը
պրտի դուդուկը հնչեցնում էր կյանքի և սպրեկու դուդանցներ:
Լևոն Մադոյանի արվեստը հավերժ մնացել է մեր ժողովրդի հիշողու-
թյան մեջ: Նրա դուդուկի ձայնը այսօր էլ հուզում է, այսօր էլ արթնալու:

Լևոն Մադոյանի (ստան, ձախից՝ երրորդը) նվագակցությանը բազմաթիվ համերգներ էլ
տվել մեր ազգի լավագույն երգչուհիներ Մանիկ Գուգուրովան և ՀՍՄՀ ժողովրդական ար-
տիստուհի Սրաքսյա Գյուրգալյանը (կանգնած):

Ճրագ նվագով, զգում ես Շիրակի շնչունկան հովերի կանչը, Գյունրվա կար-
տը և ամենակարևորը՝ վարսեռի անկրկնելի, անմոռաց դուդուկի ձայնը:

Տաղանշավոր դուդուկահարի ջախի՞նձ հրա գարծրներ, ՀՍՄՀ վաստակա-
վոր արտիստ Նորայր Մնացականյանը գրել է. «Այն, ինչ հևուու ժամանակ-
ներից անխնայաբար եկել ու ամբարվել էր դուդուկահարների անդամուճանում,
բուրբուխն հրա որսւ ստացավ Լևոն Մադոյանի արվեստում: Նրա արպտող
փութը չցմաց այն ճանապարհով, որով անցել էին հրա նախորդները, այլ
լուրովի բնբնկով դուդուկի դերն ու նշանակությունը՝ նա դարս էկավ մի
լայնահուն պրտուսս, որն ասենայն իրավամբ հետագայում կրչվեց մադոյա-
նական: Դուդուկով կատարվող հայ երգն ու երաժշտությունը, որը մինչ այր
ժառտուցվել էին պարսկական մեղեդիների որոշ և երբեմն էլ հախտուն խառ-

նորոգվ, Մադոյանի մատների տակ վերստին հայացան և սկսեցին ճնշել ա-
վիկ կիրք, չափավոր ու միշտ չափի մեջ ներքին բարեկրթությամբ, ընդ ո-
րում՝ հաճախ ավիկի էպիկական, բան ջնարական շնչով: Մադոյանական այդ
կատարումներն անմիջապես գրավեցին հազարավոր սրտեր, փառք բերելով
ոչ միայն սիրված արտիստին, այլև նորովի հասկացված նրա դուդուկին: Այն
թշուր կարծիքը, որ մինչ այդ գոյություն ուներ դուդուկի վերաբերյալ իբրև
նեղ ու սահմանափակ նվագարանի, Մադոյան-դուդուկահարի վառ անհա-
տականության շնորհիվ ճօղս ցնդեց: Դուդուկը սովորական կենցաղից բարձ-
րացավ մինչև «պրոֆեսիոնալ լսարանները» և արևելյան նվագարանների
մեջ ճանաչվեց իբրև փառամեղ թագուհի: Դա Լևոն Մադոյանի պատմական
ծառայությունն էր»¹:

¹ «Սովետական արվեստ», 1986, 3, էջ 31:

**Կ Ա Ր Ո
ՉԱՐՉՈՂ ԼՅԱՆ**

ԳՈՒԳՈՒԿԻ ԱՆՓՆՈՒ ԾԱՂԻԿՆԵՐԸ

Միշտ չէ, որ մասնագետներն անգամ կարողանում են տարբերել դուրս-կահար-կատարողին: Ո՛ր է նվագում: Սակայն Կարո Չարչոլյանի նվագն ստանձնանում էր թողորից այն ստեղծագործական ինքնագրով, որը չի կարելի շփոթել: Նրա նվագը այնքան մաքուր ու անաղարտ էր, տարբեր տոնա-նայություններում նա կատարման իր սեփական ետ ուներ՝ նվագում էր հավա-սար և անցումներում մնում իրեն շատ հարագատ:

Նրա դուդուկի տեխնիկական հնարավորություններն անգերազանցելի էին կատարման յուրաձևությամբ, ձայնի որակի արտաբերմամբ: Բազմակող-մանի զարգացած դուդուկահար էր, գիտեր նոտաները:

Ուզելի Հաջիբեկովի համահեղինակությամբ դասափոք ցրեցին դուդու-կի մասին: Հանդես էր գալիս Բաքվի ժողովրդական գործիչների պետական նվագախմբում: Ծնվել էր Լեհինականում, շարունակել իր ստեղծագործական գործունեությունը Վարդան Բունու անսամբլում:

Երկար տարիներ նվագել է Ավանես Իսմիլյանի (Հովհաննես Հովհան-նիսյան) փառաբանված խմբում, 1939-ին արժանացել համամիութենական մրցույթի դափնեկրի պատվավոր կոչման, նվաճել հանդիսատեսի սերն ու միացմունքը:

Կարո Չարչոլյանին յորսմատով էր ինստրովիզացիայի արվեստը: Ուսանելով հայրենի Լեմինականում ու անցնելով Փաճոյ Կարոյի դպրոցի դասարանը, նա Սովետական Բանակում ծառայելու տարիներին կազմակերպեց ժողգործիքների մի անասնով, որտեղ ընդգրկված էին և՛ դուդուկը, և՛ շվին, և՛ դիլլը, և գրուման: Կարո Չարչոլյանը նեոավոր ակներում ցույց տվեց, որ մեր արվեստի այդ նվագարանները արտամայտում են հոգուց բխող ապրումները՝ որակաբարձներն ու տիրաբերողները:

Մի նեսուսքքի որակը Կարո Չարչոլյանի կենսագրությունից. Համերգ էր: Բարվում նշանավոր երաժիշտ, Արրբեջանական ՍՍՀ ժողովրդական արտիստ, թատևար Կուրբան Գրիմովը բեմ բարձրացավ ու ծաղկեփունջ մատուցեց Կարո Չարչոլյանին: Վերջինս նվագում էր Սայաթ-Նովայի «Գուն Էն գլեներ», նվագում էր ինքնամոտաց և վարպետորեն:

—Վարպետ,— դիմեցին Գրիմովին,— տարիքն ասած ու նշանավոր երաժիշտ էք, բայց բեմ եք բարձրանում ինչպես երիտասարդ դամհար և գրովի խոնարհում մի ջամեկի ստաջ:

Կուրբան Գրիմովը պատասխանեց.

—Եթե դուք էլ կարողանաք Կարո Չարչոլյանի նման նվագել, ես պատրաստ եմ աշխարհի բոլոր ծաղիկները բերել բեմ ու մատուցել ձեզ՝:

Ինչպես նշեցինք, Կարո Չարչոլյանը ինստրովիզացիայի մեծ վարպետ էր: Երբ նա նվագում էր Շերամի «Անպերն կլան...», «Մամկաչ» և զուգակցում «Չորսն բայաթին», անսովոր ականջը չէր կարող որոշել, թե նա ինչ գործիքի վրա է նվագում շվին, դուդուկի, կլարնետի, բլուլի, թե՛...:

Նա տիրապետում էր հայկական բազմաթիվ նվագարանների:

Ծատերը հիմա կենդանի չեն 1937 թվականի սպրիլյան համերգի այն հանդիսատեսներից, երբ համերգը ավարտվեցուց հետո Կարո Չարչոլյանը 30 րոպեից ավել, հրանց պամանջով, միացնում էր իր նվագով:

Ի՞նչ գործեր էր նա կատարում արևելքի լավագույն կոմպոզիտորների ստեղծագործություններ, Մոցարտ, մեր Հովվի կանչը, «Սկերցո» և «Դրելյուս», «Դիվերտիսմենտ»: Եվ, իհարկե, ժողովրդական «Սիրեցի, յարս տարան»:

Կոմպոզիտոր և երաժիշտ Հրանտ Թորոպանը հիշում է.

1948 թ. ամռանն էր: Գերմանական պատվիրակությունը բարեկամական այցով եկել էր Բաքու: Ինձ բախտ վիճակից ներկա լինել այն հանդիպմանը, որ կազմակերպվել էին աղբյուրեանցի մեր բարեկամները:

Կարոն նվագեց Բեթհովեն, Մոցարտ, արրբեջանական ու հայկական խաղիկներ: Գերմանացի հյուրերից մեկը մոտենավ հրան, վերցրեց դուդուկն ու ասաց.

¹ Դեպքին ակամատես է եղել ՀՍՍՀ վատակավոր արտիստ դուդուկահար Խաչիկ Խաչատրյանը:

—Այս ի՞նչ գործիք է...
—Ռուդոլֆ է:
—Եվ պրանով կարելի՞ է Բեթթովենն նվագել:
Կարո Չարչոլլյանը պատասխանեց.
—Աշխարհի բոլոր կոմպոզիտորների ստեղծագործությունները կարելի է դուրսևորել կատարել:
Կարո Չարչոլլյանը դուդուկի սամանափակ ձայնածավալով կարողանում էր իր վիրտուոզ կատարողակությունները, բարդ իմպրովիզացիոն մանրալուրջ, զարմանալի տոնայնական անցումների միջոցով ճնշեցնել ժողովրդական մեղեդիներ, դրանց դարձնելով ավելի հետաքրքիր, հարուստ կատարողական ոճի բարդ ստեղծագործություն, որը յուրատեսակ էր միայն իրեն՝ Կարո Չարչոլլյանին: Կարո Չարչոլլյանի նվագը ճնշեց իր սեփական հոգու նուզերի, տրամադրությունների և ասպրումների իրական արտահայտությունն էր: Նա իր նվագով ունկնդրին տանում էր իր մեղեդիների աշխարհը, կրք մարդը վերանում է իրական կյանքից և ասպրում հրա ճնշումների զմայլքով:
Յալոք այդ անկրկնելի կրածաշի բոլոր կատարումները մեզ չեն հասել՝ ժամանակի ձայնագրման տեխնիկայի սուղ հնարավորությունների պատճառով: Սակայն հրա թողած այդ քիչ երաժշտական ժառանգությունն էլ հնարավորություն է տալիս պատկերացնել այդ վիրտուոզ դուդուկահարի մասին, որը մինչև վերջ հարազատ մնաց իր հոգու ձայնին:
Այսօր, տարիների հետվից, լսելով Կարո Չարչոլլյանի ձայնը, մենք գնահատում ենք ոչ միայն հրա արվեստի վաստակը, այլև հրա թողած ժառանգությունը, որն այնքան թանկ է մեզ համար:

**Խ Ա Ջ Ի Կ
Խ Ա Ջ Ա Տ Ր Յ Ա Ն**

ՀԱՅԻ ՎԱՍՏԱՆԿԱԳԻՐ ԱՐՄԻԱՍ

ԸՆԶՅՈՒՂՈՒՄ Է ՏՈՎԱՆՍԱՌԸ

Հինա էլ Բջնին միշտում է որպես երածիշտ կատարողների գյուղ, հատկապես դուրսի տոմսական ավանդությունը շարունակող մի մեծ օջախ: Այդ հնագույն և հնավանդ գյուղի բնակիչների մի սովոր մտալ՝ շուրջ 100 հոգի, կրում են Խաչատրյան տոմսիկ ազգանունը, և նրանցից շատերն են հարազատացել ազգային հարստություն դարձած այս գործիքի հետ: Իրոք մեծ է Խաչատրյան տոմսաճյուղի սերը դուրսի նկատմամբ: Բջնի և հարևան գյուղերի ծերունիները իրենց պապերի միջոցով հաստատում են, որ «ավալի» ժամանակներում շուրջակա գյուղերից գալիս էին Խաչատրյան երածիշտներին հրավիրելու իրենց խնջույքներում, տոնախմբություններում ու հարսանիքներում նվագելու համար: Սեր օրերում էլ հաճախ կլմես.

- Վարպետ Հարություն, հարսանիք կա:
- Վարպետ Սարգիս, որդու ծնունդն է:
- Վարպետ Սեդրակ, տղան բանակ է մեկնում:
- Վարպետ, վարպետ, վարպետ...

Եվ այսպես անվերջ: Եվ նույնիսկ եթե մի քանի գյուղերում միաժամանակ

քեֆ ու ուրախություն էր, Խաչատրյան տոհմի կրած ժշտները գոհացնում էին բոլորին:

Տոնիկ կրած ժշտ Խաչիկ Խաչատրյանի արծաթյա օղակներով զարդարված դուրովը պահվում է որպես այդ գերդաստանի մատուցող: Արծաթյա յուրաքանչյուր օղակը որևէ մրցույթի հաղթանշան է, մի մրցանակի պատմություն:

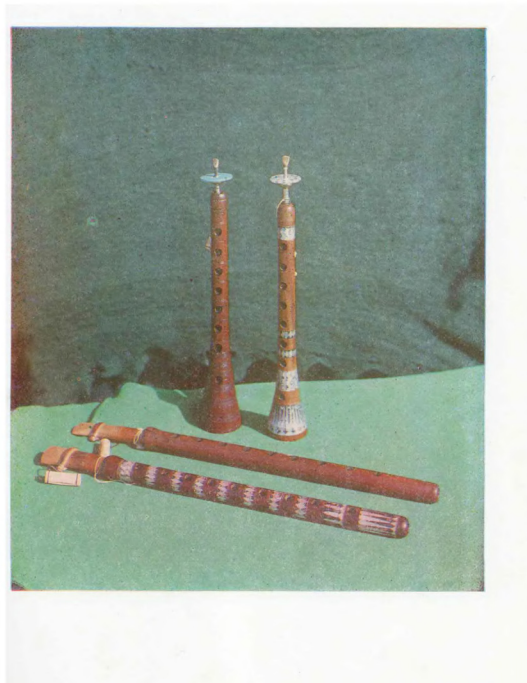
... Դեռևս 20-ական թվականներին վարպետ Հարությունը համարվում էր Հայաստանի լավագույն դուրովահարներից մեկը: Իսկ 1939-ին, երբ նա հասել էր կատարողական բարձր մակարդակի, մասնակցեց Մոսկվայում կազմակերպված Հայաստանի արվեստի և գրականության սասչին տանջությանին և իր պատվավոր տեղը գրավեց հայկական ուսիտի ժողովրդական գործիքների անամբում:

Երաժշտական տոհմանտի անդամները տարիներ ի վեր մասնակցել են Հայաստանում անցկացվող հանրապետական մրցույթներին, փատատներին և օլիմպիադաներին ու միշտ էլ գրավել են պատվավոր տեղեր: Խաչատրյանների տոհմի վարպետ Հարությունի գործը այսօր ժառանգել և պատվով շարունակում է Հայաստանի ուսիտի և հետաատատեսության Արամ Մերանգույանի անվան ժողովրդական գործիքների վատակավոր անամբի մեհակատար-դուրովահար Խաչիկ Խաչատրյանը՝ «Բջնեցի Խաչիկը», ինչպես մտերմաբար նրան կոչում են ընկերները:

Դուրովի կատարողական բարդ տեխնիկային վարպետներն տիրապետելը, այս նվագարանի միջոցով ժողովրդական շունչն ու ոգին անաղարտ արտահայտելու հմտու կարողությունը Խաչիկ Խաչատրյանին վաղուց դարձրել են Հայաստանի կրած ժշտ-կատարողների և կրած շաատակների սիրելին: Ազգային օպերային ներկայացումները անպայման զրգակցվում են նրա մեհանակաղով: Խաչիկի դուրովի թավշյա ձայնը բազմես հնչել է հանրապետության և կենտրոնական ուսիտի ու հետաատատեսության, հայկական, վրացական և ադրբեջանական մի շարք կինոնկարներում: Կա որպես դուրովահար-մեհակատար փայլեց Ուրբեկի մի «Հավաղի համար» և «Հրաշյա Ներպիպան» ֆիլմերում:

Վարպետ Խաչիկի տունը մի իսկական թանգարան է, ուր նա հպարտությամբ ցուցադրում է դուրովների, շլիների ու սրինգների մի հարուստ հավաքածու, որը նա տարիների ընթացքում ժողովել է Հայաստանի տարբեր գյուղերից ու քաղաքներից: Այս հարուստ հավաքածուի մեջ այսօր առանձնահատուկ տեղ է գրավում եղեգնյա մի սրինգ, որն առանձնապես թանկ է վարպետ Խաչիկի համար: Այդ սրինգը մի հուշ է Մեծ Հայրենականի տարիներից:

... Մովետական րանակը ժամանակավորապես նամանքում էր, թշնամուն էր թողնում Կերթ թերակղզին: Վերջինը հետամում էին հետապուղան-

րը: Նախանցը հսկելու գործը հանձնարարված էր չորս հետախույզների, որոնց մեջ էր և տասնութամյա Խաչիկը:

— Մենք ձեր հետևից կգանք գիշերով, — սասց հրամանատարը: — Երբ մոտենալու կլինենք, մեզ ձայն կտաք դուրսկողմ:

Հետախույզները ստանալով հանձնարարությունը թաքնվեցին եղեգնոտում: Մինչև գոտկատեղը ջրի մեջ թաղված, նրանք սպասում էին: Կեսգիշերին, լուսության մեջ շունչները պահած սպասում էին, երբ պատահեց անսպասելին: Կորալ դուրսկողմ: Այն թանկագին նվագարանը, որը Խաչիկին նվիրել էր Հարություն պապը՝ թանակ ճանապարհելիս: Ի՞նչ ամեն: Շուտով կմոտենան մերոնք, պետք է ազդանշան տալ: Խաչիկը գիշերային մթության մեջ եղեգնից պատրաստեց մի նոր դուրսկողմ: Եվ վճռական պահին հնչեց դուրսկողմ:

Բնքնաշեն գործիքն անցավ ուզված ճամփաներով մինչև հայթանակ: Ռազմիկ-երաժշտի կյանքի այս դրվագը ոչ միայն նրա կյանքի իրադարձությունն է, այլև պատերազմից մնացած հուշ, հաղթանակած մեր ժողովրդի հերոսական կյանքի մի հուզիչ պահ:

Սույլ կատարող երաժիշտ չէ ՀՍՍՀ վաստակավոր արտիստ, դուրսկողմ-հար Խաչիկ Խաչատրյանը: Նա սիրով իր փորձն ու հմտությունը փոխանցում է երիտասարդ դուրսկողմ-հարների նոր սերնդին, սեր արթնացնելով նրանց մեջ դեպի ազգային սիրված, պոտանույց նվագարանը:

Խաչիկ Խաչատրյանը դասավանդում է Կոմիտասի անվան կոնսերվատորիայում, Էջմիածնի մանկավարժական երաժշտական ուսումնարանում և այլուր: Նա այսօր էլ ջանք չի խնայում ժողովրդական ազգային նվագաշանների պրոպագանդման, ժողովրդական արվեստի զարգացման համար:

**Ս Ո Ւ Ր Ե Ն
Թ Ո Վ Ս Մ Յ Ա Ն**

ՀԱՅԿ ՎԱՍՏԱՆԿԱՅԻՆ ԱՐՄԻՅԱ

ԱՆԿԵՂԾՈՒԹՅԱՆ ԱՐՁԱԳԱՆՔԸ

Հայրը որմնադիր էր և երաժիշտ, արհեստ էր նվագում: Որդին էլ հրանքից
նվագել սովորեց:

Տղան լսում էր հոր նվագը և աչքերի առջև շունչ էին տանում հայրը
լեռներն ու հովիտները, լուսնյակ գիշերների փառը, տեսնում էր հորի մշա-
կին, որ ելնում էր գիշերով հերկելու հարկեն հողը, պատկերացնում հայրը
աղջիկների ննզամկուն պարը, լսում Սարգս-Նովայի չքմառ երգերը:

Աշխարհումս այն չիմ քաշի,
Քանի վոյր ջան իս ինձ համա...
Անմահական ջրով լիքքն
Օսկե ֆինջան իս ինձ համա...

Այդ «Օսկե ֆինջանը» ոսկե դուրդուկը, Սուրեն Թովմասյանը էր օր «հա-
վըշտակեց», երբ ութ տարեկան էր:

12 տարեկան էր, երբ արդեն նվագում էր այնպիսի վարպետների հետ,
ինչպիսիք Մարգար Մարգարյանը, Լևոն Մադոյանը, Կարո Հարջոլյանն
էին...

Սուրիկը սկսեց նվագել ռադիոյի ժողովրդական գործիչների անամբլում, միաժամանակ կոնսերվատորիայում դուդուկի դասերի էր հաճախում:

Մեղեդին ընդհատվեց պատերազմով: Եվ որպեսզի մարդկանց երգն ազատ ճախեր, թևեր առնելը կապույտ, անամպ երկնակամարում, շատերի հետ միասին գործող բանակ մեկնեց ճակ տակալին պատանի Սուրեն Թովմապանը:

Երկու լավ դուդուկ, որ նվեր էր ստացել իր վարսյետներից, պահ տվեց իր արվեստի երկրպագու վարորդ Գուրգենին, մեկն էլ վերցրեց հետը և շնագրի մեջ նվագեց իր հետ ճակատ մեկնող հայրենակիցների համար:

Մի առավոտ զարթոնեց ու տեսավ, որ շարդվել է դուդուկի եղեգնա պիպիչը: Տիրեց՝ գուցե վատ նշան է... Պատրաստեց եղեգնա մի շվի, որից այլևս չբաժանվեց, և նորից նրա նշանը հնչեց վազոնում, սիրված մեղեդիններ հավատով լցրեցին իր ու ընկերների սրտերը:

Միր ղի չարեյամի՝ վաչկ Հովսեփյանի հետ

... Սնդեկների մատուցներում չէր դադարում հրանոթների կրակը: Սովետական հրամանատարությանը «լեզու» էր պետք: Արևելքից բզկտված ճանփեղով սողում էին հետախույզները: Սողում էին դեպի թշնամու կողմից գրավված հողը, որը իրենցն էր...

Հրթիռը օդ է պահում: Ծրջապատը վտանգավոր լուսավորվում է ու նորից սթոնում: «Ան հովազի ցատկը» կատարելու էր Սուրենը: Ուժեղ մի ուսուցումով պատանի հետախույզը նետվում է դեպի ժամապահը: Պայքարը կայ ճ է տևում: Մի քանի րոպե հետո 331-րդ դիվիզիայի հետախույզ Սուրեն Թովմապանը՝ բոլորի կողմից սիրված Սելյուժան, ետ է սողում իր հետ բեռնով «լեզուն», որը կարևոր տեղեկություններ է տալիս: Իսկ հայրենիքը բարձր է գնահատում զինվորին: Սուրեն Թովմապանը պարգևատրվում է Հայրենական

մեծ պատերազմի 2-րդ աստիճանի շքանշանով: Վաշտում միակ հայը Սուրենն էր: Նրա միջոցով ուսս, թաթար, դազախ, ուկրաինացի զինվորները ճանաչեցին հային, հայ ժողովրդին, նրա անցյալի դառը ճակատագիրը: Այդ սերը կրկնապատկվեց, երբ Սուրենը եղևգից պատրաստած շվին մոտեցրեց շուրթերին և նվագով պատմեց իր ժողովրդի ճակատագրի մասին:

Երբ հոգևած զինվորները հավաքվում էին քիմիաժամ, նա «սասարգի» ճառքից հանում էր դուդուկը և նվագում: Ու զինվորները երագում էին, երագով տուն դառնում, բացում հարազատ տան դռները, տեսնում սիրելի, կարոտալի դեմքեր:

—Ինչի՞ մասին է քո նվագը, —խարցնում էին պլազգի զինվորները:
—Հայաստանի մասին, մեր ժողովրդի մասին, հայրենիքի մասին, հայոց աղջիկների մասին...
Մարտերից մեկի ժամանակ զոհվեց ... դուդուկը: Դա մեծ կորուստ էր ոչ միայն Սուրենի համար, այլև ամբողջ վաշտի: Հայց ուզմիկ-երամիշտը նորից շվի պատրաստեց ու էլի նվագեց: Արևելյան Պրոսպայում, մարտական ստաշարաններից հետո նա ստացավ «Փառքի 3-րդ աստիճանի շքանշան», ու շարունակեց իր ուզմաները: Բելոռուսիայի Օրշա քաղաքի մոտ ևս նրկու «լեզու» բաժին ընկավ Սուրենին: Եվ հորից՝ մարտական պարգև:

Պոլոտնաբաններ, ՀԽՍՀ վաստակավոր արտիստ Սուրեն Թովմազանը, Խաչիկ Ավագյանը (ստան), Գագիկ Գյուրջյանը իրենց սիրելի դեկավար, կրամշու Արմ Ավետիսյանի մոտ (Կանցնած, ձախից՝ երկրորդ)

Չորրորդ անգամ վերավերվելուց հետո դաշտային հուպիտալից հրանթիկունք տեղափոխեցին: Հենց այստեղ էլ, Երևանի զինվորական հիվանդանոցում, 1945-ին նրան ացեղության եկավ Արամ Մերանգույանը: Ծննտի վերջը դեռ չէր լավացել, սակայն Մերանգույանն ասես նշանակություն չտվեց դրան:

—Սուրեն, արի մեզ մոտ՝ անասնո՛ր, նվագի՛ր,—ստաջարկեց անվամի երաժիշտը:

Ու «հետախուզության գերագանցիկ» Սուրեն Թովմասյանը վերադարձավ ու սկսեց նվագել հարազատ անասնո՛րում: Նա ամբողջ հոգով անձնատուր եղավ իր սիրած գործին: Վարքոյ Գուրգենին պահ տված գործիքները հնչեցին նոր եռանդով, նոր ոգևորությամբ: Եվ հավկական մեղեդիները «Մանկալից» մինչև «Ան-սև աչերը» կրկին ըմբռնեցին հայ ոմկնդիները: Եվ ոչ միայն հայ: Հայաստանի երգի-պարի վաստակավոր անասնո՛րի հետ Սուրենին ոմկնդիներից Մովսիսի, Բազմի, Թրիմիսի հանդիսականները: Նա շտապ տիրապետեց նաև սաքսոֆոնին: Եվ արևելյան երաժիշտների քյուրյում քսանհինգ տարվա նրա աշխատանքը երաժշտական «խաղաղ գոյակցության» օրինակ է արևելյան և եվրոպական գործիքների, երգերի ու մեղեդիների հետ: Երկուսի մեջ էլ համագիշ են վարպետ Սուրենի նվագն ու ճաշակը: Երաժշտաներ հասարակությանը բազմիցս են հուզել նրա բարձր արվեստով դուրսևորվ կատարած «Կոունկը», «Ինոն Էն գլխենը», կլարնետով՝ «Ան աչերեն», գնչուական «Փոքրիկ ծաղիկը», սաքսոֆոնով՝ ամերիկյան պարային դիֆուլ Կո:իշ շատ գործեր:

Սուրենը հավկական երաժշտական ավանդները ճաշակով վերականգնող երաժիշտ է: Անկրկնելի է նրա՝ դուրսևորմանի վեցյակի նվագակցությամբ Սալաթ-Նուվայի «Աշխարհունս սախ չիմ քաշի» երգի կատարումը, որը բազմաձևության մի հյուրեղ ու գեղեցիկ օրինակ է: Հուզականություն, հավկական ժողովրդական մեղեդիների ներքին զգացողություն. սրանք են բնորոշ Թովմասյանի կատարումներին:

Նրան հաճախ կարելի է տեսնել կատարել Էրանից, լսել ուսիտով: Նրա գործիքի թավշյա ձա:նը միշտ տարբերվում ու հոգեհարազատ է բազմաձևագար ոմկնդիների համար:

Որպես վաստակած երաժիշտ, վարպետ կատարող, նա կրթել է երաժիշտների մի ամբողջ ընտանիք, որոնց մի մասը հիմա խմբերի դեկավարներ են, հանրաճանաչ կատարողներ, երգիչներ (Վ. Հարությունյան, Ա. Հովհաննիսյան, Խ. Ավագյան, Գ. Սիմոնյան, Ա. Վարդանյան, Ժ. Գաբրիելյան, Յ. Սահակյան, Ա. Միմապյան, Խ. Ծուշանյան, Է. Դավթյան, Վ. Հարությունյան, Բ. Թովմասյան, Ֆ. Ավոյան, Կ. Ավոյան, Եյ Մատթոյան):

1979 թվականի գարնանը Ա. Խաչատրյանի անվան մեծ համերգաբանի ընձանարթակը տրամադրվել էր հայ դուրսևորմաներին: Երևանից, Լենինա-

կանից, Արքեպեանից այստեղ էին հավաքվել մասնակցելու «Մեր դուռնիկի ճորովելը» խորագրով մեծ համերգին: Այստեղ էլ, ինչպես միշտ, ստանձնահատուկ ոնչեց Սուրեն Թովմազյանի դուռնիկը:

Նա վարպետորեն կատարեց Սալաթ-Նովայի «Գուն էն գլխեն», Վաչե Հովսեփյանի «Երեքնուկ» և «Վերստարմիր» երգերը, արժանանալով ծափերի և ծաղիկների:

Ամեն տարի մայիսի 9-ին նախկին զինվոր Սուրեն Թովմազյանին շքանշաններով պարգևատրելու էր Մեծ Հայաստանի օրվա առթիվ:

Երկար տարիներ շնորհալի երաժիշտը եղել է ժողովրդական դեկորատիվ երեսանի քաղաքային սովետի գործկոմի կուլտուրայի բաժնի ժողովրդական գործիքների կրթչության շրջանի գեղարվեստական ղեկավարը:

«Սուրեն Թովմազյանին ես ճանաչում եմ 40-ական թվականներից, — ասում է Հաջաստանի կոմպոզիտորների միության վարչության նախագահ, ՍՍՀՄ ժողովրդական արտիստ, կոմպոզիտոր Էլվարո Միրզոյանը: — Այն ժամանակ տեխնիկական հնարավորությունները խիստ սահմանափակ էին: Եվ կենդանի, քարո կատարումների մեջ Սուրենը միշտ էլ մի նոր նրանց, նոր գույն էր գտնում: Ես ճիշտ եմ հայ երաժշտության օրերը 1974-ին՝ ընտանիքի Սալաթնուկում: Սուրենը զարմացրեց և հիացրեց բոլորին: Ես նրան դատում եմ մեր պրոֆեսիոնալ: լավագույն կատարողների շարքը, մի դուռնիկահար, որ շատ սիրված է ու շատ շնորհալի: 12 տարեկան հասակում նա Մերանդոլյանի կազմած խմբում փայլեց որպես զարմանալի կատարող»:

«Երգի-սարի անսամբլում լսելով նրա դուռնիկը, թողեցի շվին ու անգլիսի դուռնիկի: 1935-ին, երբ վերադարձվելուց ճիշտ ուսգնահատից նորից բնի ելավ, զգացի, որ դուռնիկահարի համար կարևորը միայն լավ շուրթեր, լավ մատներ, լավ լսողություն ունենալը չէ: Այլ նաև նորը ճաշակ, նորը հոգի, սշխատասիրություն: Մեծ հուզմունքով եմ ամեն անգամ լսում Սուրենին: Այս խոսքերը ՀՍՀՄ ժողովրդական արտիստ, դուռնիկահար Վաչե Հովսեփյանը ասել է Սուրեն Թովմազյանի ճեռուստատեսությանը ոնչանց ճեղհնակալին համերգի առթիվ:

Այո, երբ Սուրենի կատարմամբ ոնչում եմ «Մայր Արաքսի սպիերով», «Գուն էն գլխեն», կամ ոնեց իր ճեղհնակած՝ «Գո սիրո ճանիսն», «Իմ երազ» երգերը, հանդիսատեսը չի կարող անհատորոջ մնալ:

...Շատ անգամ է հանդիսատեսը նրան ծափողջունով լինելու: Շատ անգամ է էր հիաստունը՝ արտանայտել: Ամա նրա հանդիսատեսներից մեկի, մեծ գրողի, մեծ մարդու, մեծ արվեստագետի կարծիքը՝ «Ժամանակ 60 միոն» գրքի անվանաթերթում՝ «Մեծ դուռնիկահարին, մեծ մարդուն՝ Սուրեն Թովմազյանին, հիացմունքով և անկեղծությամբ. **Վիլյամ Սարդյան**»:

**Վ Ա Ջ Ե
Հ Ո Վ Ս Ե Փ Յ Ա Ն**

ՀԱՅԻ ժողովրդական արտիստ

ՆՐԱ ՍԻՐՏԸ ԼԵՆՆԵՐՈՒՄ Է ...

Մեծ Հայրենականի տարիներն էին: Երկիրը պատերազմի մեջ էր: Մարտիկ աշխատում էին ռազմաճակատի համար:

Նաթեր տասը իր «տրեբորդ գրպանում» հավաքած, տրորված ու քրտղանած վերջին թղթադրամները տվեց տղային:

— Հաց կտանես:

Փորրիկն ուշացավ: Տանը անճանապարհ: Երբ եկավ, վախից տուն չմտավ, բարձրացել էր ընկուզենու կատարն ու նվագում էր հացի փոխարեն շուկայից գնած շվին:

Այդ օրվանից, երբ Նորբի վրա իջնում էր երևո՞ն, ու խտանում էին ստվերները, անցորդներն ականա դանդաղեցնում էին քայլերը:

— Վաչե՛ն նվագում է...

Զարմանալի բան է երաժշտությունը: Մոզական ուժով իրեն էր ձգել պատանուն: Ժողովրդական երգի մեղեդու անպատկեր հնչյունները մտել էին նրա ճուղու մեջ, դարձել հարսզատ ու հանգիստ չէին տալիս: Իրկնային զեփուրը մեղմորեն ավելում էր ու միանում շվի երգին: Ու տղային քվում էր, թե շվի նվագը հենց այդ զեփուրից է ծնվում, բարձրանում ու ասվաճում թեթև, ինչպես զեփուրը:

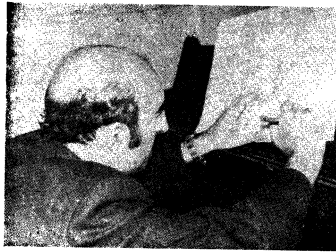
— Վաչե՛...

Տղան չէր լսում: Նրա համար ուրիշ աշխարհ չկար՝ երգի աշխարհից բացի: Եվ այդ բույեներին նրան թվում էր, թե կրանքը շվիի խնամատրուսն է, ստանց որի հնարավոր չէ սարել:

— Վաչե՛, ոչ է, իջիր՝ դասերդ մնացին...

Տղան դժկամ, խռով հոգով իջնում էր բնկուզենոց և անհամբեր սպասում հացորդ օրվան: Սպասում, որ նորից իջնի երեկոն ու նորից տրվի իր Վախարդական նվագարանին:

Ո՛վ վառեց նրա հոգում այդ սերը: Ո՛վ ստիպեց նրան ստացիմ անգամ

Ծնվում է երգը...

կրանքում խաբել տատին և հացի փոխարեն շվի գնել: Ո՛վ: Պապը մի օր փող տվեց թոռանն ու ասաց.

— Վաչե, բազա, դուդուկ ստ քեզ համար, ես դուդուկի ձենը շատ եմ սիրում:

Երկու տարի անց Վաչեն բնորոնվում է Ղ. Ղուկասյանի անվան պիոներների ու դպրոցականների պալատի ժողովրդական գործիքների անսամբլը, որը ղեկավարում էր Միշա Զաղալյանը:

Ղեկավարը անմիջապես նկատեց սանի երաժշտական բնորոնակությունները: Ծուտով նրան թույլատրվեց մենամիջակերով մանրես գալ համերգների ժամանակ: Մի համերգի ներկա էին Արամ Մերանգուլյանը և Մարգար Մարգարյանը:

— Ապրես, լավ էր,—ասաց վարպետ Մարգարը:— Բայց շարունակիր սովորել: Դուրսից պետք է խոսի մարդու սրտի նետ, հոգու նետ... Էս մեկը լավ հիշիր...

Ճանաչված երաժշտի գովեստներն ու խորհուրդների ոգևորեցին արդեն իր նվագարանին նվիրված պատանուն:

Հայաստանում այդ ժամանակ մեծ ճանաչում ունեին դուդուկահարներ Ատոն Մարտյանը և Մարգար Մարգարյանը: Արդրեցանի առիթով հաղորդում էր դուդուկի վարպետ Կարո Չարչոյլյանի ձայնագրությունները:

Անդրկովկասում հայտնի դուդուկահար Կարո Չարչոյլյանը Վաչեի ճեռակա ուսուցիչը դարձավ: Տղան ժամերով չէր հեռանում նվագարկչից, լսում էր ինքնամոռաց, սովորում հրիճն, բարձր ու հուզիչ արվեստը և երգում համդիակ իր վարպետին: Դա հրամ հաջողվեց միայն տարիներ անց...

...Պատերազմի ծանր տարիներին Վաչեն և նվագում էր, և որպես խառատ աշխատող երեսնորդ էլեկտրաստեղծիկական գործարանում:

Վաչե Հովսեփյանը Թ. Արարեցանի առջև երգի-պարի վեստավարի անամարի մեծակատար-դերձանար Հրաչյա Աբգարյանի և դուդուկահար Բենիկ Իգնատյանի նետ.

1944 թվականին նա ընդունվեց Ռադիկոմիտեի ժողգործիքների անսամբլը, որտեղ հասունացավ և հմտացավ յուրացնելով դուրսի կատարողական առանձնահատկությունները, տեխնիկական բարդությունները:

Անասնի շնորհաշատ դեկավար, կոմպոզիտոր Արամ Մերանուվյանը ջաշեր ու եռանդ չիմայնջ Վաչեին իսկական նվագող-մենակատարի բարձր աստիճանին հասցնելու հասար:

26-ամյա Վաչեն ընդունվեց Երևանի Ռ. Մելիքյանի անվան երաժշտական ու ուսմանը: Այստեղ նա տեսական գիտելիքներ ձեռք բերեց, որոնց օգնեցին նրա՝ ձայնագրելու, խմբերույն երգացանկ կազմելու շլիժ, ուղղուկի ու կարճետի հասնելու:

«Ես շատ բա՛ն սովորեցի Արամ Մաղոյանից,—պատմում էր Վաչեն:—Օ՛րջս է սովան, որ նվագելու ժամանակ դուրսից պիտի «վախենա» կատարողից: Իսկ Մաղոյանի դատուկը պարզապես «չպարս էր» նրանից: Անփորձ էի, կաշկանդվում էի: Մաղոյան դրեկ էի ինչ գնով էլ լինի՝ սովորեկ վարպետանալը»:

Նորից սովորեցի, սովորեցի՝ վարպետության բարձունքին հասնելու համար:

Ծաղիկի ժողովրդական գործիքների անսամբլն իրոք ոչ մի իսկական երաժշտական դարոց դարձավ Վաչե Հովսեփյանի համար:

Զիմար էս, կրուսնալ մի,

Մեր դռներն հեռանալ մի...

Ծաղիկի ակթեմիայով հարդում էր կոմիտասյան համհարեղ երգի հնչյունները Վաչեի րույնով: Մեղծորոք ծորում է դուրսից, սանա հագացքի առջև կատարածուշ ապարուշի միջից մեկ թախանում, մեկ ծիծաղում է հեզանալ հայունին:

Այնքան կյանք, այնքան հմայք ու անմիջականություն կա նրա դուրսի հնչյուններում, որ համակ ուշադրություն դարձան լսում էս, մտացած բեզ, շրջապատը, ամենքին: Ու հաղորդակարի ձայնի նետ մարում են վերջին հնչյունները:

—Նվագում է հայկական ռադիոյի ժողգործիքների անսամբլի մենակատար, դուրսից հար Վաչե Հովսեփյանը:

Նրան ճանաչեցին: Ծանաչեցին իրի ավանդական նվագարանի՝ դուրսի լի լավագույն վարպետներից մեկի, որն իր արվեստով այդ համեստ գործիքի գոյանման շարունակության իրավունքը հաստատեց: Վաչեի արվեստը անկեղծ էր ու անմիջական, պարզ, ժողովրդի հույզերով ցողված, մաքուր ու չինչ: Նրա նվագացանկը բավականին բնորոշակ էր, ժողովրդայնական, գուսանական և պրոֆեսիոնալ կոմպոզիտորների ստեղծագործությունների նրա կատարումը մի ատանին՝ բավականությանը էին ունկնդրում՝ ամենատարբեր ներաշխարհի մարդիկ: Վաչե Հովսեփյանը ամեն դեպքում խորն էր ընկալում

կոմպոզիտորներին, կարողանում էր գտնել ամեն մեկի համար բնորոշը՝ Նրա նվագը մերթ լի էր դրամատիզմով, մերթ ջնարական էր, մերթ խոհական:

Արտիստի համերգային գործունեությունը, ուղիւ է: մետուստատեպին ելույթները, Հայաստանի ուղիւի ձայնադարանի ուսի ֆոնդում եղած բազմաթիւ ձայնագրություններն իրավամբ ճանաչում բերեցին տաղանդաւոր ուղիւկահարին:

— Հինա միակ նպատակ ժողովրդի կողմից մեր դուրսն ավելի շատ սիրել տան է: Այն ինչքան շատ մարդ սիրի, այնքան լավ: Ժունչս կողմիւ շտի կնվագեմ, մանակ թե հոգով լսեն, հոգով սիրեն:

Աս էր նրա երազանքը:

1965-ին Վաչե Հովսեփյանին շնորհիւց հանրագիտության վաստակաւոր արտիստի կոչում: Դա լրջախոն կրամշտի ստեղծագործական և կատարողական բարձր արվեստի արժանի գնահատականն էր:

Ուսուցիչն ու աշակերտը

Քրեատիկ իմաստով հարուստ և բազմազան են նաև երգահան Վաչե Հովսեփյանի ստեղծած երգերը: Նրա համերգացանկերում տեղ էին գտել և մշտպես հնչել «Վերադարձիր», «Նրեքնուկ», «Նրանի թե», «Հայաստանի աղ- ջիկները», «Իրիվնամուտին», «Հավատա ինձ», ինչպես նաև գեղջկական, հայկական ժողովրդական երգեր ու պարերուհանգիներ: Ուշագրավ է նշել, որ երգահան Վաչե Հովսեփյանի համար ստեղծագործական ներշնչանքի աղ- լյուր էին դարձել Վահան Տերյանի, Պարույր Սևակի, Սիվլա Կապուտիկյանի և մյուս հայ քանաստեղծների ստեղծագործությունները:

Ուտիտյի անասնորում աշխատած տարիներին Վաչեին մտածողուն էր մի բարդ խնդիր: Համերգային ելույթների ժամանակ անասնորի քաղցածու- րուստ ծրագրի մեջ կային համարներ, որոնց կատարման համար խիստ սահ- մանափակ էին դուրսի կատարողական հնարավորությունները: Սա մտա- ռոգում էր նաև անասնորի գեղարվեստական ղեկավարությանը:

Վաչե Հովսեփյանը փորձեր կատարեց դուրսի հոր տեսակետը տեղե- ծելու համար: Գործիքը ձեռք բերեց ավելի մեծ ձայնատարողություն: Նորու- ստեղծ գործիքը անվանվեց թաս-դուրուկ, որը նորույթ էր հայ երաժշտական գործիքների ընտանիքում:

Եվ այսպես՝ նոր ձայներ անասնորում, ձայներ, որոնք ավելի են հարը- սացնում անասնորի հնչելությունը, հնարավորություն ստեղծում կատարել նոր ու համեմատաբար բարդ ստեղծագործություններ:

Երաժշտի փայլուն կատարումները կոմպոզիտոր Յուրի Գևորգյանին մուշեցին ստեղծելու դուրսի և սիմֆոնիկ միազայանի երեք մասանոց սի կոնցերտ, որը հաջողությամբ ներկայացվեց ունկնդիրներին 1977 թ.-ին Երե- վանում: Դուրսի պարտիան առաջին անգամ կատարեց Վաչե Հովսեփյանը:

— Ես սիրով ու գործվանքով ուսումնասիրել եմ իմ ժամանակակից բոլոր հայ լավագույն դուրսկահարների փորձը,—ստել է Վաչե Հովսեփյանը: —Ինձ թվում է, որ Յուրի Գևորգյանի կոնցերտը կնկատուի, որ մեջ կոմպոզիտոր- ներն ու երաժիշտները լրջորեն նայեն դուրսիին: Իսկ մինչ այդ, ես նրաթեք եմ հավաքում՝ գիրք գրելու մեր անվանի դուրսկահարների մասին: (Մեծ երաժշտի այս երազանքը չիրականացավ նրա վաղածամ մահվան պատճա- րով):

Դուրսի լավագույն կատարող և շնորհալի ստեղծագործող Վաչե Հով- սեփյանը չէր կարող միայն իր մեջ պահել հայկական այդ սրտուուչ գործիքի կատարողական գաղտնիքները, դուրսկահարի վարսետույան քանակին, չէր կարող չնուստել դուրսկահարների նոր սերունդ ստեղծելու մասին: Նա լավ էր գիտակցում, որ դուրսը մեր ժողովրդի հնագույն մշակույթի մա- սունքն է, որը պետք է հարստանի և երբեք մոռացույթյան չպետք է տրվի: Եվ

ուրախանում էր մանկան պես, երբ իրեն էին դիմում աշակերտ-դուղդակահար-ները. «Վե՛ց էլ սովորեցրու նվագել, վարպետ»:

Վաչե Հովսեփյանը դուղդակի դասեր էր տալիս կուլտուրայի ժողովրդական կոնսերվատորիայում, ուսդիոյի անասնոջում, լինում Հայաստանի կղեկ-տիվ և պետական տնտեսություններում, ամենուր հանդիպում պատանի դու-ղդակահարներին, քաժին հանում իր փորձն ու գիտելիքները:

‘Խուրովը, որպես Արևելքում սիրված գործիք, Վաչե Հովսեփյանին ճա-նաչում յերեց ճենց Արևելքում և այն էլ՝ երաժշտական ամենատարածված ու սիրված ժանրի կատարման մեջ:

1975 թվականին Տաշքենդում հրավիրված գիտական կոնֆերանսին, որը նվիրված էր մուղամաթին, Հայաստանից մասնակցեց նաև Վաչե Հովսեփյա-նը: Երաժիշտը Տաշքենդ էր տարել իր ստեղծած «Հավակնան թալաթին» և «Աղդրեշանական մուղամաթ»: Վաչեի տեխնիկայի վիրտուոզությունը և կա-տարման զգացմունքայնությունը նրան իրավունք վերապահեցին իր ելույթով ավարտելու եզրափակիչ համերգը: Նույն տարում նա հրավիրվեց Բագու, մասնակցելու ազգային երաժշտությանը նվիրված մի խոշոր միջոցառման:

Հավակնան արվեստի օրերին՝ 1978 թվականի հունիսին Թբիլիսիի ֆիլ-հարմոնիայի հոյակերտ, նորակառույց դահլիճի կամարների տակ փրաց ուն-կընդիրներին իր արվեստով հմայեց Արամ Մերանգուլյանի անվան ժողովուր-դական գործիքների անսամբլը:

Ունկընդիրների ճիշտ դուղդակ մեջ երկար կմնա հատկապես ՀՍՍՀ վաստա-կալիտ արտիստ Վաչե Հովսեփյանի անզուգական կատարումը: Նա մեծ վար-պետությամբ ներկայացրեց անմահ Սալաթ-Նովայի «Դուն էն գլխեն» երգը:

Այդ օրերի ելույթների առթիվ «Վեչերնի Թբիլիսի» թերթը, խոսելով Վա-չե Հովսեփյանի կատարման մասին, գրեց. «Ամասրիի մեհակատար, վիրտու-ոզ դուղդակահար Վ. Հովսեփյանը սաղանդավոր, ինքնուս կոմպոզիտոր է»:

* * *

1977 թվականի հունիսին Բաքվի Վ. Ի. Լենինի անվան պալատում հան-դես եկան Հայաստանի արվեստի վարպետները: Նրանց երգն ու երաժշտու-թյունը. պարերը մի հրաշալի նվեր էին քաթվեցիներին: Մեծ Հոկտեմբերի ճոթելյանական տարում:

«...Մեծ համերգում Վաչե Հովսեփյանը Անդրանիկ Անկարյանի նվա-զակցությամբ վիրտուոզ իմպրովիզացիաներ կատարեց ժողովրդական թեմա-ներով: Խուրովը երգում էր, ծիծաղում, թախծում... Հանդիսատեսը մտքով տեղափոխվեց Հայաստանի ձյունազառաթ լեռները, զգաց լանջերն ի վեր շնչեմպացու հովերի շունչը, ծաղիկների անուշ բուրմունքը»:

Այսպես էր գրել Վաչեի նվագի մասին Աղդրեշանական ՍՍՀ վաստակա-

վոր արտիստների, Մ. Ֆ. Ախունդովի անվան Օսկերայի և բալետի պետական ակադեմիական թատրոնի մենակատարուհի Տադյանն Բաղիրովան Բազմի «Կոմունիստ» թերթի 1977 թ. հունիսի 23-ի համարում «Արևշող արվեստ» խորագրով հոդվածում:

Իսկ հաջորդ՝ 1978 թ. հունիսին, երբ Վաչե Հովսեփյանը Նորից հանդես եկավ Բաքվում, նրա ելույթի առթիվ կոմպոզիտոր Նարինան Մամեդովը գրեց.

«Շատ ցանկալի է ընդգծել դուդուկահար և կլարնետահար, Հայկական ՄԱՀ ժողովրդական արտիստ Վաչե Հովսեփյանի կատարողական քարձր արվեստը, որը «Կովկաս» ֆանտազիայում կատարեց վեհանվագը: Գործիքն ասես վերածվել էր մարդկային ձայնի՝ մերթ արտասանում էր, մերթ երգում: Պետք է ասել որ նա հիանալի երաժիշտ է, փառքն տիրապետում է իր գործիքին և խորապես զգում երաժշտությունը: Նրա կատարմանը հնչեց «Հովերն ըմպան» ժողովրդական երգը: Թվում էր, թե երաժշտությունը վերատեղեցում է ծաղիկների ու հողի բուրմունքը, կուսական բնության երանգները, որոնք տոնելիված են մարդու քերկրանքի համար»:

(«Կոմունիստ» 1978 թ. հունիսի 25, Բաքու):

Ծնվում է մտերիբե...

Իր սիրելի նվագարանի հետ անվանի երաժիշտը շրջել է ոչ միայն համ-
րապետությունում ու Միությունում, այլև աշխարհի շատ երկրներում՝ Ֆրան-
սիա, Եգիպտոս, Հունաստան, Թուրքիա, Բուլղարիա, Ամերիկայի Միացյալ
Նահանգներ, Իրաք, Հորդանան...

Թվում էր, թե հետավոր Իսլամոյալում, ուր ոչ մի հայ չկա, դուրսին իր
երկրպագուները չէր կարող ունենալ: Սակայն ստաջին ունկնդրումից հետո
դահլիճը խնդրում էր կրկնել «Դուն էն գլխենը», «Հովերն ընկան», «Ինձ մի
խնդիր» և այլ երգեր:

Իսկ 1974 թվականին Նյու-Յորքի դահլիճներից մեկում վաչե Հովսեփ-
յանի դուրսին ունկնդրում էին ՄԱԿ-ի 80 երկրների ներկայացուցիչներ:

1976-ին Եգիպտոսի համերգապահներում հորից հնչեցին նրա կատար-
մամբ «Սոխակը» (շլի), ժողովրդական «Օտար անաչի համփեթի վրա»,
Կոմիտասի «Կարգավիճը», Սպար-Նովայի «Դուն էն գլխենը» (դուդուկ):

Մուսկվայի «Մելոդիա» ֆիրման թողարկեց «Նվագում է վաչե Հովսեփ-
յանը» տևանվագ ձայնագրանկ: Ընդհատի դուդուկամարի կատարմամբ ձայ-
նագրված են Սպար-Նովայի «Դուն էն գլխեն», Դանիել Ղևգարյանի «Քճրի,
յո՛ թալկ», Անտոն Մարիանի «Ինձ մի խնդիր», հայկական ժողովրդական
«Հովերն ընկան», «Մամկալ» և այլ երգեր:

1978 թ. իր այցելություններից մեկի ժամանակ աշխարհահռչակ գրող
Վիլյամ Սարդյանը ցանկություն էր հագտնել լսելու լավագույն հայ դուդուկա-
նարին:

Մի լմներական հավաքություն հրավիրված էր և վաչե Հովսեփյանը:
Ինչը մյուսի ետևից նա կատարում էր հայկական ժողովրդական երգեր,
Սպար-Նովայի ստեղծագործությունները: Մեծ գրողը լսում էր լուռ, աչքերը
զոց: Մերթ-մերթ ամուր սեղմվում էին խոսի կուպերը, և դուրսում բնշանջքների
ծայրերը: Վաչեն նվագում էր ներանձնացած, ներքուստ խռովված, և ասես
այդ օրը դուդուկը նրա հոգու շարունակությունը լինել, և ինքը մատներով
իր սրտի լարերին էր դիպում: Մարեց նվագը... Լուռ էին ամենքը, ու լավեց
ծերունագարը գրողի միմուհը.

— Բո՛ նվագը արոթք է, հայու արոթք...

**Ջ Ի Վ Ա Ն
Գ Ա Ս Պ Ա Ր Ց Ա Ն**

ՀԱՍՀ ժողովրդական արտիստ

ԸՆԿ ԵՂԵԳԱՆ ՓՈՂ... ԵՐԳ ԵՆԱՆԵՐ

Նվագում էր պապը. դուրսից դալվալում էր տխրագին ու մեկ էլ՝ որսախ։ Տիրամատչ ձայն էր դա, թե՛ հարսանյաց որսախ կանչ, դժվար էր ասել։ Գեղգեղում էր դուրսից, գեղգեղանքը տարածվում էր դեպի անտառները, սարերն ի վեր, դաշտերն ի վայր։

Իսկ իրենց կառնուն հենված պապի նվագն էր լսում փոքրիկ Ջիվանը։ Նա մտածում էր, թե կգա մի օր, որ ինքն էլ պապի նման կնվագի, որ պապի դուրսիկի նման իրենն էլ կհնչի հոգեզմայլ ու հոգեզրավ։

Ծորում էր հայկական զուլալ մեղեդին և տարածվելով նեռու, շատ նեռու, պապենական խոսքը տանում դարերից ծնված, դարերից տրված ժողովրդական արտամտ խոսքին։

Մի օր էլ, երբ պապը նվագում էր, թունդիկը խնդրեց.

— Պապ ջան, դուրսից տուր ինձ...

Պապը զարմացած նայեց թունդիկին, կոպ տվեց արցունքները և դուրսից տվեց թունդիկին։

— Բապ ջան կկարողանա՞ս,— լացակունած հարցրեց նա։

— Հա, պապ ջան...

— Այդ փոքր ես։

— Բա ո՞ր տարեկանը փո՞քր է...

Որ տարեկանը շատ փոքր էր դուրսից նվազելու համար: Եվ ո՞վ ինձ
հար, որ Քաղսի գյուղում ճանաչված երաժիշտ Ղևոնդի թոռանը նվիրած դու-
րսիկը հրան կդարձնեի դուրսիկի մեծ վարպետ, թե Ջիվանը դուրսիկը կհաս-
ցընկի մասնաշխարհային ճանաչման:

Հանրապետության ժողովրդական արտիստ Ջիվան Գասպարյանը պար-
մեծ ճանաչում ունեցող դուրսիկահար է և գլխավորում է Երբալտիկոսի երա-
ժշտական կոլեկտիվների թյուրում:

Երբ նվագում է Ջիվանը, կարծես... ընդ եղեգան փող երգ ելաներ...

«Ինչու՞նք կախարդը... Այսպես են բնութագրել սովետական և արտա-
սովետական շատ թեթիթեր Ջիվան Գասպարյանի արվեստը:

Դուրսիկն ամեն դեպքում մնում է նվագարան: Կարևորը հրան խոսեց-
նելն է, հրա անաղարտ հնչյունները ժողովրդի հոգոց բխեցնելը:

Որվան ախպեր, սարեն կուզաւ...

Ասում են, թե երաժշտությունը ժողովրդական է, կոմկրետ ստեղծագոր-
ծող չունի:

Հազիվ թե:

Նուրբերը վարպետին են, երաժշտությունը՝ ժողովրդական. այն իր ան-
զուգական դուրսիկով շատ անգամ է համընդհանուր ճանաչման արժանացրել
Ջիվան Գասպարյանը:

Նրա դուրսիկը՝ այդ ազնիվ նվագարանը, իր կախարհանքով մարդու հո-
գում արթնացնում է մի անուշ թափիծ, անգութ որակահից խուսափող անմեղ
խղիկի պար, մի մեծ, հարատևող ուրախություն...

Դճում է դուրսիկը վար, և մտքերի շղթան հրան տանում է հեռու, բայց
ոչ հեռավոր անցյալ: Մի փոքր պատմություն:

... Մի օր տասը թոռան ձեռքից բռնած տարավ Երևանի Ղ. Ղու-
կասյանի անվան սիմֆոնիկայի ու դպրոցականների պալատ: Լենցին, ընդու-
նցին: Անցան ուսումնառության տարիները, ստացին համերգները:

Սկսեց նվագել աշխատանքային ուղեղների գլխավոր վարչության եր-
գի-պարի անասնորում, որը ղեկավարում էր հայ երաժշտության երախտա-
վոր, կոմպոզիտոր Երվանդ Սահառունին:

Ժատ բան ուսանեց Սահառունուց՝ բեմական համարձակություն, ան-
սամբլային կատարողականություն, մեմակատարի վարպետություն: Այստեղ
էր, որ նա մի քանի տարի աշխատեց Վաչե Հովսեփյանի հետ:

Հետո հրանք աշխատանքի անցան տարբեր կոլեկտիվներում, Վաչեն՝
ոսպիտի ժողգործիքների, իսկ Ջիվանը՝ երգի-պարի անասնոցներում:

Ջիվանը շուտով դարձավ վաստակաշատ Թաթուլ Ալթունջյանի սիրելի
սանը: Վարպետը խրախուսում էր հրան, հավատացնում, որ անասնոցի հա-

շուրջյունները մեծապես կսփված են նաև մյուս արվեստից: Ու այդ ամենից, արտառով խոսքերով ոգևորված, մեծ վարպետի ղեկավարությամբ շարունակում էր կատարելագործել իր վարպետությունը Ջիվան Գասպարյանը: Ջիվանն, ինքսրկե, առաջիններից չէր, բայց անասմբի հետ ամենուր տարավ իր նորովի խոսքը՝ դուրովի լեզվով հնչեցրած:

• • •

Երգի-պարի անասմբում և ընդհանրապես արոճեփոմնալ մյուս անասմբում, ունկնդիրները դժվարանում են մենակատարին տարբերել խմբի մյուս մասնակիցներից: Բայց երբ խմբում հնչում է Ջիվանի դուդուկը՝ տարվում ենք չի լինում: Փառաբանված անասմբի հետ Ջիվանը տարավ իր դուդուկը, ասելու ի լուր աշխարհին, թե ինչպիսի գողտրիկ, խորունկ ու թանկ խորհուրդ ունի իր մեջ այդ փայտյա փոքր ձողը:

Ջիվան Գասպարյանը արվեստակից բարեկամների՝ ԱՍԼՄ ժող. արտիստուհի Գոհար Գասպարյանի, Սիլվա Ասատրիկյանի, Խորեն Պալյանի, Վերա Հակոբյանի, տիպոլոգիայի մասնագետների հետ, ժամերայից հետո:

ԱՄՆ. 1978 թ.

Նվագում է Ջիվան Գաապարյանը:

Տարբեր դուրյակներով նվագի մեջ դժվար չէ տարբերել Ջիվանի նվագը: Այն ունի իր եղանակը, իր հանգը, իր գույնը, սեփական ձայնը: Այդ ամենին նա հասել է իր արտակարգ ընդունակության և ջանասիրության շնորհիվ:

Պատմում են, որ արտասահմանյան հերթական ուղևորության մեկնելուց առաջ Ջիվան Գաապարյանը մոտկովյան հյուրանոցում ապրել է մի քանի օր: Նշանավոր վարպետը աշակերտի նման ամեն օր պարսպում էր: Նրա դուրովի մեղեդին լսվում էր հյուրանոցի միջանցքներում: Մի օր, առավոտյան վաղ երկու օտարերկրացիներ, հավանաբար պարսեր, մտնեցել էին Ջիվանի սենյակի դռանը և լուռ լսում էին իրենց համար այնքան անծանոթ մեղեդին: Նվագը ստիպել էր նրանց կանգ առնել, համբանալ: Իսկական արվեստն այդպիսին է. ստիպում է մարդկանց կանգ առնել և համբանալ:

Ջիվան Գաապարյանն ու Գագիկ Գյուրջյանը նվագախում են ՀԱՍԷ ժողովրդական արտիստների կուսակի հռչակում

Այր, մեղեքու մեջ տվյալ ժողովրդի պատմությունն է, նրա ճակատագիրը, որը թեև անթարգմանելի է, բայց հասկանալի ու մատչելի բոլոր ժողովուրդներին:

Ջիվան Գասպարյանը խոստացածը լինելով ինքն իր նկատմամբ, դա՛ն-լիճի կամ լսողների միջև տարբերություն չի դնում լիճի դա գյուղական դա՛ն-լիճ, թե մեծ բենամարտակ՝ Կրեմլի համագումարների պալատից մինչև Եյու-Յուրքի «Մատենի հողի» սրահը...

Սատարդական վարպետության գագաթնակետին նա հասել է իր ուսուցիչներից ընդօրինակածը սեփական մեկնաբանությամբ մատուցելու ձիրքով:

Ջիվանը զարմանալիորեն կարողացավ ընկալել ժողովրդական մեղեդին, ժողովրդի ոգու ելևէջները, կարողացավ ազգային արվեստի ակունքներից վերցնել և ժողովրդին վերադարձնել իրենը, սեփականը:

Դժվար է, իհարկե, եղեգնա այդ բնքուշ ու պարզ նվագարանով վարպետորեն վերարտադրել ժողովրդի ստեղծագործությունները: Եվ նույնիսկ հասնել նրան, որ դուրսը դասվի երաժշտական դասական գործիքների շարքը, անգամ դեր ստանձնի փմֆոնկի ստեղծագործության մեջ: Սա էր գուցե և պատճառը, որ հայ կոմպոզիտորները ձեռնամուխ եղան դուրսի համար փմֆոնկի ստեղծագործությունների ստեղծմանը: Ավետ Տերտեղյանի երկրորդ փմֆոնրան շնորհալի դուրսկամարի կատարմամբ հնչեց Չեխովյան կապիտոն, Գերմանական Գեներալատական Հանրապետությունում, Լատվիայում, Լիտվայում, Էստոնիայում, ամենուր արժանանալով ունկնդիրների շերտ ընդունելությանը:

Ջիվանը պատմում էր, թե ինչպես է իր այդ փոքրիկ նվագարանը ծոցագրպանը դրած, ստաջին անգամ մեկնել միջազգային մրցույթի՝ 1957 թվականին Մոսկվա: Աշխարհի տարբեր ծայրերից հինգ հազար երաժիշտների էին եկել: Ժյուրին կազմված էր պատկանելի դեմքերից: «Մտածում էի, ի՞նչ պիտի անի իմ պարզ ու փոքրիկ դուրսը այդ բարդ ու փայլուն գործիքների կողքին, կհասկանան, կամ ես կկարողանամ մեր ազգային մեղեդիների գեղեցկությունը հասցնել նրանց: Ու շատ զարմացա, երբ նվագն ավարտելուց մետո իճճ ժյուրին բենամարտակից ցած կանչեց. ոչ ոքի չէին կանչել: Դուրսուկ ձեռք-ձեռք անցավ, հարցնում էին ինչ նյութից է գործիքի անունն ինչ է: Ստաջին մրցանակ չամեցի...»:

Այս փոքր շարադրանքի սահմաններում դժվար է ներկայացնել Ջիվան Գասպարյանի համերգային շրջագայությունների արտասանմանը ողջ երթուղին, թվարկենք միայն երկրների անունները՝ Ալբանիա, Հունգարիա, Բուլղարիա, ԱՄՆ, Կանադա, Սիբիր, Եգիպտոս, Բելգիա, Լյուքսեմբուրգ, Իրաք, Քուվեյթ, Հորդանան, ԳՂՀ, Ֆրանսիա...

Շատ են, բոլորը չես թվարկի, աշխարհը ինչպես ստում են, «մեծ է, բոլոր անկյուններում չես հասցնի լինել»: Ջիվան Գասպարյանի ճանապարհոր-

Հայ արվեստի վարպետները Լիբանանում 1978 թ. ՀՍՄՀ ժող. արտիստներ Լուսինն Զարբազյանի և Ֆիլան Գասպարյանի հետ

դուրյունը շարունակում են նրան նվիրված կինո և հեռուստատեսային ֆիլմերը, «Միլիոնի» ֆիրմայի արտադրած ձայնակալատակները՝ «Նվագում է Հրվան Գասպարյանը»:

Գուրուլը միշտ էլ սիրված ու հոգեհարազատ գործիք է հայ մարդու համար: Իսկ նրբ Եվազում Լ Ջիվան Գասպարյանը, թվում է, թե դուրովն է լեզու առած խոսում, երաժշտության հետ արտաբերում մաս երգի քառերը: Մեղմ, հոգեթով ձայնով հա կատարում է երգեր, որ մեզ ծանոթ են վաղուց, բայց հա բազում է երգի մի անհայտ պշխարն, նրան հաղորդում մեղքի մինչ այդ մեզ անհայտ մի շիք, այն տպավորությունը թողնելով, թե դա մի այլ երգ է, որ լսում էս առաջին անգամ: Ինքն իրեն նվագակցելով, Ջիվան Գասպարյանը երգում է. «Հովերն ըմբան...», «Որո-մորր», «Նսովշուն աղ-չիկ», «Հեյ ջան, հեյ ջան», «Թամա՛մ աշխարհն արտու էկա՛ս և շատ ու շատ այլ երգեր՝ իր կրանգով, իր նրբությամբ, իր ինքնատիպ ոճով հարևանաբնույթի հավիական ժողովրդական երգերի կատարչական արվեստը:

Քիչ կլինեն, եթե ստեինք, թե Ջիվանը միայն դուրով է նվագում: Բով
նրա գոտնա՞ն, կլարնեո՞ղ, որոնք անզուգական են, ինչպես դուրովը:

— Այս ի՞նչ հրաշք է, այս ի՞նչ նվագարան է, ի՞նչ երաժշտություն,—
զարնանում են ունկնդիրները:

Հրաշքներ ու հրաշք նվագարաններ չկան: Կան հրաշք կատարողներ,
որ պրոպիսին են դարձնում փայտե գործիքը, և ընդ եղեգան փողը երգ է
ելանում:

Այդպիսիներից է Շահ Ջիվան Գասպարյանը:
Անս թե ամերիկյան հրարախաղերի առիթով քանաստեղծ Հրաչյա Հով-
հաննիսյանին ինչ է պատմել հանճարեղ գրող Վիլյամ Սարդյանը:

— Ֆրեզնո գացի մեր խոտքին համերգը: Լավ կշալեր, կճանճա՞նս դու-
րովչին...

— Ջիվան Գասպարյան:
— Ժլ ուայք: Ջիվան Գասպարյան, շատ պատվական կշալե: Գիտե՞ս, մեկ
հայ մեռավ դանիճին մեջ, համերգի պահում: Ար, այր, լսեց դուրովը, ըն-
կալ, հետո մեռավ... խեղճ մարդ:

Նվագում է Ջիվան Գասպարյանը:
Ավելացնելու ոչինչ չկա...

Փ Ո Ւ Ա Ր Ի Ն Ո Ղ Ն Ե Ր Ը

Վ Լ Ա Պ Ի Մ Ի Ր Հ Ա Ր ՈՒ Փ Ց ՈՒ Ն Ց Ա Ն

ՀԱՅ վաստակավոր արտիստ

« Գ Ո Ր Ա Ն Ի »

Մանուկի Գևորգի երգերը ամբողջ Ապարանում տարածված էին...

... Վա՛յ մեր Ապարանա սառը ջուրը:

Ջարմ, իրոք, սառն էր, բայց երբ երգում էին, հոգիները տաքանում էր: Այլը, Մանուկի Գևորգը ապարանցու սիրտն էր: Ապարանը գով արհիպից, նրա պառլ յաջացող աղբյուրներից եկավ ու մտավ մաքրամաքոր մի երգ տղայի սիրտը: Ապարանցին երգի սիրամար է, որսվախոջան սիրամար:

Թե եղև էր Ապարանում, ապա զվարթ հարսանիքների հյուր էր եղել: Հարսանիքն պատեղ համաժողովրդական ուրախություն է: Թնդում է բնջուկը, հնչում է երգը, մեծից մինչև փոքր երգում են: Ու Արագածի լանջերից խոխոջեղով հոտում է պարզ ու հապկական հիմ մեղեդին՝ «Ճարրոմ Գարանին»:

Կարոտ կա այդ երգի մեջ, լեռների կարոտ: Սեր կա այդ երգի մեջ՝ հայ ժողովրդի, հայոց աշխարհի:

«Յարժ Գործեր»... Եկար ու ակերծեցիր տղայի հոգին:
 Ըն անտեր Մլշու դաշտ հինգ հարյուր գեղ է...
 Երբ տղան տատի հետ առաջին անգամ սար բարձրացավ, ոչխարի հո-
 տի մոտ մի պատահու տեսավ, որ նվագում էր:
 — Տա՛տ, այ տատ, ի՞նչ է նվագում:
 — Ծվի՛ր:
 — Ծվին ի՞նչ է...
 — Ծվին գործիք է... որ շվկացնում է... երգում է...
 Տղան ստեղծավ, կանգնեց նվագողի կողքին:
 — Էս ի՞նչ ես նվագում:
 — Հովվի կանչը...
 — Հովվի՛...
 — Հա, ես հովիվ եմ, էս էլ իմ կանչն է...
 Կողքին մակաղում էին ոչխարները:
 Հովվի կանչը...
 Այդ կանչը կանչեց հրան: Ու դարձավ տատին.
 — Տատ, այ տատ, էս շվից ունե՛ս...
 — Ի՞նչ, ուզում ես շվի՛ փչել:
 — Եվագե՛...
 — Ի՞նչ վաղը շվի կունենա...
 Ծվին փոքրիկ, փոքրիկ էր, թեթև, թեթև...
 Բացց դե տղան էլ փոքր էր:
 — Մեր վաղուց ակնեց նվագել,— ասաց տատը ու խաչակնքեց դեմքը,— թող
 նվագե, մարդ դառնա: Եվ նա անբաժան մնաց շվից: Ինքն իրեն համար,
 ոնց որ տատն էր ասում, փչում էր...
 Հետո այն մեղեդի դարձավ. տղան փորձեց նվագել այն մեղեդիները, որ
 լսում էր հարսանիքներում, ռախիլով, այս ու այն վարպետից: Փորձեց՝
 սկզբում դանդաղ, ապա արագաթիչ հասավ իր ցանկությանը՝ ծայրից ծայր
 կրկնել լսած մեղեդիները:
 Հարությունճանների բնուամիջում հրճվում էին.
 — Վար՛ո, ա՛յ Վար՛ո, այ բախ, մի հատ նվագիր:
 Ու նվագում էր, չէր հոգնում, չէր տրտնջում:
 Ալագալագ բարձր սարին,
 Ձրունն իջել է կատարին...
 — Ա՛յ Վաղո, ա՛յ տղա, արի հաց կեր, է՛...
 — Հիմա կգամ...
 Չէր գալիս, նվագում էր ու նվագում: Ու միշտ նորից հնչեցնում իր առա-
 ջին՝ «Հովվի կանչը»:
 Երբ տեղափոխվեցին Երևան ու Հաղթանակի կամրջի տակ մի փոքրիկ

հավկական օջախ ծխաց, եկավ նաև նրա հաղթանակը: Նրան ընդունեցին Հայֆիխարմնիս: Ըլիով նա գեղարվեստական խմբերի ու անամբլների մետ անցավ Հայաստանի ճամփաներով, առաջին ծափերը ստացավ, գովեստի առաջին խոսքերը լսեց:

Բայց շվին քիչ էր նրա համար: Ու նա ձեռքը վերցրեց դուրովը:

Դուրովը նրա սրտին մոտ էր: Խոսում էր սրտի հետ, խորհուրդ անում:

Եվ հնչեց Մանուկի Գեորգի երգը՝ դուրովի ականջավալ անցքերից: Նը-վագ՛ց՝ «Հովերն ընկան»: Ու անա, իրոք հովերն ընկան, ու անա իր երկրի գով բամբները հասան նրան:

Բայց դուրովը սիրում է, որ տատապեն իր մետ. թե ոգուն ես վարպետ դառնա՛լ՝ պիտի աշխատես, փոթորկվես, մաշվես, որ դուրովը թո հարագատն ու մտերիմը լինի:

Տարիներ առաջ մի սիրունիկ օրիորդ դահլիճում, համերգի ժամանակ, շուտ եկավ դեպի ընկերուհին ու սասաց.

— Սրանց գործն ուրախ ու հեշտ է, նվագում են, էլի...

Ես այդ ընկերուհուն չսասցի, որ «նվագում են, էլի»-ն դժվարագույն, ամենօրյա աշխատանք է, որ նվագողը պետք է ունենա բանվորի քրտինք, սարքումանի մարզանք, քնածին տաղանդ և մարդկային նուրբ հոգի: Ես չսասցի, թող այդ օրիորդը այդպես կարծի, բայց ծափահարի: Արտիստական խոհանոցին քոլորը չէ, որ ծանոթ են:

Վլադիմիր Հարությունյանի այդ աշխատասիրությունն էր, որ նրան բե-րեց Հայաստանի պարի պետական անսամբլ:

1958-ին, երբ առաջին հայտագրով անսամբլը ներկայացավ հանդիսա-տեսին, Վլադիմիր Հարությունյանը շվի ու դուրով նվագեց: Հայֆիխարմնի-այի դահլիճի կամարների տակ բացված պարային ծաղկեփնջի կողքին երի-տասարդի նվագը համոզիչ ու հմայիչ հնչեց:

Մի բան է լինել տակ մենակատար, այլ է, երբ անսամբլի մետ նվագում ես մի ամբողջ ծրագիր:

Համարները հաջորդում են իրար: Վլադիմիր Հարությունյանը շվիով կա-տարեց՝ «Սոխակը»: Նստեց անսամբլի մետ միասին: Ու հնչեց «Վախարդված ծաղիկները»: Մենամնացը դուրովի վրա՝ Վլադիմիր Հարությունյանի:

Եվ նորից՝ «Մողղակական երիտասարդական պար»: Կարճատի մենա-նվագը՝ Վլադիմիր Հարությունյանի:

Եվ վերջապես մեր գարդը՝ «Բերդը»: Զուռնայի մենամնացը՝ Վլադիմիր Հարությունյանի:

Մյանք առաջին ծրագրի հայտագրից են:

Մինչ այդ աշխատելով Հայաստանի երգի-պարի պետական անսամբլում, Վլադիմիրը մեր մեծերից՝ Թաթուլ Ալթունյանից, Ալեքսանդր Ալեքսանդրյա-նից շատ բան սովորեց:

Հետագայում, Հայաստանի պարի անսամբլում բալետմուսուկներ Էդուարդ Մանուկյանի, Իլյա Արբասովի (Յարոսլավ) և, իհարկե, կոմպոզիտոր Խաչատուր Ավետիսյանի օգնությամբ նա կատարելագործեց իր վարպետությունը:

Պրպտուն միտքը, բնածին շնորհքը եկան լրացնելու բազմաթիվ հյուրախաղերի ռաջորությունների՝ Մոսկվայից մինչև Տաշքենդ, Տալինից՝ Արատով...

Նորաստեղծ անսամբլը մեկնեց արտասահման հյուրախաղերի՝ Մերձավոր և Միջին Արևելքի երկրներ, Չեխոսլովակիա, Ալժիր, Թունիս, Մարոկկո, Անգլիա, Ֆրանսիա, Դանիա, Ծվեյցարիա, Բրազիլիա, Արգենտինա, ԱՄՆ... 40-ից ավելի երկրներ...

Վազգում են Հայաստանի պարի պետական անսամբլի երաժիշտներ, հայր և որդի՝ Վաղիժի և Ալեքսանդր Հարությունյանները

Ու ձգվու՛ր են, ձգվի ու են ճամփաները: Ու անում, ծավալվում, հաստատուն է դառնում Վաղիժի Հարությունյանի վարպետությունը:

Արտիստը ոչ միայն գտավ բեմը, այլև բեմը գտավ նրան: Այդ նշանակում է, որ հանդիսատեսը սիրեց ու գնամատեց, մոտ բնորոնց նրա արվեստը: Գտնելով իր ինքնություն ձայնն ու երանգը՝ Հարությունյանը գտավ նաև ստեղծագործությունների մատուցման ինքնություն կերպը:

Տարիների ընթացքում Վաղիժի Հարությունյանը գգեց այն սերմերը, որոնք անցին և շատ բնորոշ են այսօր հանրապետության վաստակավոր արտիստի համար:

Արվեստի հունձըը այսօրվա արդեն ճանաչված վարպետի համար մեծ է:

ու շտալլ: Եվ շտալլ է ու մեծ նրա համար, որ Վլադիմիր Հարությունյանը մանկալի հետ մանրալ է, աշխատավոր մարդու հետ աշխատավոր:

Մանկալ ես, բեզարած ես,
Առը շուռ տուր, շուռ արի...

Երգում է Վլադիմիր Հարությունյանի դուդուկը, և դու սրտով ու մտքով տեղափոխվում ես արձակ դաշտերն ու տեսնում բեզարած յարիճ, աշխատող մանկալին:

Այս է արվեստի ուժը:

Անցնում են տարիները, բերում նոր անուններ, նոր խոսք:

Երբ անասմբի գեղարվեստական դեկավար, ՀՍՍՀ ժողովրդական արտիստ Վանուշ Խանամիրյանը բեմադրեց «Էնգելին», Վլադիմիր Հարությունյանը Ապենիարյանի արվեստի ակունքներից նեկտար խմելով, մատուցեց իր մենամեկազը: Խաչատուր Ավետիսյանի «Վալաչներում» նա բանաստեղծ է իր դուդուկի մենամեկազով:

Նյու Յորքում նա իր շրջն էր հավաքում ամերիկացիներին ու փչում մեր եղեգան փողը: Աշխարհի տասնյակ ծեղերն է տանում նա մեր երգն ու երաժշտությունը: Տանում է շենել ու մարտակոչ, քնարական ու գողտրիկ:

Մեծ արվեստը, իմարկե, գալիս է տաղանդից: Բայց նաև՝ աշխատանքից: Վլադիմիր Հարությունյանի մոտ այս երկուսը հանդես են գալիս միասին:

Ինչ էլ նա նվագում է (այսօր նրա կողքին նստած դուդուկ է նվագում նաև Ռուզբերով լի երիտասարդ որդին՝ Ալեքսանդրը), լավ է նվագում. նրա նվագի մեջ կա Ապարանի լեռների զուլալ ջրերի կարկաչը, Մանուքի Գևորգի երգի արժիվը, և, իմարկե, տասի առաջին շլիի «Հովվի կանչը»:

Մեծ բանաստեղծ Պարույր Սևակն ասում էր.

Բոլորն այժմ կարդալ գիտեն,

Ուրեմն փառք... կարդացածը հասկացողին:

Ինչ լավ է, որ Վլադիմիր Հարությունյանի արվեստը ոչ միայն «կարդում են», այլև ... հասկանում:

Հայ երգն ու երաժշտությունը սպարում են նրա մեջ, ինչպես Մանուքի Գևորգի երգերը՝ ժողովրդի մեջ:

Ս Ե Ր Գ Ե Ց
Կ Ա Ր Ա Պ Ե Ց Ց Ա Ն
ՀԱՍՀ վաստակավոր սրբիտ

ԱՆԿԵՂԾ ԱՐՎԵՍՏԻ ՈՒԺԸ

Հին երևանցի իր գովասանք Կոնյի բարձունքով, երևանյան դանձաբարով վառ է մնացել Երասխա Իշխան Հովհաննիսյանի հիշողության մեջ: Վարպետ Իշխանը շատ հաճախ Ցարսկի փողոցի (այժմ Ալանդյարյան փողոցի № 17 տան բակում) հայրական թրեմո տակ նվագում էր հավիկակա՛ն մին մեղեդիներ Ջիվանու, Օերամի խաղերը, Սալաթ-Նովայի հոգևայտալար երգերը, իսկ փոքրիկ տղան՝ 7-ամյա Արզակը, որին թաղի երեխաները «Լալիկ» էին կանչում, վերցնում էր տնային որևէ աման, շուտ տալիս հակառակ կողմը և թմբկահարում...

Արդեն դարձյալկան էր, երբ սկսեց թմբուկ զարկել ինքնազործ խմբում և երգել: Երգում էր մին գուսանների, ինչպես նաև Հավասու, Օերամի երգերը, երգում էր քաղցրաձայն, մանկական անմիջականությամբ: Դարձյալկան ստուգատեսներում բոլորը սիրով ծափահարում էին նրան և միշտ միջանակներ էր շահում:

Պատերազմը նոր էր վերջացել: Մարդիկ որսախույզան էին կարող: Ու տղան նոր հետ նվագում էր ընկերական հավաքություներում, տոնախմբություններում և կանաց-կանաց հասունանում:

1946 թվականից 13-ամյա պատանին սկսեց հաճախել Երևանի մանուկների գեղարվեստական տան ժողգործիքների անսամբլը, որի ղեկավարն էր Ռեոուստատեանյան և ուսիտի վաստակավոր անսամբլի ներկայիս կոնցերտմայստեր, ՀՍՍՀ ժողովրդական արտիստ Արտեմ Մեջինյանը: Մեկ տարի Ռեոու աշխատանքի անցավ գուսան Ամրատի ղեկավարած խմբում, որտեղ մտոյկից հաղորդակից դարձավ հայ գուսանական երգարվեստին, սիրեց ու ճանաչեց մեր ժողովրդի գուսանական զուլալ ու վճիտ երգերը:

1949 թվականին 16-ամյա պատանին աշխատանքի անցավ Հալֆիխար-մոնիայի ժողովրդական գործիքների անսամբլում, որը ղեկավարում էր հայկական գործիքների լավագույն վարպետ, երաժիշտ Վարդան Բունին (Բունինյան): Առաջին պրոֆեսիոնալ անսամբլը հրա համար դարձավ իսկական երաժշտական դպրոց:

1952 թվականին երաժիշտ, ՀՍՍՀ վաստակավոր արտիստ Խաչիկ Ներսիսյանը Արզակ Կարապետանին հրավիրեց Գորգեն Միրզոյանի ղեկավարած ժողովրդական գործիքների անսամբլը: Այստեղ արդեն պատանուն լուրջ փորձություն էր սպասում: Նվագել մի այնպիսի երաժշտական կոլեկտիվում,

Մենն Սարգսյանն ասաց՝ դուրսից իմ հոգին է, Սերգեյ:

որ պատվավոր տեղ էին գրավում անվանի դուդուկահար Լևոն Սարգսյանը, թատահար Ալեքսանդր Սարգսյանը, քամանչահար Խաչիկ Ներսիսյանը, քանոնահար Մարտին Հովհաննիսյանը, երաժիշտներ Իլյա Մինասյանը, Գարուշ Հովհաննիսյանը, երգչուհիներ Շողիկ Մկրտչյանը, Վերգինե Բաբայանը...

Նրա նոտագրության առաջին ուսուցիչը հայրն էր, Ռեոու սկսեց նվա-

գակցել Առն Մաղոյանին: Մեծ վարպետին նվագակցելը մեծ նեղանկարներ է խոտանում, քանի որ վարպետը բոլորին չէ, որ վառանում է... սովորեցնում:

Արպես էլ եղավ:
1952 թ. աշնանը Սերգեյը մեկնեց Սովետական բանակ՝ զինվորական ծառայության:

— Ի՞նչ մասնագիտություն ունեք,—հարցրեց հրամանատարը:
— Նվագում եմ:
Հրամանատարը նրան հրավիրեց զորամասի փողային նվագախումբ՝ որ նա առաջատար կլարնեղիստ-մենակատար էր: Զորացրվելուց մետո՞ 1964 թ. Սերգեյը ընդունվեց ռադիոյի ժողովրդական գործիքների վաստակավոր անամբը:

Բայց նրա հոգին ձգտում էր դեպի դուդուկը:
Վաչե Հովսեփյանը մի օր հարցրեց.
— Դուդուկ նվագում ես:
— Քիչ եմ գրառվում,—եղավ պատասխանը:

— Ես շատ կուզեի, որ դու դուդուկ նվագես,—խորհուրդ տվեց վարպետը: Կփորձեմ,—անվտանգ պատասխանեց Սերգեյը:
1965 թ. Սերգեյը իրեն նվիրեց դուդուկին: Հետևելով Վաչե Հովսեփյանի խորհուրդներին, խորանալով դուդուկահարի վարպետության գաղտնիքների մեջ, նա վարպետից վերցնում էր այն անհրաժեշտը, որ շուտով նրան պետք է բարձունքներ տաներ:

Թբիլիսիում 1970 թվականին կազմակերպված հայ արվեստի վարպետների մեծ համերգում Ս. Կարապետյանը իր վարպետ Վ. Հովսեփյանի մետ կատարեցին Սալաթ-Նովայի ստեղծագործություններից:

Այնուհետև երիտասարդ դուդուկահարը եղավ Ֆրանսիայում, Եգիպտոսում, Թուրքիայում, Հունաստանում, Իսպանիայում, Ալժիրում և այլուր: Որպես անասրի առաջատար դուդուկահար նվագակցում էր ՀԽՍՀ ժողովրդական արտիստներ Օ. Համբարձումյանին, Հ. Բազալյանին, Ռ. Մաթևոսյանին, Վ. Ռաչատրյանին, վաստակավոր արտիստ Ռ. Հովհաննիսյանին:

Ալժիրում, մի ակումբում, տեղի հարեհավարտո հայերի համար Սերգեյը նվագեց «Իլե լամանը», «Կոունկը», «Վերադարձի», «Ծախսում»: Սերգեյը դուդուկով սփյուռքի հայերին էր հասցնում մայր հանրենիքի կարոտն ու բույրը, խոտում սրտերի հետ:

Այժմ Ս. Կարապետյանը դուդուկ է դասավանդում Երևանի Սալաթ-Նովայի անվան երաժշտական դպրոցում: Նրա աշակերտներից մեկը՝ Սամվել Սիմոնյանը, ավարտելով Ռ. Մելիքյանի անվան երաժշտական ուսումնարանը աշխատում է Ա. Մերանգուլյանի անվան ժողովրդական գործիքների անամբրում:

Օնորնաչի երաժշտի կատարողական արվեստի մասին կոմպոզիտոր Գրիգոր Հախիճյանը ասել է.

«Մերգեյ Կարապետյանն այսօր Արամ Սերանգոլյանի անվան հայկական ժողովրդական գործիքների վաստակավոր անասնաբույժի դուդուկահարների կոնցերտնաչառերն է: Նա նոր աստիճանի է հասցրել դուդուկահարի իր մասնագիտությունը, վաչե Հովնաթյանի արժանի աշակերտն է, նրա մեծ գործի շարունակողը: Նրա դուդուկը խոսում է մարդկային սրտերի մետ, նրա արտաբերած ննչումները արտամոտ են»:

Ահա թե ինչու ունկնդիրը անկեղծորեն է ընկալում ՀԱՍՎ վաստակավոր արտիստ Աերգեյ Կարապետյանի արվեստը:

Ս Ի Բ Գ Ե Յ Ս Ի Մ Ո Ն Ց Ա Ն

ՀԱՍՀ Վաստակավոր արտիստ

ԳՅՈՒՄՐԻՎԱ ՀԱՐՍԱՆԻՔԸ ՀԱՎԵԹԱՆՈՒՄ Է

Գյումրին Հայաստանի այն պատմական քաղաքներից է, որը տվել է ճանաչված բանաստեղծներ, երգիչներ, գուսաններ, երաժիշտներ: Երգի ու տոնախմբությունների այդ ավանդական քաղաքը երաժշտական տաղանդների իր բարերբեր հողում ծնեց նաև Սերգեյ Սիմոնյանին՝ այդ անկրկնելի, ինքնատիպ երաժշտին:

Ռեալիստների հասակից երաժշտական Գյումրին նրա մեջ սեր աղբյուրացրեց դեպի երգն ու երաժշտությունը: Նրա մատուցած հույսն անհապառնակ ընդունեց հայկական ազնիվ մեղեդին, նրա գեղեցիկ կվեյները, ու մի օր էլ իր ձեռքն առավ ազգային գողտրիկ նվագարանը՝ շվին, որից չբաժանվեց ողջ կյանքում:

Սերգեյ Սիմոնյանը, այդ պարզ ու հասարակ թվացող նվագարանով հիանալի կատարեց ոչ միայն հովվական նվագներ, այլև մեծ կոմպոզիտորների բարդ ստեղծագործություններ՝ Արամ Խաչատրյանի «Կոնցերտ ջութակի համար»-ը, Բիզեի «Ուվերտյուրան» «Կարմեն» օպերայից, Գրիգի «Անիտրայի պարը»...

Հանդիսավոր արարողությունների, թատերականացված ներկայացումների ժամանակ շնորհալի երաժիշտը հանդես էր գալիս զուտնայի կատարմամբ, մի նվագարան, որով թվում էր, թե կարելի է կատարել միայն բարձր ու զիկ կանչով ճշող ստեղծագործություններ: Բայց Սերգեյ Սիմոնյանը զուտնային

այնպես էր տիրապետում, որ հանդիսատեսին մատուցում էր նաև տեխնիկական բարդ ու ճուրբ մեղեդային ստեղծագործություններ:

Նույն հաջողությամբ շնորհալի երաժիշտը տիրապետեց նաև կլարնետին, իսկ նրան ավելի հարազատ էր մեր ազգային նվագարանների թագն ու պապը՝ դուդուկը:

1956 թվականին նա Լենինականից փոխադրվում է Երևան, դառնում Հաֆիլինարմոնիայի մեմակատար, այս «Մեղեդի» ժողովրդական անսամբլի նաև նա բազմաթիվ համերգներով հանդես է եկել Սովետական Միության ու նեոստոր առկուններում, դաստիարակել հայ երաժիշտների մի քանի սերունդ:

Այստիսական տարբեր խմբերի նեո հայ երաժիշտն իր արվեստն է ցուցադրել Քելդիայում, Հնդկաստանում, Հարավսլավիայում, Նեպալում, Մոնղոլիայում, Ինդոնեզիայում, Կիպրոսում, Գերմանիայի Ֆեդերատիվ Հանրապետությունում, Մերձավոր Արևելքի երկրներում...

Հմուտ երաժիշտ-ստեղծագործողի շատ գործեր ու կատարումներ այսօր լայն ճամպույտ ունեն ունկնդիրների շրջանում:

1967 թվականին սովետական երաժշտական արվեստին մատուցած ծառայությունների համար Սերգեյ Միաքի Միմոնյանին շնորհվում է համրապետության վաստակավոր արտիստի բարձր կոչում: Նա արժանացել է նաև բազմաթիվ պատվոգրերի, շնորհակալագրերի:

Սերգեյ Միմոնյանի արվեստի մասին կոմպոզիտոր Վլադիմեն Բալյանը գրել է. «Սերգեյ Միմոնյանն իսկական արտիստ էր բառիս ամենալայն իմաստով, որն իր արվեստը բազմառեսակ երաժշտական նվագարաններով կարողացավ մեծ վարպետությամբ ներկայացնել մեր երկրի և աշխարհի շատ բեմահարթակներում: Նրան իրավամբ կարելի է համարել ժողովրդական նվագարանների՝ շվիի, զուռնայի, դուդուկի վիրտուոզ կատարող արվեստագետ:»

Սերգեյ Միմոնյանը միայն երաժիշտ կատարող չէր: Նա ուներ նաև ստեղծագործական հարուստ երևակայություն, համերգային ճուր և ինքնատիպ ծրագրեր ստեղծելու մեծ տաղանդ: Հանդիսատեսի վրա մեծ տպավորություն է թողել Միմոնյանի «Գյուրբա հարսանիքը» համերգային կամարգիան, որը այսօր էլ սնում է «Մեղեդի» անսամբլի համերգային ծրագրում և դեռ երկար կնճա մեր հանդիսատեսի հիշողության մեջ որպես մի վառ ու գունդ ներկայացում:

Գ Ա Գ Ի Կ Գ Յ Ո Ւ Ր Զ Յ Ա Ն

ՀԱՅ ԳՈՒԿՈՒԿԻ ԿԱՆՉԸ

Գրողական Գագիկ Գյուրջյանի երաժշտական կենսագրությունը սկսվում է մի գեղեցիկ, բայց պատահական դիպվածով:

...Երեսնի հին ու փոշոտ փողոցներից մեկի կախշեղ տանիքից պոկված եղեգը հետաքրքրեց պատանի Գագիկին: Ժվի պատրաստեց, անցքեր բացեց ու սկսեց կամաց-կամաց եղանակ հորինել: Հայրը՝ Ստեփան Գյուրջյանը, երաժշտություն սիրող մի մարդ, նկատեց, որ որդու հուզու ձայքերում երգ կա թաքնված... որ երաժշտությունը տղայի էությունն է: Սկզբում որդու համար մանդոլին գնեց, հետո թատ, ապա՝ դրոպկ:

Եվ այդ նվագարանով էլ նա կախարդական ուժով կապվեց հայ արվեստին, և ամբողջ կյանքում հարազատ մնաց իր ազգի անհունվիրական գործիքին՝ հայկական դրոպկին:

Նա ոչապրոքյանք լսում էր ժամանակի ճանաչված դրոպկահարներին, լսում էր ինքնամոտաց և աշխատում սովորել դրոպկի նրբին, բարդ ու հուզիչ արվեստը, երազում դառնալ իսկական դրոպկահար:

Ժամանակի ճանաչված դրոպկահար Գորգեն Թովմասյանը, լսելով Գագիկի կատարումը, նրան առաջարկեց աշխատել Թ. Ալթունյանի անվան ժողովրդական երգի-պարի անսամբլում:

Դա 1942 թվականն էր: Անասրի շնորհաշատ ղեկավար, հայ արվեստի մեծ երաժիշտավոր Թաթուլ Ալթունյանը ջանք չիմացեց Գագիկին իսկական նվագող-մենավառարի աստիճանին հասցնելու համար: Փորձերից ազատ ժամերին Թ. Ալթունյանը շարունակում էր պարապել Գագիկի հետ, նոտաներ սովորեցնում նրան:

Աշխատասիրությունը, կարճն ու անսահման նվիրվածությունը դուդուկին ճանաչում քերտցին նրան:

Երգի-պարի ժողովրդական վառտակավոր անասնը Գագիկ Գյուրջյանի համար չարձակ էրաժշտական մի մեծ դպրոց:

Մեծ հույրենականի ամեղ օրերին Մերձբայթյան ռազմաճակատում երգի-պարի անասնային կարտավ ընդունեցին ոչ միայն հայ ճակատայինները: Հայ զինվորի համար անչափ հուզիչ էր հետախոր ափերում, պատերազմի թունաբոճի մեջ լսել հայկական դուդուկը և մտովի տեղափոխվել հայկական բնաշխարհ...

Գագիկի դուդուկը մնչում էր տխուր ու մեղամաղձոտ՝ «Քարալվան», «Կրտունկ», «Գին-յաման»:

Սակայն նրավող զինվորին սիսյն տխուր երգերը չէ, որ պետք էին: Ձին-վիրը պետք է ոգևորվեր. առնականանար, մարտնչեր: Ու հնչում են հայկական թռչարին ու վերվերին, «Սինաց երգն» ու մարտական քայլերգը: Գագիկը մինչև օրս էլ միշտ է, թե ինչպես մարշալ Հովհաննես Բաղրամյանը դուդուկների նվագակցությանը պարենք «Նորոտ է, մայլի տղեն, խորտ է» ժողովրդական երգ-պարը, իսկ վերջում սրբելով ճակատի քրտինքն, ասաց.

— Շատ համերգային խմբեր են ռազմաճակատ եկել, իսկ մերը՝ հայկականը, ատաշին անգամն է, որ պսակս հաջող էրայք է ունենում... այս համերգը նոգնի մեր հաղթանակին...

Պատերազմը դեռ չէր ավարտվել: Ալթունյանցիները համերգային շրջապատությունների մեկնեցին Պարուկատան՝ սովետական զինվորների համար համերգներ տալու: Թեհրան, Ապահան, Թավրիզ, Խոյ, Սպանատ, Թեհլի, Ռեշտ: Ահա այն երթուղին, որով անցան հայ արտիստները երեք ու կես ամսով, իրենց հետ տանելով հայ ժողովրդական երգն ու պարը, դուդուկի ախորժապուր մեղեդիները: Նրանց հետ էր նաև շնորհալի դուդուկահար Գագիկ Գյուրջյանը:

1960-ին Գագիկը կոմպոզիտոր Արամ Մերանգուլյանի նրավերով աշխատանքի է անցնում ռադիոյի պետական կոմիտեի ժողովրդական գործիքների անասնարկում: Այստեղ նա պետք է նվագեր նշանավոր և փորձված դուդուկահարներ Լևոն Մադոյանի, Վաչե Հովսեփյանի, Խաչիկ Խաչատրյանի հետ:

Արդեն պրոֆեսիոնալ դուդուկահարը 1963 թվականին նորից նրավիրվեց երգի-պարի անասնը՝ իր հետ քերելով կատարողական մեծ վարպետություն և երգացանկում ունենալով «Դու անմեղ ես», «Հովերն անցան», «Գին

յանան», «Ռական ախպեր», Սալաթ-Նովայի «Դուն Էն գլխեն», «Աշխարհս մն փանջարս է» և շատ այլ ստեղծագործություններ։

Գիտականաբար-արտիստը 1964 թվականին անասնբլի հետ հյուրահամերգների մեկնեց արաբական երկրներ՝ Սիրիա, Լիբանան, Եգիպտոս։

Եգիպտոսի հայկական ակումբներից մեկում Գագիկը նվագեց ժողովրդական քոչարին ու վերվերին, «Կենաց երգն» ու մարտական քաջերգը։

Արտատաք, համերպներ, ծանր էր հայրենակարոտ մարդկանց համար լսել հայրենական այդ երգերը։ Ծառերը շրջապատել էին շնորհալի երամբշտին՝ գրոցում, հարցումփորձ էին անում Մալր հայրենիքի մասին։

Եվ Գագիկը պատմում էր։ Պատմում էր Մալր Հալաստանի, պետական կոնսերվատորիայի և Օպերային թատրոնի մասին, պատմում էր հալ արվեստի մեծ հաջողությունների մասին, Մատենադարանի, Գառնիի և Գեղարդի մասին։ Եվ այս բոլորը՝ երաժշտության լեզվով, հայկական ավանդական դուդուկի լեզվով։ Մեծ Հայրենականի մասնակից, դուդուկահար Գագիկ Գյուրջյանը այսօր էլ իր դուդուկի թավշե ձալնի մեղեդիներով գեղագիտական մեծ հաճույք է պատճառում երաժշտաներ ունկնդիրներին։

**Խ Ա Ջ Ի Կ
Ա Վ Ա Գ Յ Ա Ն**

ԺՈՂՈՎՐԿԻ ՍՐՏԻ ԽՈՐՀԻՑ

Ծնորնայի դուդուկահար Խաչիկ Ավագյանը իր կատարողական քարձր վարպետության և արտօնաբերական արվեստի հաջողությունների համար պարտական է մանկության սնցած օրերին, հովիվներից լսած բլուրի ու շփի բազրը մեղեդիներին:

Խաչիկի դուդուկի ձայնը ուրիշի հետ շփոթել չես կարող: Հիմա էլ Հասարակական վարպետ դուդուկահարները շերտաբար են խոսում հրա մասին:

— Մեր Խաչիկի դուդուկի ձայնն ուրիշ է,— գրուցի ժամանակ ստաց երթալստիկտի կուլտուրայի բաժնի գործիչապին երաժիշտների բյուրոյի դիրեկտոր, երաժիշտ-վեստրան Լևոն Ավետիսյանը,— ճիշտ է, նա արտօնաբերական կողմնակիցներում քիչ նվազեց, բայց այսօր էլ նա քարձր մակարդակի վրա կանգնած երաժիշտ է, բնածին տաղանդով օժտված:

Արդյուես Լ...

Բնությունը դարձավ Խաչիկի ստացին ուսուցիչը. բնությունը ստիպեց սիրել գեղեցիկն ու վեհը, սիրել երգն ու երաժշտությունը: Ու նա սկսեց նվագել: Հաճախ պատանի Խաչիկը գնում էր հայրենի Դարսալաջազ, քարձրահուն: Աստի գազաթը, հետվից դիտում արտուի դուրս էկամ հոտը, հանում ծոցից դուդուկն ու նվագում: Տղան հոտաղների հետ մտուկի քայլում էր, իջնում ձորը՝ չոր խմելու, հետո նստում հանգստանալու...

Ով գիտե, գտցե այդտեղ, այդ պահին էլ ծնվում էր «Ռբական ակաբերը»:
Ռբական ակաբեր,

Սարեն կուգաս...

Հարուստ ձայներանգներով տիկություն ու թախիծ արտահայտող, իր պոստառը տեմբրով խոր գաղտնիքներ ունի իր մեջ ամբարած հավկական դրողուկը, որով հանդես է գալիս Խաչիկ Ավագյանը՝ ժողովրդական տոնահանդեսներում, խրախմանքներում...

— Լսե՛րով Խաչիկի դրողուկի ձայնը, մենք սեսս լսում ենք մեր բազմադարյան ժողովրդի ձայնը,—ասում է ՀՍՄՀ վաստակավոր արտիստ, դրողուկահար Խաչիկ Խաչատրյանը...

Նրա դրողուկի թափշն ձայնը առանձնապես փայլեց Անդրկովկասի մեծ երգիչ Սայաթ-Նովայի ստեղծագործությունների կատարմամբ:

«Աշխարհս մն փանջարս է», «Դուն է՛մ գլխեն», «Քամանջա» և այլ երգերի կատարումը դրողուկահարից պահանջում է մեծ վարպետություն և այդ բարդ գործիքին տիրապետելու բնածին շնորհ:

Խաչիկի դրողուկը կարողացավ հաղթանարել այդ բոլորը: Դրողուկահար Խաչիկ Ավագյանի մասին ամա թե ինչ է ասել կոմպոզիտոր, ՀՍՄՀ արվեստի վաստակավոր գործիչ Գրիգոր Հախիճյանը.

«Մեր ազգային նվագարանների երաժշտական ընտանիքի մեջ միշտ էլ դրողուկը եղել ու մնում է որպես զուտ ազգային նվագարան, որի վարպետ-կատարողները ի յուր աշխարհի ընդկայացրել են մեր հայ երգն ու երաժշտությունը: Հայ դրողուկահարների ընտանիքում իր ուրույն տեղն ունի վարպետ դրողուկահար Խաչիկ Ավագյանը, որի նվագը ոչ միայն գեղազիտական հաճույք է պատճառում ունկնդրին, այլև հաստատում և ամրապնդում է նույնպես երաժշտական արվեստի ավանդույթները և սովորույթները:

Այս իմաստով մեծ գնահատականի է արժանի սիրելի Խաչիկի երաժշտական արվեստը, որը բխում է ժողովրդի սրտի խորքից, հուզեմարագատ է հային»:

Համարելով հայ դրողուկահարների անդաստանը, նա իր կողմին անեցրեց բազմաթիվ երիտասարդ երաժիշտներ, որոնք փայլեցին ավագանական քննարկական շնչով ու տեխնիկայով: Նրա աշակերտների թվում է նաև իր հարազատ որդին՝ Գագիկը:

Չնայած շնորհալի դրողուկահար Խաչիկ Ավագյանն ունեցավ իր սրժանի փոխարինողները, բայց անկրկնելի մնաց իր տեսակի մեջ:

Խաչիկ Ավագյանը ծնվեց լեռների մեջ, զգաց հավկական բնությունը, որսեց իր պատերի ավանդական նվագը և իր տաղանդի շնորհիվ դրանք մատուցեց դրողուկի միջոցով: Ու չնայած նա արդեն մի քանի տասնամյակ ապրում է մայրաքաղաքում, բայց նրա նվագը ունկնդրողը իրեն զգում է բնության գրկում, հավկական հարազատ լեռների ու կարկաշտ աղբյուրների մեջ:

**ԱՐՏԱՎ ԱԶԳԻ
ՏԵՐ-ՀՈՎՀԱՆՆԻՄԱՆ**
ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՎԻՍՏԱՎԱԿԱՅԻՆ ԱՇԽԱՏՈՂ

ԳՈՒԳՈՒԿԻ ԱՐԱՐԻՉԸ

Երգի քաղաք Կիրովականից և Արտավազի Տեր-Հովհաննիսյանը: Դեռ պատվեց վատարան պատրաստող Գրիգորին, Ասրաբը լիսայի հին անդամանում ապրող երաժիշտներ Գարշոյի և Մզոյի հարյուրավոր խմբույթ ու ձարահանքներից, նա արքայազմը ընդունեց իր դուրսովը: Ինքնուս էր, մետո դարձավ պրոֆեսիոնալ: Դարոցն ախարտելուց մետո ղեկավարեց Կիրովականի սիմֆոնիկայի պալատի երգի-սարի անսամբլի գործիքային մասը, մետո՝ շրջանային մշակույթի տան ժողովրդական գործիքների համույթը: Այնուհետև ճանապարհը նրան տարավ դեպի Ղուկաս Ղուկասյանի անվան մշակույթի տան ժողովրդական անսամբլ, իսկ մետո դարձավ ժողովրդական ֆիլհարմոնիայի գեղարվեստական ղեկավար:

Արտավազի Տեր-Հովհաննիսյանի դուրսովի ձայնը լավ գիտեց նրան լրատվելու: Նա իր յուրատեսակ երանգն ունի, կատարման անմիջականությունն ու վարպետությունը:

Կիրովականում, 1972 թվականին, երբ կազմակերպվեց «Հորովե» ազգագրական երգի-սարի անսամբլը, Տեր-Հովհաննիսյանը նրա մեմբերատարն ու կոնցերտմատչետերն էր: Այստեղ էլ նա պարտատեց երիտասարդ երաժիշտների մի ամբողջ համախումբ, որոնք սրտով փրով ու երախտագիտությամբ են հիշում իրենց ուսուցչին:

Նա Կիրովական քաղաքի հիմնարկ-ձեռնարկաբյուրոների ինքնագործ խմբերի կազմակերպիչն ու ղեկավարն է, Հանրապետական ու միութենա-

կան, ինչպես նաև այլ փաստաթղթերի, բեմատիկ համերգների, մեծ ու վոքեր տոնախմբությունների սիրում ու հոգին:

Հաճախ ելույթ է ունենում համերգներում, բազմիցս պարզաստորվել է ունի մերայներով ու դիպումներով: Նրա դուդուկը հնչել է Ալ. Սպենդիարյանի անվան Օպերային թատրոնի, Կրեմլի սյունազարդ դահլիճի բեմահարթակներից, նրան ունկնդրել են Փարիզում ու Գերմանիայում, Կիրովականին թարեկամ դարձած Բանիդյում (Իտալիա) ու մեզ մոտ, մեր Միությունում՝ Էստոնիա, Լատվիա, Լիտվա, Վրաստան, Ադրբեջան...

Տեր-Հովհաննիսյանի հյուրախառները Լեհաստանում. հարյուրավոր լեհեր արցունքոտ աչքերով հոտընկալա ծափահարում էին նրա դուդուկին ու կատարողի վարպետությանը:

Արտավազ Տեր-Հովհաննիսյանի դուդուկի առիներով և թավշյա տենդրաւնության հմայքին ղժվար է չեմֆարկվել: Նրա ծրագիրը ընդգրկում է երկու հարյուրից ավելի ժողովրդական երգերի մի ծաղկեփունջ:

Մտերիմ բարեկամներ են կոմպոզիտոր Գրիգոր Հախիճյանը և դուդուկահար Արտավազ Տեր-Հովհաննիսյանը

Կուզեի՞նք մեր խոսքը վատտակաշատ դուդուկահարի մասին լրացնել կոմպոզիտոր, արվեստի վաստակավոր գործիչ Գրիգոր Հախիճյանի հեղինակավոր գնահատականով:

«Ի դեմս Արտավազ Տեր-Հովհաննիսյանի մենք այսօր ունենք մի Բամաս, գուսպ, ինքնատիպ երաժիշտ-դուդուկահար, որի թավշն մեղեդաւնոթյամբ կատարումները մեծ բավականություն են պատճառում դուդուկահար հաւարակությանը: Նա իր դուդուկով ու գոտնաքով, շվիով ու բլուլով շարունակում է պահպանել և ժողովրդին մատուցել մեր ազգային սուրբությունը:

րը, ավանդույթները, որը շատ շնորհակալ գործ է և արժանի է դրվատանքի»:

Արտավազ Տեր-Հովհաննիսյանը հանրապետության կոլտուրայի վաստակավոր աշխատող է, ճանաչված ու սիրված դրոլականոր, հմուտ վարպետ ու լավ ուսուցիչ: Լուսվա ձորերում նրա դրոլակը հնչեցնում է Կոմիտասի ու Քոմանյանի, Եկմալյանի, Կարա-Մուրզաի, Ռոմանոս Մելիքյանի, մեր բոլոր մեծերի ստեղծագործությունները: Փայտից սրատրաստված ավանդական դրոլակը դառնում է զգացմունքների արտիչ:

Ադ արարիչը ինքն է՝ Արտավազ Տեր-Հովհաննիսյանը:

**Մ Կ Ր Տ Ի Ձ
Մ Ա Լ Ի Ա Ս Յ Ա Ն**

ՀԱՅ վաստակավոր արտիստ

Շ Ի Ր Ա Կ Ի Ե Ր Գ Ը

Շիրակը մեր ժողովրդին և աշխարհին շատ տաղանդներ է տվել: Այս գրքի առաջին Լեզրում դուք ծանոթացաք Լևոն Մարտյանի անցած ճանապարհին: Հիմա խոսքը նրա գործի արժանատիոր շարունակող Սկրտիչ Մալխասյանի մասին է:

Երբ հայրը՝ աննաշված շվիանար ուսուս Կարոն մեկնեց ռազմաճակատ, Սկրտիչը փոքր տղա էր: Ութ տարեկան հասակից Լեւինյանի պիտույքների պալատի ժողովրդական գործիչների անսամբլում նա արդեն առաջին քայլերն էր անում:

Հին Գյումրի... Ձորի հողագից սկավոլ տների ծայքերում շատ երգ ու երաժշտություն կար: Այդ երգերը բարձրանում էին ժողովրդի սրտից, ժողովրդական վարպետների կատարմամբ: Սկրտիչը սիրեց իր Գյումրվա, իր ժողովրդի երգերը:

Երբ Հափի(նարմոնիսի Լեւինյանի մասնաճյուղի տնօրեն, հետագայում հանրապետության ժողովրդական արտիստ ժան Էլչյանը նրան Բրավոյինց ճվազելու, սպասանին մի վախ ունեցաւ, նվազել հանդիսատեսի առջև, դուրս գալ քեմանադրակ՝ անքան էլ դյուրին չէր:

Ատաշին կատարումները Լեհինականի ֆինանսմանիայում տղային բերեցին առաջին ծախերն ու առաջին գովազանքները:

«Երբ խնրի հետ բնւ բարձրացաւ,—միշտն է Մկրտիչը,—յանդիտով ծիծաղի ալիք բարձրացաւ: Փոքրամարմին, վտիտ երեխա էի, և հանդիսականներին առիթ տվի սրամտելու ու կատակելու: Իսկ երբ սկսեցի նվագել Ջիվանու «Ջախորդ օրերը»՝ քար լուրջուն տիրեց: Նույնիսկ մի քանի անգամ բնւ Բրավոյիեցին»:

Նրա առաջին քայլերը սկսվելով հարազատ Գրտնովա փոքր բեմա՛տաթակից, շարունակեցին իրենց ճանապարհը դեպի մայրաքաղաք, դեպի մեծ բեմեր:

Սամարոնցոյն «Աշխարհի ժողովրդական մուլաներ» սինյոզիտումնա տարբեր վայրերից եկած մի շարք անվանի դուդուկահարների հետ միասին քարձր պահեց իր ժողովրդի դարերից եկող ազգային երաժշտոյան պատիվը: Սինյոզիտնի քարձրագոյն պարզեր՝ աշխարհի գալաթը, հանձնելվեց նրան (սլն այժմ ցուցադրվում է Մոսկվայի Արևելքի երկրների թանգարանում):

Տարիները նրան նոր հաղթանակներ բերեցին: Մկրտիչ Մալխասյանը դարձավ ժողովրդական երաժշտական գործիքների համամիութենական և հանրապետական փառատոների ետակի դասիները:

Քսան տարուց ալելի դուդուկահար Մկրտիչ Մալխասյանը դեկտաբրում է Լեհինականի սիոներների պալատի ժողովրդական գործիքների աստանքը: Այնտեղից, ուր նա սկսեց իր երաժշտական առաջին քայլերը, նրմա դուրս են գալիս շնորհաշատ պատանիներ ու աղջիկներ: Նրանք հնչեցնում են մեր ազգային նվագարանները:

Երաժշտոյանը սկսվեց նրա նրգի ճանապարհը և երաժշտոյանը շարունակվում է: Նրա բնտանիքում երաժշտոյանը հնչում է ոչ միայն Մկրտիչի, այլ ամբողջ ընտանիքի անդամների կատարմամբ:

—Երկու դուտրերս էլ նաշնակահարուհիներ են,—պատմում է Մկրտիչ Մալխասյանը,—դեռ փոքրուց նրանց սիրելի էր ազգային երգ-երաժշտոյանը:

Մալխասյանը հնտորեն տիրապետում է հայ ժողովրդական մի շարք նվագարանների՝ դուդուկ, շվի, գուռնա, քուլ...

Բազմազան է նրա նվագացանկը՝ «Ին լաւան», Ջիվանու «Ջախորդ օրերը», ժողովրդական «Քարտվանն անց կացալ», «Լոնց, ամպերը...» և այլն:

Սակայն Մկրտիչ Մալխասյանի նվագացանկում սուհնետաշարավոր «Գրտնովա պարելանակներն են», որոնք նա կատարում է մի առանձին սիրով ու վարպետոյանը:

1978 թվականին Երևանում ձայնագրվեցին Երա հայ ազգային մեղեդիների կատարումները:

«Մեղեդի» համամիութենական ֆիրման չորրորդ անգամ Մալխասյանի կատարմանը ձայնագրեց մեր ազգային պարեղանակները: Վերջին ձայնավախտակը հայ ազգային երաժշտության 15 ատեղծագործությունների ընտրանին է:

«Իձվար գործ է ձայնագրվելը: Բայց այդ պահերին ես հպարտությամբ եմ լցվում,—ասում է Մկրտիչը:—2^{րդ} որ մեր ժողովրդական մեղեդիները շրջելու են երկրե-երկիր, դատնալու են շատերի սեփականությունը: Օտար ասփերում ապրող մեր հայրենակիցները ձայնավախտակների օգնությամբ ճնարավորություն կունենան հաղորդակցվելու հայ երգին ու երաժշտությանը, իրենց ծնող հայ ժողովրդի հոգևոր հարստությանը»:

Հայ մեծ քանաստեղծ Հովհաննես Ծիրազը գրել է. «Մեր ժողովրդական նվագարանների վարպետներն իրենց մեջ ոչ միայն պահպանում են մեր ազգային երգի համն ու հոտը, այլև խոսում են մեր սրտի ճեռ՝ մեզ դարձնելով իրենց զերիներ»:

Այդպիսին է ՀՍՍՀ վաստակավոր արտիստ, դուրսվաճար Մկրտիչ Մալխասյանը:

ՀՈՎԱՆՆԵՍ ԿԱՍՅԱՆ

Դոկտորանոս Հովհաննես Կասյան (աջից) ՀՍՍՀ
ժողովրդական արտիստ Գուրգեն Թումանյանի հետ

ՍԱՏԱՔ-ՆՈՎԱՑԻ ԸՈՒՆՉՆ ՈՒ ՈԳԻՆ

Հին քիֆիսեցիները այսօր էլ հիշում են «Պեպո» կինոնկարի նկարա-
հանումները՝ Գուր Գեոի ափին. Մետեիի բերդը տանող ճամապարհին բազ-
մուքյուն էր հավաքվել և ունկնդրում դուրսի գնալով մեղեդիները:

Դուրսով...

Անտակ գաղտնիքներ ունի իր մեջ ամբարած այս փառքիկ, փառյալ փո-
ղը, որը դարձրի ի վեր ուղեկցել է հաշիմ թե ուրախության, թե տխրության
պահներին: Նա դարձել է նրա հոգին ու զգացմունքը, երգն ու կամչը:

Փոքրիկ Հովհաննեսենց տանն էլ հաճախ էր հենչում այդ գաղտնիկ նվա-
զարանը. նվագում ու երգում էին ընտանիքի բոլոր անդամները. եղբայրը՝
Ազատը, քույրերը, ի՛նչ մայրը.

Լուսնակ գիշեր

Բուրբույին քուն չունեն...

Կամ էր փոքրիկ տղան մոր՝ տիկին Ասֆենիկի երգը և աչքերի առջև
հառնում էին հացոց մով երկնքի ու լուսնակ գիշերների փայլը, մաճկալը, որ
եղևում էր հերկելու հողը հայրենի:

Երգը ծնվում է կյանքում, աշխատանքի մեջ և կյանքն է երգի օրրանը:

«Ինչ մանուկ հասակից Հովհաննես Կասյանը երգի մեղեդիները կարողացավ ամօքվացնել իր հոգու ծալքերի միջով և հասավ այն մեծ բեմամարտական, որը կոչվում է ժողովրդական լաբան:

Տղան փոքր հասակից բախտ ունեցավ ունկնդրելու այնպիսի հույզված վարպետ դաժնուկանոսների, ինչպիսիք են Մարգար Մարգարյանը, Ասոն Մարտիկը, Կարո Չարսույանը, Վաչե Հովսեփյանը, Շուխրեյի Գևորգն ու Ասոն Ասիրյանը, Ջիվան Գասպարյանը, Թաչիկ Դոգդորովովը և Սուրեն Գիլանյանը...

Անցնում են տարիներ, մեծանում է Հովհաննեսը և համոզվում, որ առանց երաժշտության, երգի ու նվագի դժվար է իր համար: Հավաստապես մնա սիրում և նվագում էր դուդուկ, շվի, գոռնա, կարմետ: Ավագ բնկերներից լսած լսեմ մի ոչիս մեղեդի փորձում է վերարտադրել, նվագում է «Գլխ լանան» և «Զուռնի տրեհին», «Հովի կանչն» ու «Կարոյի սրվենն»:

Սակայն չէր գրհանում, նրան թվում էր, որ իր դուդուկն ահմես չի դալվայում, ինչպես Վրաստանի հովերն ու ջրերը...

Գովն սրտով ուրվական,
Թիֆլիս քաղաքը պատվական,
Հույ գեղեցիկ են, սիրական
Վրացտանա գոգայները...

Հովհաննեսն առավոտները վաղ դուրս էր գալիս տնից, գնում Քոտի ափը, նստում գետափին ու երկար, երկար նայում հոտող ջրերին...

Երաժիշտ Հովհաննես Կասյանի վարպետությունը հոկեղու, մաշակը բարձրացնելու, կատարողական բարձր կուլտուրա պատվաստելու գործում մեծ դեր խաղաց «Սալաթ-Նովա» անսամբլը, որտեղ արդեն 30 տարի նվագում է Հովհաննեսը: Անսամբլի գեղարվեստական ղեկավարն է Վրացական ՍՍՀ վաստակավոր արտիստ Մկրտիչ Ղազարյանը: Անսամբլի հետ Հովհաննեսը շրջել է Վրաստանի տարբեր շրջաններն ու քաղաքները, հանդիսատեսին ներկայացրել Սալաթ-Նովայի և ժողովրդական երգեր, որոնց մեջ լավագույն համարներից մեկը դարձավ «Որվան ակսեր»-ը.

Որվան ակսեր, սարեն կուզտ,
Սարի մարալ կըփնտրես,
Ասա, յարաք, դու չտեսա՛ր
Իմ մարպին, իմ բալին...

Հարուստ ձայներանգ, խորը տխրություն ու թփփծ ունի Հովհաննեսի դուդուկը: Նրա մեղեդիները հարազատորեն անհրադարձնում են հայկական ժողովրդական նվագարանների կատարողական արվեստի ավանդույթները, որոնց մի մասը վաղուց ճնշվել են տարբեր բեմերում և ժողովրդական տոնակներությունների ժամանակ:

Հովհաննեսը վարպետորեն տիրապետեց իր նվագարանին, աշխատանքի անցավ Թրիխիի արնելվան գործիքների երաժշտական թրպուրում, մտերմացավ հայ և վրացի վարպետ դուդուկամարների հետ, հոգու բոլոր թելերով կապվեց Սայաթ-Նովայի երգերի անգուգական կատարող Գևորգ Զաքարյանի (Գլավախ) հետ. երկար տարիներ երաժշտական համագործակցություն սկսվեց նրանց միջև. երկուսի արվեստի մեջ էլ հաստատուն տեղը գրավեց Սայաթ-Նովան՝ իր երգ ու տաղով, սիրո ու բարեկամության ընթրով:

1970 թվականի դեկտեմբերին Մոսկվայի սովետական բանակի Կենտրոնական տան դահլիճում ճեչեց կոմպոզիտոր Հայկ Մարտիրոսյանի «Տոնական հայերգանքը», որտեղ փոլային նվագախմբի հետ առաջին անգամ դուդուկով հանդես եկավ Հովհաննես Կասյանը (նվագակցող՝ Մուրեն Ներսիսյան):

Վրաստանի հայ դուդուկամարներ (ձախից) Հովհաննես Կասյանը, Յուրի Մուրտյանը, Վառդիմիր Պետրոսյանը, Մուրեն Ներսիսյանը և Կորյուն Պողոսյանը

Հայ դուդուկամարն իր հաջող ելույթի համար պարգևատրվեց ԱՍՀՄ զինված ուժերի միջնորդության պատվոգրով:

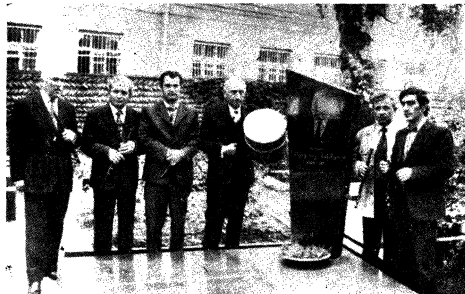
Հովհաննես Կասյանի բազմաթիվ պատվոգրերն ու զովատանագրերը, Վրաստանի ու Հայաստանի հեռուստատեսությանը տրված ելույթները նրա

արվեստի գնահատականներն են, ինչպես նաև ջերմ վերաբերմունքն այն բազմաթիվ ունկնդիր-երաժիշտների, որոնք ճանձնի պահեր են ապրել, լսելով նրա կատարումը «Կուունկը», «Հովերն րնկան», «Մանկալը», «Դիև խամանը», «Հեյ, ջանը», «Սամարին»:

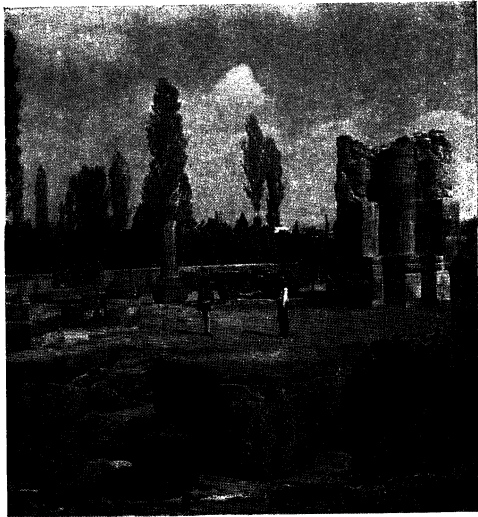
Հովհաննեսի Լաճախյանի դուդուկահարների վեցյակի կատարումը վարպետությամբ էն հնչում Սալաթ-Նովայի «Աշխարհումս այս չիմ բաշիր», «Հրեն սելերը», «Աշխարհումս իմն դուն իս», վրացական ժողովրդական և այլ երգեր, որոնք բազմաձայնության գեղեցիկ օրինակներ են:

Հայկական ժողովրդական և Սալաթ-Նովայի բազմաթիվ երգերն ասե: ատելոված էն դուդուկի համար: Հազար պարեղանակները: Հայկական շատ պարեր անհնար է պատկերացնել առանց դուդուկի մենանվագի: Երգի ոգին, պարի ոգին է դուդուկը ջերմ, մեղեդային:

«Հուզականություն, հայկական ժողովրդական մեղեդիների մերքին զգացություն, պրոֆեսիոնալ կատարողականություն և վիրտուոզ տեխնիկա»,— այսպես է գնահատել Հ. Կասյանի արվեստը ռադիոյի և հեռուստատեսության Ա. Մերանգույանի անվան ժողովրդական գործիքների անասնրի գեղար-

Քիֆիսանյա Լոսիլաները զուգ ելին Գարուզ գերեզմանաբարի մոտ: Կննորումն էրգիչ Կնորզ Ջարսալան է:

վեստական դեկավար, ՀՍՍՀ արվեստի վաստակավոր գործիչ, կոմսոզիստր Մանվել Բեգլարյանը:

Ամեն տարի մայիսի վերջին կիրակի օրը Թբիլիսիի Ա. Գևորգ եկեղեցու զավթում հավաքվում են բազմաճակատ երաժշտասերները՝ Վրաստանից, Հայաստանից ու Ադրբեջանից մասնակցելու ավանդական Վարդատունին, նվիրված անդրկովկասյան ժողովուրդների բարեկամության մեծ երգիչ Սայաթ-Նովայի պաշտոն հիշատակին:

Այդ օրը նորից հնչում են անմահ Սայաթ-Նովայի երգերը Թբիլիսիի դուրովահարների վեցյակի կատարմամբ, որոնց մեջ է համամիութենական և հանրապետական մրցույթների դափնեկիր Հովհաննես Կասյանը:

Հովհաննեսի ամեն մի կատարումն ունի իր նշանակությունը, ժամանակի գույները: Այսօր նա իր նստից է տանում Թբիլիսի քաղաքի դուրովահարներին, իր նվագարանին հաղորդելով այն հատուկ երգերն ու գույների ներկայանալը, որով առանձնացվում են Թբիլիսամայ դուրովահարները:

«Նրա կատարողական երգացանկում թերևս կենտրոնական տեղն ու թիմնական առանցքը մնում է անմահ Սայաթ-Նովան,—ասում է Վրաստանի գրողների միության հայկական բաժանմունքի նախագահ Բենիկ Սեյրանյանը:

Վարդատունի մեծ տոնահանդեսներին մասնակից են դառնում նաև հայ դուրովահարները, Սայաթ-Նովայի երգերի անզուգական կատարող, հաճախված երգիչ Գևորգ Զաքարյանը: Նրան նվագակցող դուրովահարների խմբի մեջ իր ուրույն տեղն ունի դուրովահար Հովհաննես Կասյանը: Թբիլիսիի հայ մտավորականության կողմից կազմակերպված բոլոր հանդիսություններին, պաշտոնական ու ոչ պաշտոնական միջոցառումներին ակտիվ մասնակցություն է ունենում մեր քաղաքի սիրելի դուրովահար, տաղանդավոր երաժիշտ Հովհաննես Կասյանը»:

Այժմ վարպետը նաև մանկավարժական գործունեություն է ծավալել. Թբիլիսիի № 80 միջնակարգ դպրոցի շենքում գործում է պատանի դուրովահարների դպրոց, որտեղ հայ և վրաց պատանիները իրենց փորձված վարպետից բնօրինակում են դուրովահարողական արվեստի գաղտնիքները՝ վարպետ Հովհաննեսի (Օզոն) արժանի հետնորդները դառնալու համար:

Մեր խոսքը շնորհալի դուրովահարի մասին ուզում ենք ավարտել նրա բազմաթիվ երկրպագուներից մեկի՝ ճշմանավոր գրող Վիլյամ Սարյանի հետևյալ խոսքերով. «Ես բնօրինակով Հովհաննես Կասյանի նվիրած հայկական դուրով, այն պետք է տանեմ սիրտս: Ես չեմ մոռանա նրա նվագը, որն իր մեջ պահում է Սայաթ-Նովայի շունչն ու ոգին»:

Թբիլիսի, 1959 թվական»:

**Գ Ե Ո Ր Գ Ի
Մ Ի Ն Ա Ս Յ Ա Ն**

ԱՆՄԱՅՑՈՐԳ ԿՎԻՐՈՒՄ

Գեորգի Մինասովը (Մինասյան) աշխատում է Հայաստանի գուսանական և ժողովրդական երգի պետական անսամբլում: Գրություն է նվագում:

Նա իր առաջին քայլերն արել է Բաքվում, ռադիոյի ժողովրդական գործիքների պետական անսամբլում: Նշանավոր խմբավար և դիրիժոր Ավանես Իոննիսյանի անսամբլում տարիներ շարունակ ցուցադրեց ոչ միայն դրոյուկի տիրապետման իր հմտությունը, այլև սեփական երանգը և իր կատարողական բազմազանությունը:

Գեորգի Մինասովը վարպետության հասավ հայկական ժողովրդական «Հովերն ակադեմի», «Աստղալից մութ գիշեր» ստեղծագործությունների կատարմամբ:

Նրա դրոյուկը մեղմ ու հեշտասամ է հնչում: Նկատվում է ոչ միայն երաժշտի սերը, այլ անհուն կարողություն:

Ծնորհակ երաժիշտը արդեն 5-րդ տարին է մեծ սիրով մասնակցում է Հայաստանի ժուռնալիստի տանը կազմակերպվող ավանդական «Նյա երեկո դրոյուկի հետ» երեկոյին, նվիրված ՀՍՄՀ ժողովրդական արտիստ վաչև Հովակիսյանի անմահ հիշատակին:

Երաժիշտը ճշտորեն բնթունելով իր դերը մեր արվեստի անդաստանում, կարողանում է հասցնել այն ճիշտ երանգը, որը յուրահատուկ է մեր ազգային նվագարանին:

«Դուդուկի վարպետ»․ այսպես են կոչում նրան:

Ուրախակի է, որ դուդուկի շատ վարպետների կողքին մեր արվեստում կա հայկական նվագարանի շնորհաշատ այնպիսի մեծակատար, ինչպիսին Գեորգի Մինասովն է:

Ավարտելով մեր հակիրճ խոսքը Գեորգի Մինասովի մասին, ճշևք նաև, որ նրա հայրն ու հորեղբայրը շվի, դուդուկ և սրինգ էին նվագում: Երաժշտական ընտանիքի տղան շարունակում է իր գերդաստանի լավագույն ավանդույթը:

Հայհասերգի ճախաձեռնությամբ 1985 թվականի աշնանը Լենինականում կազմակերպված «Դուդուկն է երգում Գլուխիլուն» թատերականացված մրցույթ-տոնամանդիլետում շատերի կողքին փայլեց Գեորգի Մինասովը: Լենինականի քաղաքային մարզադաշտում հազարավոր հանդիսատեսներ շունչները պահած լսում էին վիրտուոզ վարպետի նվագը և՛ զարմանում, և՛ հմայվում:

Անդրկովկասյան դուդուկահարների մրցույթում նա նվաճեց պատմիչ շիպլում:

**Ժ Ո Ր Ա
Ս Ի Մ Ո Ն Յ Ա Ն**

ԳՈՒՂՈՒԿԻ ՆՎԻՐՅԱԸ

1939 թվականին Լենինականի ժողովրդական գործիչների մանկական անամբիոն 12-ամյա ժողա Սիմոնյանը սկսեց ելույթներ ունենալ: «Հոյնազանը» առաջին մեղեդին էր:

Անամբիի ղեկավարը ուշադրություն դարձրեց տղայի ունակությունների վրա: Հնոգհետև հարստացավ հրա երգացանկը: Այն ժամանակ տարածված էին «Ճորվա, Ճորվա», «Արվաչայի քյանարը» և այլ երգեր: Սակայն պատահականությունը ավելի բախտորոշ դարձավ պատահու համար: Լևոն Մաղոյանը լսեց տղայի նվագը... Լենինականի ֆիլհարմոնիայի բաց պատուհանից:

— Իսկի վո՛ւ՛վ կչափե,—հարցրեց Լևոն Մաղոյանը ֆիլհարմոնիայի դիրեկտոր ժան Էլոյանին:

— Կարծեմ քուտանչի Աղյաու թո՞ւն է:

— Էրթանը լսենք,—առաջարկեց Լևոն Մաղոյանը:

Գնացին:
**Տղան կաս-կարմիր կտրած, շեր սպառում, որ իրեն կարող են լսել սր-
 պիսի անվանի արվեստագետներ, լսեն ու... հավանեն:**
 — Տղաս, կգաս ֆիլմարմոնիս՝ նվագելու,—առաջարկեց Փան Էլյուանը:
 — Վախենում եմ,—եղալ նրա պատասխանը, ու նայեց վարպետ Լևոնի
 կողմը:
 — Օո, չվախմաս, իս կողքիդ եմ,—եղալ դուրյուկանորի պատասխանը:
 Վարպետ Լևոնի խոսքերը ոգևորեցին բնատուր շնորհով օժտված կի-
 տասարդին: Նա մի առանձին սիրով կապվեց իր գործիքին, կրկնեց բունն
 ու հանգիստը:

Հայ մեծ քանադորներ Փրազի մեծ

Նվագարանին տիրապետելու համար սրբա՛ն ջանք ու եռանդ պահանջ-
 վեց, մինչև եկալ վարպետությունը, մինչև յուրացրեց նրա կատարողական
 ոճն ու տեխնիկական բարդությունները:

Փրազ Սիրունյանը («Հավալ Փորան», Լենինականում ընդունված է մա-
 կանուն դնել ճանաչված մարդուն) իր Արշաի պատի պատմաններից գիտեք,
 որ դուրսը Հայաստանում միշտ էլ իր ծանրակշիռ տեղն է ունեցել հարա-
 77

նիքների ու խրովանձանքների, քեֆի և ուրախության, սգո և թաղման արարողությունների ժամանակ: Ծնորհիվ հայ անվանի դուրդկահարներ Սարգսր Մարգարյանի, Կարո Չարչոլյանի, Կարսայետ Եղոյանի (ուսում «Փանչո») և մյուսների, այդ նվագարանն արդեն բեմահարթակ էր բարձրացել՝ դարձել համերգային ծրագրերի մի յուրօրինակ զարդ:

Ժորա Սիմոնյանը բարձրացավ Լենինականի ճանաչված երաժիշտ-դուրդկահարների աստիճանին: Նա շրջեց հայրենի գյուղերն ու քաղաքները, ունկնդիրներին ներկայացնելով Սալաթ-Նովայի, Թերամի, Հավատու, մեռ մյուս երգահանների գործերը:

... Բարձրահասակ, բարետես այդ մարդը քայլում է աչսօր Լենինականի հին փողոցներով դեպի Արփաչալ ու Զորի Բողազ: Նա իր հոգում ամփոփում է Գյումրվա տաղանդավոր մարդկանց հիշատակը, որոնք, Խառնակյանից մինչև Տիգրանյան ոսկեգօծել են այն հողը, ուր մշտադրո՞ւմ է հայ ազգային սովետի անմար կրակը:

**Վ. Ա. ՉԵ
ՍԻՄՈՆՅԱՆ**

ԼԵՌՆԵՐԻՑ ԲԱՐՁՐԱՅՈՂ ԵՐԳԸ

Երգը հայ ժողովրդի մշակույթի ամենամին ճյուղն է, սերտորեն կապված նրա կյանքին ու կենցաղին, անցյալին ու ներկային, ազատության ու անկախության համար նրա ներսական պայքարին: Հայ երգը ազգի բնավորության, հոգեկան կերտվածքի արտահայտությունն է:

«Այն, ինչ-որ ունեցել է ժողովուրդը, երբեք չի կարելի կորցնել»,—սա է վաստակաշատ դուդուկամար Վաչե Սիմոնյանի դավանանքը:

Սիդեն չորս տասնամյակից սովելի նրա գոլտրիկ նվագարանից ճնշում է հայկական ժողովրդական նիւսախոսք երգը՝ պարզ, անբաճույճ ու փափուկ:

Հովիտի օրը է Սպիտակի շրջանում: Անտառում հավաքվել են շրջանի աշխատավորները: Տոն է, աշխատավորի, բերքի ու բարիքի: Իսկ միթե՞ հովիտները կարող են առանց գունձա-դնոյի, առանց երգ ու պարի, առանց Վաչեի նվագի: Ու կարծես առանձնում է նրանց ոտքերի տակ հողը, հողը դրոնկով ստապարեզ է ստնում արտոլ տղաների խումբը: Ուները մտալի պես իրար մեջ խրած, անդրդվելի պատը շարժվում է, շարժվում է դեպի նվագողը: Իսկ վարպետ Վաչեի նվագը ճուտում է կարկաչուն ստվի պես:

— Քոչարի, քոչարի նվագի, վարպետ Վաչե,—տարացած գոտով են հովիտը տղաները:

Դե, Վաչե Սիմոնյանի նվագած քոչարին էլ ուրիշ է, գրողական, գալստական, գրույալ, որից մեր պատերի ու սափռապատերի ձայնն է սառն լսվում: Վաչե Սիմոնյանը ժողովրդական տոնախմբությունների և որսախորհուրդների ոգին չէ միայն: Երկար տարիներ աշխատում է Սպիտակի շրջանային մշակույթի պալատի ժողովրդական գործիքների անսամբլում, որի սիրված և գնահատված դուռուկանարն ու մնակատարն է:

Երջանի մշակույթի պալատի (1949 թ.) ժողովրդական գործիքների անսամբլի հիմնադիրներից մեկն է: Անսամբլի ղեկավար, սրնգանար Աշխարհարեկ Սաքանյանի հետ միասին վարպետ Վաչեն ստեղծեց այդ խումբը:

Առաջին հերթին կազմվեց ժողովրդական և ազգային երգերի մի գոյություն ունեցող անսամբլ: Անսամբլն եղյալ շրջանի գրողներում, հողի աշխատավորների համար երգ ու պար տարավ, օգնեց, որ դաշտի մարդը լավ տրամադրություն ունենա, որ մեր ժողովրդին քերք ու բարիք շատ տա:

Վարպետ Վաչեն իր թոռնիկ-աշակերտ Արմենի հետ
արքայազմնոցի ժամին

1972 թվականից վարպետ Վաչեն միաժամանակ ղեկավարում է Սպիտակի վերելակաշինական գործարանի ժողովրդական գործիքների ինքնագործ անսամբլը, իսկ 1974 թվականին անսամբլը իր յուրատիպ համերգացանկով հանդես եկավ Երևանում:

... Հայաստանի ժողովրդային տանը վարպետիկ Վաչե Հովսեփյանի հիշատակին նվիրված էրեկո էր: Վաչե Սիմոնյանը հաջողությամբ կատարեց Վաչե Հովսեփյանի «Իրիկհամուտին» երգը.

... Հոգնել եմ ես ցավոտ, դավոտ սերերից,
Ամենքի դեմ սիրոս քացած, աչքս՝ փակ...

Այսօր էլ նվագում է Վաչե Սիմոնյանը: Կարևորը, որ հոգնություն չկա
նրա կատարումների մեջ. 200-ից ավելի հավական, ազգային և ժողովրդա-
կան երգ ունի իր համերգացանկում:

Արդեն բոլորել է նրա կյանքի կենդանուրդը, բայց, ինչպես և ստաց, կատա-
րողական արվեստի մեջ քնարական շունչ կա, երգերի պայծառ ու ջանել մի
սեր:

Այդ սերը նրա դուդուկից հորդող երգն է, Ասիտակի լեռներից բարձրա-
ցալ մեր ժողովրդի զուլալ ու արտաբաց երգը:

**Վ. Լ. Ա. Գ. Ի. Մ. Ի. Բ.
Կ. Բ. Ո. Յ. Ա. Ն.**

ԱԿՈՒՆՔՆԵՐԻՆ ԼԱՎԱՏԱՐԻՄ

Հայրը՝ Ներսես Կրոյանը, դուրսով ու գլուխն էր նվագում: Եղբայրը՝ Պապիկ Կրոյանը, նրգիչ էր: Վլադիմիրի ներխուժումն էլ երաժիշտ դարձան. աղջիկը՝ Էլմիրան, քանոնահարուհի, Կիրովյանի Մ. Թավրիզյանի սնված է-ռաժշտական ուսումնարանի ժողովրդական գործիքների անսամբլի գեղարվեստական ղեկավար, մյուս աղջիկը՝ Նելլին, քյամանչայի դասատու ուսումնարանում: Թոռնիկը՝ Նունեն, շվի է նվագում, որդին՝ Բորիսը, ակորդեոն: Իսկական երաժշտական ընտանիք է:

Իսկ ինքը՝ Վլադիմիրը, ճեռալոր այն տարիներին, 1944 թվականին Լեհիանական ֆիլմագրոմիայում լսեց Մադոյանի նվագը...

Սկսեց շվի նվագել, միշտ դուրսով երազելով:

Տոն էր նրա համար, երբ ուղիտի ժողովրդական գործիքների անսամբլը Կիրովյանն էկավ: Նվագում էր Լևոն Մադոյանը:

1949 թվականին, լսելով Վլոդյային, Թաթուլ Ալթոնյանը նրավիրեց նրան Հայաստանի երգի-պարի անսամբլ:

Աշխատեց... 13 օր: Սակայն Կիրովյանի՝ հայրենի քաղաքի կուլտուրայի բաժնի «գողացավ» նրան:

— Մերն էս, մերն էլ մենա...
Այդ օրվանից Վլոդյա Կրոյանը հայրենի քաղաքում է:

1949 թվականին տրիկոտաժի ֆաբրիկայում հիմնադրեց երգի-պարի անսամբլ: Դարձավ գործիքային մասի ղեկավար:

Ապա նոր կողելիվներ, նոր կատարումներ, նոր շրջագայություններ:
Դարձավ հանրապետական փառատոնի դափնեկիր, ճանաչվեց ընդուն-
վեց, ծափահարեցին:

Նվագում է հայկական ժողովրդական մեղեդիներ, ազգային հին ու նոր
երգեր: Նվագում է ինքնաստուգ, իր հնչերանգներով: Նվագում է, մտածելով
ու հիշելով այն հին օրերի մասին, երբ շուկայից առավ փոքրիկ շփին, երբ
Լևոն Մարտյանի դուդուկից արթած՝ իր դուդուկը նետք բերեց ու նվագեց, նը-
վագեց իր սրտի բոլոր լարերով: Հնդին դարձավ երգ, երաժշտություն, մեղե-
դի:

Դուդուկահարների անդրկովկասյան մրցույթի դափնեկիր է Վլադիմիր
Կրոյանը:

**Լ Յ ՈՒ Գ Վ Ի Գ
Ղ Ա Ր Ի Բ Յ ԱՆ**

ՃԱՏԱԿ ԵՎ ԱԶԳԱՅԻՆ ՈԳԻ

Նրա մեջ մի այրող բան կա, բորբոքող, անկասելի ձգող մի բան: Յուրաքանչյուր դուդուկանար իր ուղին սկսում է յուրովի: Այգ յուրահատկության մեջ է նրան ճանաչելու բանալին: Երբևէն մանրիսատեսի համար դժվար է թափանցել նրաժշտի ներքնաշխարհը. ինչ-որ բան մնում է խորհրդավոր, ինչ-որ բան անճանաչելի:

Դուդուկանար Լյուսիկո Ղարիբյանն իր աշխարհն ունի, իր ուրույն ու հմուտ նետագիրը:

Ալյակ է գործարանային ինքնագործ խմբից, այսա շարունակել *Թաթուլ Արտինյանի* անվան հայկական ժողովրդական երգի-պարի պետական անսամբլում...

Նրա առաջին վարպետներից է բազմավաստակ դուդուկանար ՀՍՍՀ ժողովրդական արտիստ Ջիվան Գասպարյանը:

Երբ լսում ես Ղարիբյանի դուդուկը, կարծես վերադառնում ես հայրենի նրկիր ու տեսնում մեր եղեգներից ճնված ազգային երգի այն շտապիլը, որ այսօր ճնշում է աշխարհում:

20 տարի առաջ նա լսեց վաղամտիկ դուդուկահար Բորիս Թովմասյանին, կոմպոզիտոր Նաչատուր Ավետիսյանի «Կոտակները»:

Դուդուկն իր մոզական ուժով և երաժշտական ձգողականությամբ գրավեց պատանուն հոգին:

Ու թոռան, թոռան նրա նրազներում երգի կոտակները: Ու մնաց նրա հոգում դուդուկի կոտակը:

Կոտակները եկան անցան, դու նրանց ոնե մի գնա,
Արի, արի, եղբիկ սարի, դու մնա միշտ, մի գնա:

Լյուդվիգի համար Բորիս Թովմասյանի դուդուկը նրաչք էր, մի աշխարհ, որից ծնվեց այդ կոտակների երանը, քարձրուցավ շինջ ու կապույտ երկինքն ու տարավ իր ոնե հավերժության կրակը:

Դիտք, նրան թվաց, թե ողջ աշխարհում միայն դուդուկն է, առանց որի ճնարավոր չէ ապրել: Երևանի կարելի գործարանի ինքնագործ խմբից նա հասավ վիճել վաստակավոր կոնկրետիվ Հայաստանի Պարի պետական անսամբլ: Այդ ճանապարհը պայմանավորված է քրտնաջան աշխատանքով, ամենօրյա փորձերով, քազմաթիվ հրույթներով:

Սովորելով հայ դուդուկի վարպետներից, նրա նվազը պատր անկեղծ է ու անմիջական, լի դրամատիզմով, ջնարականության ու խոհական երանգներով: Այսօր էլ նրա հոգու երազներում թռչում են ջանկության կոտակները:

Դուդուկահար Լյուդվիգ Լարիբյանի մասին իր կարծիքն արտահայտեց կոմպոզիտոր Նաչատուր Ավետիսյանը.

«Հայաստանը բոլոր ժամանակներում ունեցել է վարպետ դուդուկահարներ, և այսօր նրանց թիվը սակի շատ է ու քազմազան: Մեր վարպետ դուդուկահարների մեջ իր ուրույն տեղն ունի Լյուդվիգ Լարիբյանը, որը համահավասար տիրապետում է թե՛ դուդուկին, թե՛ շվինգ, և թե՛ գրառնային: Նա ունի գեղեցիկ տեսքեր և նվագում է մեծ ճաշակով ու խիստ ազգային ոգով»:

**ԳՈՐԳԵՆ
Ա.Լ.ՈՅԱՆ**

ՆՐԱ ԳՈՐԳՈՒԿԸ ՈՒՐԱՅՈՒԹՅՈՒՆ Է ԲԵՐՈՒՄ

Մեր դուրսկանաների ընտանիքում Գորգեն Արդանը յուրամատուկ տեղ ունի:

Գորգեն Արդանը նվագել սկսեց, երբ 15 տարեկան էր: Ոչ ոք չսովորեցրեց նրան դուրսկ նվագել: Ձայնագրություններ էր լսում՝ Կարո Չարչոլյան ու Լևոն Մադոյան:

1950 թվականին արդեն նվագում էր վրացական ժողովրդական գործիչների անսամբլում:

1956 թվականից թատանար Մուկուչ Դազարյանի ղեկավարած՝ Կրասնաի ռադիոյին կից ժողովրդական երգի անսամբլի մեմակատարն էր, այնուհետև վրաց ֆիլմարտիկայի էստրադային անսամբլի:

Եթե մտանքը դուրսկանար Գորգեն Արդանի անցած ճանապարհին, սպա կտեսնենք, որ շրջադարձային էր նրա համար թրիլիսիում 1964 թվականին ստեղծված դուրսկանարների անսամբլը, որը ղեկավարում էր Միշա Սուքիասյանը: Այդ անսամբլը մեծ հաջողությամբ մասնակցեց անմահ Սալաթ-Նոյայի ծննդյան 250-ամյակին նվիրված փառատոնին և հորելյանական երեկոյին՝ շահելով երկրորդ մրցանակ:

Գորգեն Արղանի համար Սայաթ-Նովայի երգերի կատարումը դուրս-
կի վրա մի նշանաբան ուներ:

Արղանի կատարմամբ մրցույթում ճնշեցին «Էշխենուղը», «Բուն էն գլխե-
նը», «Քամանչան»:

Գորգեն Արղանի դուրովը ոչ միայն արտաբերում էր Սայաթ-Նովայի
երգի թախծային կանչը, այլ նաև լուսավորում մի նոր ճառագայթումով:

«Էշխենուղ» ու «Քամանչալուն» քնարական կերպարների կողքին
ճնշում էր հավատի կանչը վերադարձի կանչը:

1965 թվականից աշխատելով Վրաստանի երգի-պարի վաստակավոր
անսամբլում, նվագելով դուրուկ ու շվի, նա ոչ միայն հարստացրեց իր երգա-
ցանկը, այլև կատարողական վարպետությունը:

Գորգեն Արղանի կատարումը մի նոր երանգ տվեց մեր դուրուկի հն-
ուստաններին: Նա կարողացավ իր դուրուկի նվագը միանվել էստրադային
երաժշտությանը, հասնել նոր որակի:

Գորգեն Արղանն էստրադայում անբռնագրու է: Ինչ էլ նա նվագի՝ Վա-
չե Հովսեփյանի երգերը, «Վոտմնը», ժողովրդական երգեր, յոթ կոմպոզիտոր
Յուրի Վերդյանի «Վոնջերուղ դուրուկի համար», միշտ հարազատ մնալով
քնարին, նա դնում է իր անհատական կնիքը, որը ոչ միայն գնահատելի է,
այլև շատ ցանկալի:

Մի իտալացի դուրուկահարն ալսուր քնակվելով արդեն երևանում, նոր
ճանապարհներ է որոնում դուրուկի ննարավորությունները հանդիսատեսին
մատուցելու համար:

**Ե Ղ Ի Շ Ե
Մ Ա Ր Գ Ա Ր Ց Ա Ն**

ՀԱՅԿԱՎԱՆ ԿՂԱԳԱՐԱՆՆԵՐԻ ԱՆԱՐԵՏ ԿԱՏԱՐՈՂԸ

Եղիշե Մարգարյանը իմ կոմերիտական տարիների կենդանի, վառ ու կենսուրախ վկան է: Տարիների մտավորությունից այսօր էլ նրան համոզված եմ միշտ ժպտեինս, պայծառ հայացքով: Պարզապես դժվար է հավատալ, որ նա այսօր արդեն «շրջանցել է» իր կյանքի կեսըսրբյ:

Անհավատալի է:

Բայց ընդունված է ասել, որ «մարդն ինքն է որոշում, թե ինքն իրեն թանկ տարեկան է գգում»: Եվ ինձ թվում է, որ հիմա նա նորից, ինչպես անաչիճ անգամ՝ 1957 թ.-ին կրթարձրանա բեմամարթակ ու նորից կզերի իր դայլայլող շվիով ու նորից հաղթող կճանճաչվի:

1960 թվականին հանրապետական փառատոնում ոսկե մեդալ նվաճեց: Մտավկայի կոմպոզիտորների տան սրահում կազացած համերգը շատ պատահաճանառու էր երիտասարդ կրաճշտի համար: Ահա բեմամարթակ է բարձրանում բարձրահասակ, սև-սպռ մազերով մի հայ տղամարդ: Հնչում է հայկական անհուզական շվին՝ մեկ ուրպի, մեկ տխուր, պատմում նեռու Հայաստանում սարող ճովլի սիրո, անմահական այգիների, հազարան բլբուլի:

մասին: Գաղի՞նը լուս է, մնալված... Եվ հանկարծ խորաքանդակ կամարների տակ պայթում են ծափահարությունները՝ ջերմ, սրտաբոխ...

Առաջին շարքում նստած մի այնքան տղամարդ դանդաղ բարձրանում է տնից և բացակահանում՝ ապրես... հայ երաժշտության մեծ վարպետ, համաշխարհային ճանաչում ստացած կոմպոզիտոր Արամ Խաչատրյանն է:

Երաժիշտները բարձր գնահատեցին հայ երաժշտի արվեստը: Նա հավասարապես լավ նվագեց շվիտլ, գրոմնայով, դուդուկով... Առաջարկություն եղավ Մովսիսյանն ճաշնազրկել: Երա կատարումները՝ «Հովվի կանչը», «Դիե լամանը», «Հորթար-Հորթար», «Սուրմալու», «Բլբլույի ճիղ», «Հայաստան» ստեղծագործությունները:

Երևանի ավտոդղրի գործարան հասավ մի որսախ նամակ: «Ձեր աղծարանի աշխատող Եղիշե Մարգարյանը մասնակցել է Մոսկվայում կայացած նաևերգին, որը կազմակերպել էր ՍՍՀՄ կոմպոզիտորների միությունը և ձայնագրվել Ճայնակալատսկի համար: Նրա կատարումները բարձր են գնահատվել մանդիսականների կողմից: Հայաստանի կոմպոզիտորների միությունը խնդրում է նրան հայտնել մեր շնորհակալությունը:

Հայաստանի կոմպոզիտորների միության վարչությունն Գախագան
Լյուսարդ Միլգոյան:

Հետո նրա արվեստին էազիրդակից են դարձել Սովետական Միության բազմաթիվ վաշերում, Ռուսիայում, որտեղ շնորհալի երաժիշտը մասնակցել է նրգի համաշխարհային դիստատոնին, Բուդապիայում, Լեհաստանում, Հորդաստանում, Իրաքում և ամենուր նրա արվեստը ճուգել է մարդկանց արտերը, արժանացել համընդհանուր ճանաչման ու ճիանմունքի:

Մեծ է Եղիշե Մարգարյանի ավանդը նաև իր հարազատ ավտոդղրի գործարանի երգի-պարի խմբի կազմավորման, ավտոդղրագործների գեղագիտական դաստիարակության գործում: Որպես շնորհալի երաժիշտ-կատարող նա արժանացել է հանրապետական ու համամիութենական դափնեկրի կոչման՝ իր բարձր արվեստով նմայելով ու գեղագիտական մեծ հանուրք պատճառելով մարդկանց:

Եղիշե Մարգարյանի վաստակը գնահատվել է ըստ արժանվույն: Նա պարգևատրվել է սատովորբերով, մեդալներով: Բայց ամենամեծ գնահատանանն այն հարգանքն ու սերն է, որ սծա երեսուն տարի նա վայելում է հարազատ կրեկիթվում:

Համայնելով հայ դուդուկահարների անդատանը, նա իր կողքին ամեցրեց բազմաթիվ երիտասարդ երաժիշտներ, որոնք մարգարյանական քնառական շնչով ու տեխնիկայով փայլեցին: Նրա աշակերտների թվում է իր ճարագատ որդի՝ Մերուժանը, որի ջութակի նվագը լսելիս մտովի վերադառ-

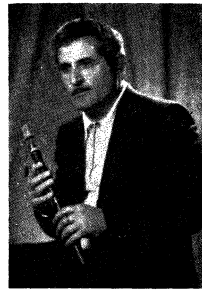
նում եւ ու մտաբերում Եղիշե Մարգարյանի երիտասարդ տարիների կատարումները:

— Դուդուկը ազնիվ նվագարան է,— պատմում է շնորհալի դուդուկահարը, ուստի և ամեն անգամ, երբ ձևոքս եմ վերցնում այն, կարծես թե ամենում եմ, մոռանում ամեն ինչ, մտածում եմ, որ անպայման մարդու հոգին էլ պետք է մաքրվի, ազնվանա, որ աշխարհում ամեն մեկը պետք է լինի այնքան մաքուր ու շինջ, ինչպես մեր ազգային դուդուկն է:

Երբ լսում ես Եղիշե Մարգարյանի նվագը, զգում ես, թե որքան ազնվություն ու հմայք կա ծիրանի փալտից շինված այդ փոքրիկ նվագարանի մեջ, և ունկնդիրն էլ ամեն անգամ լսելով վարպետ Եղիշի կատարումները՝ մեր գողտրիկ ու սրտամոտ երգերը, որտեղ հայ մարդու խորախորհուրդ թախծ ու սեր կա անթաղված, մաքրվում է, վեհանում...

Եղիշե Մարգարյանի արվեստը մի քանի տասնամյակ է, որ շեյնդրենք ընդունվում է ունկնդիրների կողմից: Կա այսօր էլ շարունակում է բախվաճանություն պատճառել հապիսյան նվագարանների երկրպագուներին իր շնորհալի, վարպետ կատարմամբ:

**Ս Ե Գ Բ Ա Կ
Հ Ո Վ Հ Ա Ն Ն Ի Մ Ց Ա Ն**

ՆՐԱ ՍԻՐԻ ՕԹԵՎԱՆԸ

Շատ նվագարաններ էր լսել «Սերը» (ինչպես սիրում են կոչել նրան մասնակիցները՝ նրա դուդուկի երկրպագուները), շատերով միացել, բայց դրանց մեջ ուզեցի շոյել էր Մարգար Մարգարյանի դուդուկը՝ իր հոգեզնայլ ու թալշա տեմբրով:

Պատանի Սերյուկը մտիկից չէր ճանաչել անվանի դուդուկահարին, բայց շատ հաճախ «կպած գրամոֆոնին» ծամերով լսում էր վարպետաց-վարպետ Մարգարի դուդուկի ձայնագրությունները, լսում էր դուդուկի քաղց-րադուր ու հոգեպարար մեղեդու ելևէջներն այնպիսի հուզմունքով, որ կար-ծես, այդ նվագը պետք է դառնար ապագա ճակատագրի նախերգանքը:

Այդպես էլ եղավ: Սերյուկ Հովհաննիսյանը հնազանդ դուդուկահար Մար-գար Մարգարյանի դուդուկով և մնաց նրա անդալանան սիրահարն էր որչ կյանքում:

Աներեր եղավ սուպազ դուդուկահարի ճանապարհը դեպի ժողովրդա-կան երաժշտությունը: Նրա ավելի հասուն տարիներին դուդուկը դարձավ նրա հավատամքը:

Սեդրակ Հովհաննիսյանի համար երկրորդ ուսուցիչը դարձավ դուրովա-
հար Վաչե Հովսեփյանը, որը մի նոր երևույթ էր դուրովյանների անդա-
տանում: Վարպետ Վաչեն քացատիկ էր ու քացատիկ էլ մնաց դուրովյանար
Սեդրակ Հովհաննիսյանի համար: Վաչե Հովսեփյանի նվազը թևածեց իր
քացած զգացումների փառալոյր հանդեսում՝ մարդկանց մեջ սերմանելով քա-
րին ու ազնիվը, գեղեցիկն ու հմուտիչը:

Ուրախակի է, որ երամիշտ-դուրովյանարն ունի նաև սեփական երա-
ժըշտական ստեղծագործություններ՝ երգեր, որոնք ստղծն հնչել են Հայաս-
տանի ռադիոյով ու հեռուստատեսությամբ. դրանք են՝ «Ըտ արի, յար»,
«Սպասում եմ քեզ», «Ծով փերի», «Լմ օթևան» և այլ երգեր:

Այսօր էլ հայ դուրովյանարների գերդաստանի հասնետ զավակ դուրով-
կահար Սեդրակ Հովհաննիսյանը շարունակում է քայլել դուրովի գեղեցիկ
արանետներով:

**ԱՐՇԱԿ
ԱՐՇԱԿՈՒՆԻ**

Հ Ա Վ Ա Ս Ի Ո Ւ Փ Ը

Այսօր իմ միջոցառման ուղիքներում աննար է մնացել 40-ական թվականների Երևանը, իմ մանկության օրրանը, որ մեր ամենափրկի խաղաղիքը կոմֆետի թուղթն էր... Այսինքն՝ ով որ կոմֆետ էր ունենում, թուղթը գրքում էր ներքև: Հավաքում էինք այդ դատարկ գունավոր թղթերը և բակի մին ու մյուս ճամփաներին մրցում: Ո՛վ կհաղթի, ով ավելի կոմֆետի թուղթ կշամի:

Ու՛ն տուն չմտավ պատերազմը իր «սև թղթով», վատ «խաբարներով»: 20 միլիոն հայր, հորեղբայր, ամուսին ու տղա թղթից ավելատական ժողովուրդը մարտի դաշտերում:

Այս ակնարկում ես ուզում եմ պատմել Արշակունիների գերդաստանի մասին՝ Արշակի, Ատոնի ու Արմենի մասին:

Արշակը պատերազմի տարիների մարդկանց նմանօրինակ մի կերպար է, որ աճեց, մեծացավ Սովիեթ-բրյուրայի հաղորդագրությունների ճեղքը:

Աճան-կարմիր աշուն էր. հավաքվում էինք մենք՝ նրա հասակակիցները, գրուցում, հետաքրքիր պատմություններ անում և... նվազում: Սպասում էինք տուն դարձող հորը, բարեկամին, հարազատին: Տիրությունն ինչ-որ տեղ հաղվում էր, նեղանում:

Բնովին՝ում հաղթանակի դրոշ էր պարզված: Դրա համար սկսեց ճնշել

կլարենտը: Արշակը մինչ այդ շվի ու դուդուկ էր լսել ու հոգու խորքում մեծ սեր ունըր ազգային գործիքներից նկատումս:

Մի օր, այսօր արդեն հին վարպետ Տուշուն՝ դուդուկահար Հարություն Վարսպետյանը, դուդուկ էր նվագում հրանց բազում:

«Քունը փախավ Արշակի աչքերից: Ինչ-որ տեղից գործիք ձեռք բերեց, մի դուդուկ՝ և սկսեց «կողքից» նվագակցել հրանց:

Հետո թաթով Այրումյանի անվան երգի-պարի վաստակավոր անասնաբույժի մեծնակատար Հրաչիկ Վարսպետյանի դպրոցն անցավ: Ու առաջին սիրտ երգը հնչեց հրա շուրթերից:

Լուսնյակ գիշեր, թուրքովին բուն չունեն,
Ինձ տեսնողը կարծում է, թե տուն չունեն,
Վայ, տուն չունեն...
Տուն էլ ունեն, տեղ էլ ունեն,
Ցար չունեն...

Ժամանակի տարածված երգերից էր:

1948-ին կոմպոզիտոր Երվանդ Սահառունին լսելով հրա նվագը, հրավիրեց աշխատանքի իր դեկավարած անասնաբույժ (հա այդ ժամանակ «Աշխատանքային ռեզերվների» վարչության կուլտուրայի պալատի երգի-պարի անասնաբույժ գեղարվեստական դեկավարն էր): Այստեղ էին Վաչե Հովսեփյանը, Ջիվան Գասարյանը և ուրիշներ: Նվագակցելով հրանց, հայրենաբերեց դուդուկի վերելքի իր աստիճանները: 1949-ին մեկնելով Սովետական բանակ ծառայության, հա ստեղծեց ժողովրդական գործիքների մի խումբ և սկսեց դիմ, դուդուկ, քամանչա նվագել:

Վերադարձով երևան: Արշակը նվագակցեց Լևոն Մադոյանին, քամանչահար Գորգեն Միրզոյանին, երաժիշտ ունեցավ երգիչներ Ծողիկ Մկրտչյանի, Նորայր Մնացականյանի մետ, համերգների մեկնեց Հայաստանի շրջանները, եղբայրական հանրապետությունները:

«Հովիվ կանչը» մի իրական պատմություն է մեր լեռների մասին, մեր լեզունների մասին, որի անդրադարձումն է Հովհաննես Թիրազի «Սիամանթոն և Խջեզարե» պոեմի ներքնատողերը.

Ասում են, թե չկար երկրում ոչ մի ծաղիկ սիրտը սև,
Այդ օրվանից աշխարհ եկան կակաչները սրտանս,
Երբ որ խջեւն, Սիամանթոն ընկան սիրտ կես ճամփին,
Շնկան, հանգան, բայց չկորան... աշխարհ եկան վերստին:

Հավատի ուժը Արշակ Արշակունուց տարավ դեպի երաժշտություն: Այդ ուժն սարյուն է հրա սրտում մինչև այսօր, և այդ երգի արահետներով են գրվում հրա գավալները Լևոն ու Արմեն Արշակունիները, այսօր արդեն երիտասարդ, բայց ապագա իուստացող կրամիշտները:

**Լ Ե Մ Ի Կ
Ս Ա Հ Ա Ա Յ Ց Ա Ն**

ԵՐԵՍՈՒՆ ՏԱՐԻ ԳՈՒԳՈՒԿԻ ՀԵՏ

Մեր երաժշտական մշակույթում եղել են վիրտուոզ դուդուկահարներ, որոնք այս գործիքը կատարելագործել և նոր մակարդակի են հասցրել: Սակայն մեր դուդուկահարների կողքին եղել և կան այս գործիքին նվիրված շատ երաժիշտներ, որոնք չեն երևում մեծ էկրանից. կամ նրանց մենք չենք ունենրրում համարգային դանիճներում: Այս երաժիշտ-տաղանտներին թվին է պատկանում Լեմիկ Մամակյանը, որը շուրջ 30 տարի դուդուկով հաճույք է պատճառում իր արվեստի երկրպագուներին:

Լեմիկ Մամակյանը 15-ամյա պատանի էր, երբ առաջին անգամ ձեռքն արավ դուդուկը: Նրա դասատուն և կուռքը դարձավ անվանի դուդուկահար Վաչե Հովսեփյանը, իսկ ավելի ուշ՝ ժողովրդական արտիստ Ջիվան Գասպարյանը: Լեմիկ Մամակյանը լավ դպրոց անցավ և, երկի, դա է պատճառը, որ նրա նվագը տարբերվում է...

Նրա նվագարանի հաճելի ձայնն ու տեխնիկան հնարավորություն են տալիս դիմելու մեր ազգային ամենատարբեր երգերի, մեղեդիների, պարեղանակների հաջող կատարմանը:

Ամիկ Սահակյանը ժողովրդական երաժիշտներից ստացիներից էր, որ փորձեր արեց բազմամյաց երաժշտության բնագավառում և իրեն նվագակցող երաժիշտների հետ հայ երգև ու երաժշտությունը հնչեցրեց երկնայն, եռամյաց, նաև քառամյաց: Նրա հարուստ երաժշտացանկում տեղ են գտել Մեծ Կոմիտասի և հայ անվանի գուտանների առեղծագործությունները, որոնք նրա կատարմամբ նոր երանգ և իմաստ են ստացել:

ԵՐԻՏԱՍԱՐԴՆԵՐԸ

ԵՂԻՇԵ
ՄԱՆՈՒԿՅԱՆ

ՔՆՆՈՒՅՈՒՆԸ ՇԱՐՈՒՆԱԿՎՈՒՄ Է

Կյանքում ամեն մարդ քննություն է տալիս՝ դարձնում, բռնում, ընտանիք առեղծվիս, իսկ արտիստը քննություն է տալիս ամեն օր՝ հանդիսատեսին:

... Այսօր Արագածի շրջանի Ախուրս գյուղը, որտեղ ծնվել է Եղիշե Մանուկյանը, կոչվում է Քերթառատ: Մանուկյանների տունը իսկական մշակույթի սկունք էր: Չէ՛ք ճախատում, հարցրեք հավաքվողներին: Գալիս էին երեկոյան և ճառում վարպետ Աղվանի օջախում: Ախուրսան փոքր գյուղ էր, բայց մարդկանց արտերը մեծ էին: Խոտում էին անցած-գնացած օրերից, հետո երաժշտություն լսում, հետո գնում հացատոմ: Հաց չէին թխում. հեքիաթ էին պատմում՝ քարո ու չարի, անցած ու գնացած օրերի, վիշապի ու ճառաստակի, կախարհի ու հրաշագործի մասին:

Այստեղից սկսվեց Եղիշե Մանուկյանի արվեստի հեքիաթային աշխարհին հաղորդակցվելը, այստեղից, և իհարկե հորից՝ Ալվանից, որը ինքնամուտաց նվագում էր, նվագում, ու որդին իր առաջին դասերն էր ստանում:

Կամաց-կամաց տղային սկսեցին օգնել, վստահել: Կլարենտի վրա նրա կատարումները հուզում էին ունկնդիրին, բայց ինքը զուտնա նվագելու հետ մեկտեղ որիչ նպատակ ուներ: Ասում են ցանկությունները միշտ չէ, որ կատարվում են, բայց Եղիշե Մանուկյանի ցանկությունը կատարվեց:

Ռուդոլֆը, զուտ հակակամ լինելով հանդերձ, իր մեջ կուտակած ուժի նաև տարբեր երաժշտական երանգավորում, տարբեր ճնշելություն: Օտարազգիները դուրովը համեմատել են հորդի հետ, հակակամ պիեզո՝ ֆիելտայի:

Տասնութամյա պատանի Եղիշեն Հայաստանի պարի պետական անսամբլ եկավ սրինգով: Տղան, ձեռքում սեղմած ծոցում թաքցրած սրինգը, վախվորած մտնեցավ անսամբլի գործիքային մասի դեկավար, կոմպոզիտոր Խաչատուր Ավետիսյանին:

... Եվ գոլտրիկ սրնգից գեղգեղաց մեր անզուգական «Հովվի կանչը»:

Պա 1967 թվականին էր:

Այդ օրվանից Եղիշեն դարձավ Հայաստանի պարի պետական անսամբլի նվագող, առաջին անգամ ոտք դնելով երաժշտական արվեստի այն մեծ ճանապարհը, որով անցել էին հանրաշանհ երաժիշտներ Լևոն Մադույանն ու Վաչե Հովսեփյանը, Ջիվան Գասպարյանն ու նրա ուսուցիչ՝ Վլադիմիր Հարությունյանը: Այդ օրվանից նա մի համեստ տեղ գրավեց գործիքային խումբի մեջ, ներքուստ հպարտանալով, որ ինքը նստել է իր ուսուցչի՝ ՀԱՍՀ վաստակավոր արտիստ Վլադիմիր Հարությունյանի կողքին: Եվ վարպետը ջերմությամբ ընդունեց ու սովորեցրեց նվագելու արվեստը իր բազմաթիվ աշակերտներից մեկին՝ Եղիշե Մանուկյանին:

Անսամբլում Եղիշեն շվիով նվագեց իր սիրած երգերը՝ «Հովվի կանչը», «Իլե յամանը», «Սոխակը» և որիչ շատ ստեղծագործություններ: Բայց հաճախ, բրդրից գաղտնի, իր ձեռքն էր վերցնում դուրովը, փորձում ճնշելով հանրաճանաչ դուրովահար Մարգար Մարգարյանին:

Հետամուտ լինելով նվագարանի ամկեղծ պիքնեթին, Եղիշեն հենց սկզբից կարողացավ դուրովը խոսեցնել ոչ այնպես, ինչպես ընդունված է, այլ այնպես, ինչպես սիրտն էր թելադրում:

Ռուդոլֆի գլխավոր հասակահիշը տեսքն է: Եղիշեն կարողացավ գտնել միայն իրեն հատուկ տեմպը: Ընդամենը տաս անցք ունեցող այս գործիքը մի նոր փայլ ստացավ նրա աճող վարպետությամբ:

Ռուդոլֆը առաջին հերթին երաժշտի ընկալումն է:

Եղիշե Մանուկյանի կատարողական վարպետությունը ոչ միայն պայմա-

նավորված է նրա դուրսի մաքուր արտաբերմամբ, այլև անհայտ հանդիսատեսին հասցնելու անհատական եղանակով:

Բեմի վրա Եղիշեն արտաբերում հանգիստ է, գոսպ և համաչափ: Առաջին պահերին անգամ ընկնված, մի քիչ էլ անխտամ: Բայց ամա նա նվագում է: Հնչում են առաջին ակորդները, Եղիշեն մոռանում է դանիճը, մոռանում է որ նվագում է, մոռանում է հանդիսատեսին, ձուլվում երաժշտությանը: Նա նվագում է իր համար, իր սրտի, իր կարոտների համար:

Երջանիկ է այն ժողովուրդը, որ կարող է իր փոքրիկ, ազգային նվագարանով աշխարհ նվաճել: Երջանիկ է դուրդկանար Եղիշե Մանուկյանը, որը պար կանգնելով Մուկվայի, Լեմինգոսայի, Կիկի, Պրագայի, Վարշավայի, Փարիզի, Լոնդոնի, Կոպենհագենի, Վիեննայի... Նյու-Յորքի բեմամարտակներում հնչեցնում է մեր «Պիե-Յամանը» ու «Հովիկի կանչը», հայկական ժողովրդական մեղեդիների ազնիվ ընտրանին:

Երիտասարդ երաժշտի կատարմամբ մեծ վարպետության են հնչում Սալյար-Նովայի շատ ստեղծագործությունները՝ «Ռոն էն գլխեն», «Մե խոսք ունին», «Աշխարհս մե փանջարա է», «Քամի վոր ջամ ին», «Քամանգա», «Աշխարհումս ախ շիմ բաշի»...

Երիտասարդ դուրդկանարի կատարումը յուրօրինակ է, ինքնատիպ գունա նվագարանով:

Զարմանալի հնչելություն ունի ավանդական գոռնան: Տղամարդկանց պարերը հնուց ի վեր աչքի են ընկել իրենց հատուկ առնակներով, մարտական ոգով, օրինակ, «Բերդ» պարը, «Մասունցիների պարը», «Քոչարիճ» և այլ պարեր, որոնց միշտ նվագակցում են գոռնա-դրոլը:

Տքնում է, պարսպում, սոլորում... սոլորեցնում: Իսկ հին Ախուլարում դեռ հիշում են վարպետ Աղվանին, որ նվագում էր հացատանը և որ այն հեքիաթի երկիր էր դարձել, հիշում են և փոքրիկ Եղիշեն, որ սակնապիշ լսում էր ու ոգևորվում:

Արաածի շրջանի այդ հեռավոր գյուղը պար կոչվում է Բերքատա:

Իրոք, այդ վանային գյուղից կալ բերք ու բարիք է գալիս, ոչ միայն բերք ու բարիք, այլև հայկական նվագարանների գույալ ու շինչ մեղեդիներ:

Ստեղծագործական նոր որոնումների մեջ է երիտասարդ երաժիշտ Եղիշե Մանուկյանը, որը դեռևս մեծ հեռանկարներ ունի երաժշտական արվեստի բնագավառում:

Իսկ քննությունը շարունակվում է. շնորհաշատ դուրդկանար Եղիշե Մանուկյանի կյանքի ու արվեստի քննությունը:

**Ս Ա Ր Ո
Գ Ա Ն Ի Ե Լ Ց Ա Ն**

ԵՐԶԱՆԿՈՒԹՅԱՆ ԿԱՄՈՒՐԶԸ

... Երգի, ժողովրդական տոնախմբությունների սիրամար էին Սարոյի ծնուկերը, երբայրներն ու հարազատները: Ըստքս և կիրակի օրերին իրենց գյուղից ճամփա էին ընկնում, գնում Գառնի և Գեղարք, մասնակից լինելու տոնախմբություններին, որտեղ հնչում էին ժողովրդական երգեր, որ գետինը թնկում էր պարույների ոտքերի տակ: Փոքրիկ Սարոն ճետում էր պարույների գեղեցիկ ու ուրախ շարժումներին, վերացած ոնկնդրում նվագողներին...

— Մալրիկ, ինչի՞ մասին եմ այս երգերը, — մեկ անգամ հարցրեց մորը: — Է՛, որդիս, հայրդ եթե ողջ լիներ, միշտ կատեր, թե ինչի՞ մասին... Նու ևս կողմերի ճանաչված երաժիշտներից էր, սպրկապուկ էր նվագում...

... Մայրը շլի գնեց, իսկ Սարոյի երբայրները՝ Ժորան, Լյուդվիգը, Լևոնը, Նորայրը դարձան ուսուցիչները: Նրանք նվագում էին շլի, քուլ, դուրուկ, զուռնա, և հազվական օջախը միշտ յի էր հոգևապար մեղեդիներով:

— Հայկական երգն ու երաժշտությունը, — սասմ է Սարո Դանիելյանը, — ինձ այնքան հրապուրեցին, որ ես իմ կյանքը չէի պատկերացնում առանց երաժշտության... Անեն ինչ վճռված էր՝ ես նվիրվելու էի հայ երգին ու ե-

րաժշտարվեստին: Ես չէի պատկերացնում, որ իսկական երաժիշտ դառնալու համար պետք է տքնաշան, դժվարին ու համառ աշխատանք:

Հայրենի գյուղում գործում էր ինքնագործ խմբակ՝ ժողովրդական երգի, պարի համույթ: Բոլոր մասնակիցները հողի ջանքի աշխատավորներ էին: Երեկոյան դաշտերից ու այգիներից վերադառնալով, հավաքվում էին կուլտուրայի ակումբում ու փորձում՝ նվագում էին, երգում, պարում, որսխառնում, մտքեր փոխանակում: Հետզհետե այդ հավաք-փորձերը վերածվեցին ու դարձան մի համերգային ծրագիր: Ինքնագործ խմբի ղեկավար Արթուր Ատկանյանը գանգրամեր տղային լավ ընդունեց՝ հենց սկզբից գնահատեց նրա մղումը դեպի արվեստը, դեպի երաժշտական գործիքները: Սկսվեցին պարսպուճերի համառ ժամերը: Չէ՛ր ստացվում: Դե իհարկե, չէր ստացվում:

Ջիվան Գապարյանն ու Սարո Դանիելյանը:
«Արպետի հետ միշտ էլ հեշտ է նվագել»:

Սարոն հաճախ էր նստում ռադիոյի կողքին ու սպասում, թե կրք կնվագեն իր սիրած արվեստագետները՝ Ատոհ Մարդյանը, Վաչե Հովսեփյանը, Ջիվան Գապարյանը... Նրանք ախր ուրիշ ձևով էին նվագում: Նրանց կատարումների մեջ թայսի հետ միասին մի ճեռավոր կանչ կար նաև, սրտեր մորմոքող, սրտեր մտեցնող մի կանչ: Ինչի՞ց էր դուրսկը՝ դուրսկ էր, շվի՛՛՛ շվի: Երաժշտությունն ու երգն էլ կարծես հույճ մեղեդին էին արտաբերում՝ հույճ ժողովրդային պատումի: Իսկց նրանց դուրսկն ասես այլ լիներ, երկնքից ըՇկած լիներ:

Այս բոլոր հնչյունների վարպետ կատարման սրատախանը Սարոն հետ գտավ: Այն կախված էր արվեստագետի ոչ միայն վարպետությունից, որը շատ կարևոր էր, այլ նաև սեփական ձայնը, գույնը, ոճը ունենալու ինքնա-

տիպություն: Դա է պատճառը, որ մեծերին չեն շփոթում, չեն մոռանում: Ուր էլ որ լինեն՝ նրանք, այդ մեծերը, երգի, երաժշտության վարպետները, նրանց սիրում են, նրանցով գնալովում:

Վախը սրտում, քայց նպատակը իր համար պարզած, Սարո Դանիելյանը դուրս եկավ բեմամարտակ ու նվագեց ժողովրդական «Լուսնակ գիշերը»:

Սարոն գտավ իր երգի հիմնական բանալին, որով և մոտեցավ սիրած գործիքին: Հետզհետե հասկանալով դուդուկի անմեկնելի թվացող գաղտնիքները՝ նա հպտնագործեց նվագարանի համար ամենաբնորոշն ու հատկանշալուսները:

— Դուդուկի ձայնը շատ նման է մարդու ձայնին, սպն գալիս է ներքին Լուսնուհից, սաես շարունակում է քո ձայնը,—ասում է Սարոն:

Սակայն մինչև Սարո Դանիելյան դուդուկահարի մասին հանգստանորեն պատմեղը, ամենք մի լիթիական շեղում ու ետ գնանք կենսագրության թերթիկներով:

— Ինչո՞ւ է քո անունը Սարո... Երկի թրումանյանն է մեղավոր՝ Անուշ, Սարո...

— Չէ, այդպես չի,—պարզամտորեն ասում է Սարոն: Մերոնք սար էին բարձրանում ու ճանապարհին ծնվեցի ես: Այդ պատճառով էլ անունս Սարո դրեցին:

... Գուցե սարերից եկող հովերը շշմեցացին տղայի ականջին, որ երգի հովիվ դառնա, և որպես այդ հովերի պատասխան՝ տղան մոր գնած շվին շտրթերին դրեց ու նվագեց:

Գուցե, ո՞վ գիտե...

Ինքնագործ արվեստի անամրյներից նա լիովին չհրաժարվեց անգամ 1976 թվականին Ռոմանոս Մելիքյանի անվան երաժշտական ուսումնարանն ընդունվելուց հետո:

Հորդի դասարանը, որ սովորեց Սարոն, վարում էր Կոմիտասի անվան կոմսերվատորիայի դոցենտ, Հայկական ՍՍՀ վաստակավոր արտիստ Քրիստ Բաբայանը:

Ամեն նվագարան չէ, որ սովյալ պահին կարող է արտահայտել քո հոգեվիճակի հնչյունը: Դրանց միջից ստանձնանում է դուդուկը՝ մեր ազգային նվագարանների թագն ու պսակը:

Անես սրտիցդ հուսով արցունն է մտնում քո մատների միջով դուդուկի պարզ տարածքի ներսը, գրկում նրա քիչ գորշալուս իրանը, գրուցում իր անցածի, ներկայի ու ապագայի մասին:

Այս ամենը Սարոն առավել լավ ու պարզորոշ ըմկալեց, երբ սովորում էր Կոմիտասի անվան կոմսերվատորիայում:

Առաջին քայլերը մեծ բեմում Սարո Դանիելյանն արեց դուդուկի անվանի վարպետ Ջիվան Գասպարյանի հովանավորությամբ:

Ինքնակեն, պատիվ էր նստել արդեն լայն ճանաչում ու հանդիսատեսի սե-
րը վայելող դուդուկահար Ջիվան Գասպարյանի կողքին, լսել նրա նվագը,
նրա ինքնատիպ, ուրույն կատարումները: Ամեն համերգ, ինքնակեն, մի դաս
էր նրա համար, նոր որոնումների, նոր հնչյունագործությունների դաս, երգի-
պարի պետական անսամբլի գեղարվեստական ղեկավարները, Ջիվան Գաս-
պարյանի և մյուս վարպետների հետ մեկտեղ, շատ օգնեցին Սարոյին վար-
պետության ճանապարհին: Երգի-պարի անսամբլում, իր առաջին մենանվա-
զով, Սարո Դանիելյանն ատանձնացավ գործիքային խմբից:

«Քչամանչա», «Ուզունյարա», «Էրզրումի շորր» կանացի պարերի այս
պատկերասրահում Սարո Դանիելյանն իր համար գտավ այն դուդուկը, որի
մասին երազել էր շատ տարիներ առաջ:

— Եթե գոտնան պայքարի է կանչում, ապա դուդուկը հանգստացնում է
քեզ ու հիշողություններ բերում: Ոչ, չկարծեք, թե դուդուկը միայն տխրու-
թյան գործիք է: Գոդուկը շատ նուրբ է, լիրիկական, մարդամոտ ու քաղցրա-
լեզու:

Իսկ գոտնա՞ն: Ահա տղամարդկանց խրոխտ «Քոչարին»: Հիմա հնչում
է ավանդական գոտնան, հնչում է Սարո Դանիելյանի կատարմամբ ու դրա-
նից սարն ավելի առնական ու տպավորիչ է դառնում:

Երգի-պարի անսամբլում աշխատած տարիները արվեստի լավ դպրոց
եղան Սարո Դանիելյանին համար:

Մեր ժողովրդական, ավանդական ու սրտամոտ «Գիւ լամանը», «Ռու-
կան անպերը», «Ալազյազը», «Հովերն ընկան», միջնադարյան «Հավուն-Հա-
վուն», «Վարդանի մոր ողբը» ստեղծագործությունները ոչ միայն մշտական
գրանցում ստացան նրա համերգային ծրագրում, այլ կատարումից կատա-
րում հղկվեցին ու դարձան արվեստագետի հոգու խոստովանանքի իրա-
կան վկաներ:

Դրա կողքին չկորան, այլ ամրապնդվեցին նրա շվիի, գոտնայի, կլար-
նետի, ռոբոյի, բյուլի վրա հնչող կատարումները: Պարեղանակների լավա-
գույն կատարումներից են «Ուզունյարան» ու «Թարաքանան» հայկական
խրախնանքի և ուրախության մտելիները, ժողովրդական համով-հոտով լի,
մաքրամաքոր խաղիկները, «Մարտունու քոչարին», «Ծիրակի ժողովրդա-
կան պարեղանակները», «Ձուռնի-տրեզին»:

Վերջին տարիներին նա հանդիսատեսին ներկայացրեց իր ստեղծագոր-
ծությունները և այս անգամ զարմացրեց ոչ միայն իր վարպետությամբ, այլ
նաև երգամանի ճիշտ անդրադարձմամբ՝ դեպի մեղեդին, դեպի ժողովրդա-
կան երգապատմը: Ս. Դանիելյանի մտտ կա պահանջ հանդիսատեսի հետ
կիսելու իր սպրումները, կիսվելու, վիճելու:

Սովետական Միության ժողովրդական արտիստ, Հայաստանի կոմպոզիտորների միության վարչության նախագահ Էդվարդ Միրզոյանը մի առիթով ասաց, որ. «Ի դեմս Սարո Դանիելյանի մենք պատր ունենք մի շնորհալի, գրագույն, ինքնատիպ դուդուկահար-երաժիշտ, որը լի է ստեղծագործական մեծ վերելքով, պատրաստ է հանդիսատեսին բավականաչափ պատճառել իր դուդուկի և մեր մյուս ազգային գործիքների թալշե, հոգեզնայ մոտեցանությամբ»:

Մեծանուն կոմպոզիտորի գեներատական չափազանց պարտավորեցնող է: Այդ լավ է հասկանում երիտասարդ երաժիշտը: Հայկական երգը, հարյուր մեղեդիներ հարյուր անբաժան են Հայաստանի գյուղերում և քաղաքներում, Մոսկվայում ու Լեհիզգրադում, Կիևում, Մինսկում, Օմսկում, Ուլանուդեում, Թբիլիսիում...

... Երիտասարդության ու ուսանողների մոտկական համաշխարհային 12-րդ փառատոնում Սարոն արժանացավ դիպլոմի:

Անդրկովկասյան դուդուկահարների մրցույթ-տոնահանդեսում պատվավոր դիպլոմ նվաճեց:

Դաջնամորի ստեղծների վրա ու դուդուկի ելեւջներում ծնվում են նոր գործեր՝ նվագում է, գտնում ու որոնում Սարո Դանիելյանը, որ վաղը իր արվեստի բերկրանքը կհան հանդիսատեսի հետ:

Հանդիսատեսը սիրում է նրան, սիրով ընդունում: Խստապահանջ հանդիսատեսի գեներատականը նրա վաղվա հավատն է նաև:

Միշտ է այն արվեստագետը, որը հանդիսատեսի հավատը միշտ պահում է իր հոգու ծալքերում, իր արվեստով նորովի ծլարձակվում հազարավոր սրտերում:

Սա է արվեստագետի երջանկության կամորջը:

**Բ Ե Ն Ի Կ
Ի Գ Ն Ա Տ Ց Ա Ն**

ԱՎԱՆԳՈՒՅԹԸ ԾԱՌՈՒՆԱԿՎՈՒՄ Է

...Նա առաջին անգամ էր կոչը ունենում Հայաստանի ժողովրդի տանը: Դա մի սովորական համերգ չէր... Այդ օրը հավաքվել էին լավագույն դուրսկանաբանները՝ մասնակցելու «Այս երեկ դուրսկի հետ» հանդեսին:

Ժողովուրդներ, արվեստագետներ, կոմպոզիտորներ, և ողջակի դուրսկի սիրահարներ հավաքվել էին ճարտարապետական ինքնատիպ ոճով կառուցված դահլիճում ունկնդրելու ժողովրդական այնքան սիրելի նվագարանի համերգը:

Ձայն է խնդրում կոմպոզիտոր Մանվել Բեգլարյանը.

— Դուրսկը փնկով բացատարա հակակամ նվագարան, իր մեջ կուտակել է նաև տարբեր ժողովուրդների երաժշտական երանգներ ու հնչողություններ: Այն բացառիկ բնութագրություն է գտնում Անդրկովկասի և Մերձավոր Արևելքի ժողովուրդների մոտ:

Այսօր Հայաստանն ունի շնորհալի դուրովահարների մի մեծ խումբ, ուր իրենց պատվալիք տեղն ունեն հայկական ռադիոյի և հեռուստատեսության ժողգործիքների անսամբլի մենակատարները, այդ թվում մեր շատ սիրելի երիտասարդ դուրովահար Բենիկ Իզնատյանը:

... Բենիկը ռադիոյի անսամբլ եկալ էրևանի սփոներների պալատի հայկական ժողովրդական գործիքների անսամբլից: Անսամբլի ղեկավար Հակոբ Արաբյանը սիրեց լրջախոն Բենիկին և մեծ հետանկար տեսալ պատանու կատարողական տեխնիկայի, գեղարվեստական ճաշակի և իր գործիքի ճկատմանը ունեցած ճիւղվածոյան մեջ:

Առաջին անգամ դուրովիկը հնչեց «Ով սիրուն, սիրուն» երգի կատարմամբ: Ել ինեց այս երգն էլ կանաչ ճանապարհ թագեց նրա համար դեպի հայ ժողովրդական գործիքային արվեստը, դեպի մեծ քննախորթակ: Ու այդ ճամբի սկզբին նրա կողքին էր հայ տաղանդավոր դուրովահար Վաչե Հովսեփյանը:

1968 թվականին, մի օր տասնվեցամյա պատանին իր գործիքով հայտնվեց Վաչեի տանը: Մեծ վարպետը ցանկացել էր լսել տղային և իր կարծիքը հայտնել: Վախորած, հուզված, Բենիկը հանեց դուրովիկը և սկսեց նվագել ժողովրդական երգեր: Մեկ, երկու, երեք. հետո վարպետը ցանկացալ լսել նաև նրա գրունայի նվագը: Նորքում, էրևանի այդ գեղատեսիլ վայրում հնչեց Բենիկի գրունան: Վարպետը համոզվեց, որ պատանին տիրապետում է նաև գրունային:

Ել ինեց այդ նույն 1968 թվականին Բենիկ Իզնատյանը Վաչե Հովսեփյանի խորհրդով աշխատանքի անցալ հայկական ռադիոյի ժողգործիքների անսամբլում որպես դուրովահար: Այստեղ նա անդուլ աշխատանքով, իր արվեստի կատարելագործումով քայլեց այն ճանապարհով, որով անցել էին անվանի դուրովահարներ Մարգար Մարգարյանը, Լևոն Մադոյանը ու Ռիմա զիսալորում էր ինքը՝ Վաչե Հովսեփյանը: Հենց նրանից էլ Բենիկը ստորրեց թե նոտագրոյությունը, և թե դուրովիկի նվագարվեստի թագում գաղտնիքներն ու նրբերանները:

Բենիկի ականջին այսօր էլ հնչում են վաղամեծիկ վարպետի շատ ու շատ խորհուրդներն ու հորդորները:

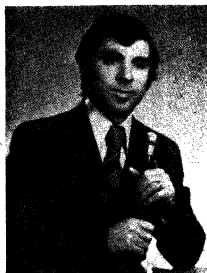
— Գիտուկը թարդ գործիք է, Բենիկ ջան, նրան տիրապետելու համար մեծ կամք ու հնտոյություն է պետք: Բայց ամենակարևորն այն է, որ դու զգաս հայ երաժշտության թորր նրբոյությունները, մտ լինես հայ և համաշխարհային երաժշտական արվեստի սկուրներին: Մրտունդ միշտ երգես նվագածդ ամեն մի ֆրագը...

Այսօր Բենիկ Իզնատյանը իր անխախտ տեղն ունի անսամբլի դուրովահարների վեցակում: Նրա մի շարք մենանվագները հայ դուրովիկային արվեստի սիրված կատարումներից են:

Երիտասարդ երաժիշտն իր երգացանկում հարազատ է մնացել նաև անդրկովկասյան ժողովուրդների մեծ երգիչ Ասլաթ-Նուրալին: Նրա կատարմամբ այսօր ի սփյուռս աշխարհի ճնշում են «Դուն Էն գվինն», «Աշխարհումս այն չիմ քաշի», «Քանի վուր ջան ին» և այլ երգեր, ինչպես նաև ժողովրդական «Գլե յաման», «Հոլերն ընկան», «Որական ախպեր», Անտոն Մահլյանի «Ինձ մի խնրիր», Հրանտ Թորոսյանի «Մտորումներ» և այլ ստեղծագործություններ:

Ստեղծագործական նոր որոնումներով լի երիտասարդ դուրյակնաբը դեռևս շատ ասելիք ունի, իսկ իր ունկնդիրը՝ սպասելիք նրա արվեստից:

**ԱՐՄԵՆ
ՍԱՐԳՍՅԱՆ**

ՃԱՆԱԳԱՐՎ ԳԵՊԻ ԱՐՎԵՍ

Արմենը ճիշտ է վեց տարեկան էր, հարը՝ վարպետ Ղազարը, իր երաժշտ ընկերներով հավաքվում էին տանը՝ Աշտարակի շրջանի Օհանավան գյուղում։ Հենում էր հավանական երաժշտությունը, փոքրիկը լսում էր սկանալիչ, ինքնամոռաց ու չէր զգում, թե ինչպես ազգային երգը սողոսկել էր իր մանկական հոգին, դարձել միս, դարձել արյուն։ Սի տարի անց, սպարանցի Սանթրոսը տեսնելով տղայի անորդ ղեպի երաժշտությունը, նրան նվիրեց իր գործիքներինց մեկը։

— Նվագիր, Արմեն ջան, գուցե մի օր էլ դու դառնաս դոդոկահար։

Դժվարությամբ էր նվագում. սովորեցնող չունեիր։ Սկավեցին փորձերը, սեփական ուժերով, սեփական լսողության շնորհիվ։

1957 թվականին Աշտարակում, հանրապետական փառատոնի շրջանա-
յին փուլում, իր դպրոցի կողմից երկուս ունեցավ Արմեն Սարգսյանը «Յուրի»
պարի կատարմամբ, որի նվագակցությամբ պարեց 8 տարեկան բուլդը՝ Թեո-
ֆին Սարգսյանը։

Ծնողների միակ երազանքն էր, որ Արմենը մեկնի Երևան, սովորի երաժշտական դպրոցում: Արմենը Երևանում ընդունվեց Ղ. Ղուկասյանի անվան պիոներների և դպրոցականների պալատի ժողովրդական գործիքների անսամբլ, որի գեղարվեստական ղեկավարն էր ՀՄՍՀ վաստակավոր արտիստ Նորայր Հովհաննիսյանը:

Դուդուկի երիտասարդ դասատու Արշոժա Նաչատրյանը փոքրիկ տղային սովորեցրեց ազգային նվագարանի վարպետության գաղտնիքները: «Հովիվի կանչը», «Նազ պար», «Մաղկեփունջ» և անսամբլային շատ այլ համարներ Արմենին ճանապարհ հարթեցին դեպի արվեստ:

1966 թ. Արմեն Սարգսյանը ընդունվեց Երևանի Թոմասոս Մելիքյանի անվան երաժշտական ուսումնարանի ճորտի բաժինը (այդ տարիներին ուսումնարանում դեռևս դուդուկի բաժին չկար): Դասատուն՝ ՀՄՍՀ արվեստի վաստակավոր գործիչ Քրիստափոր Բարսեղյանը շատ ջանքեր թափեց երիտասարդ երաժշտին տանելու դասական երաժշտության անուսկ աշխարհը:

Ծատ չանցած, Արմեն Սարգսյանը ոչ միայն վարպետացավ ճորտի պրոֆեսիոնալ կատարողականության մեջ, այլ նույնիսկ որպես մենակատար հանդես եկավ ուսումնարանի սիմֆոնիկ նվագախմբի մեծ (2ինստրագա, կոնցերտ 4 մասից): Հետո Արմենը համերգային շրջապայության մեկնեց Մերձբալթիկա՝ Տալլին և Ռիգա քաղաքները:

1970 թվականին Արմեն Սարգսյանն ընդունվեց Կոմիտասի անվան պետական կրճերվատորիայի ճորտի բաժինը, իսկ 1977 թվականից նա Հասարակական օտարիտի և հեռուստատեսության պետական կոմիտեի Արամ Մերանդուլյանի անվան ժողովրդական գործիքների վաստակավոր անսամբլում աշխատում է որպես դուդուկահար-երաժիշտ:

— Արմեն Սարգսյանը լուրջ, կազմակերպված երաժիշտ է,— սառց անսամբլի գեղարվեստական ղեկավար, կոմպոզիտոր Մանվիկ Բեգլարյանը: Նրա դուդուկի աստղվա կատարումները հույս են ներշնչում, որ Արմեն Սարգսյանը դեռևս իր նոր խոսքը կասի հայ երաժշտական արվեստի պրոպագանդան գործում, կրթորձանա այդ արվեստի ճանապարհով:

**Ռ Ռ Ի Բ Ի Կ
Հ Ա Ր ՈՒ Փ Ց ՈՒ Ն Յ Ա Ն**

ԻՆՏԵՆՍԻՎ ԱՐՎԵՍՏ

Թ. Ալթունյանի անվան երգի-պարի վաստակավոր անսամբլի մենակատար-դիրիժոր Ռուբիկ Հարությունյանն իր կատարողական արվեստում ինքնատիպ է: Նրա կատարողական արվեստը լի է ստեղծագործական ավյունով: Այդ երաժշտի փայլուն տաղանդը բացահայտող արվեստի մեջ չեն գցացվում ոչ հաղթանարված դժվարությունները, ոչ էլ կատարողական արվեստի նանապարհ անցած աշխատանքը: Իսկ նրա ստեղծագործական կյանքը անցել է արթունյանական վաստակավոր կռիվների, որը հարուստ է ստեղծագործական ներշնչանքով՝ հալկական ժողովրդական երաժշտական արվեստի ավանդույթներով:

Նա ծնվել է Հրազդանի շրջանի Վերին Ախտա գյուղում և իր մանկության տարիներին դասավանդել հալկական բնաշխարհի անկրկնելի գեղեցկությամբ, նենց այդ բնությունից էլ փոխտեղ է իր նվագի գույները, արևից՝ ջերմությունը, երկնքից՝ անսահմանությունը:

Աշխարհին բարի աչքով նայելը, գեղեցիկով զարմանալու և հրճվելու ունակությունը բոլորին չէ, որ տրված է: Դեռ մանկության տարիներից պատանու լսողությունը ազահորեն ընկալեց իր երաժշտական գերդաստանի ավանդական գլուխայի մեղեդիները, լսեց գլուխաշի հորեղբոր՝ Աղաբեկի և 110

թմրկահար հոր՝ Բազարեկի գեղջկական կատարումները ու կարծես թե երակներում հորդեց նաև պապի՝ Հովրամի ջանել օրերի երգը:

Երաժշտական գերդաստանի ավանդները փոխանցվեցին որդուն: Ռուբիկը հաճախ էր մեծանաակ երաժիշտների հետ մասնակցում տարբեր տոնախմբությունների, լսում մեր ազգային երգերը, տեսնում հայկական շորջպարերը, լարախաղացի կատարումները, և դրանք չէին կարող չգաթալկել շնորհալի սղային:

Եվ մի օր էլ Ռուբիկը վերցրեց հորեղբոր գոռնան և... սկսեց նվագել: Իհարկե, սկզբում անվարժ, դողդոջուն ձայներանցների արտաբերմամբ: Հորեղբայրը այլևս չէր չվերցրեց գոռնան. «թող մտը մնա, գուցե շարունակի մեր գործը»—մտածեց նա:

Այդպես էլ եղավ: Հայկական ավանդական նվագարանը անդավանանքին ծառայեց տղային: Գյուղական, գեղջկական գուրպակ երգերն ու պարեղանակները, դրանց անարատ կատարումները՝ Գյուլնո, Վերվերի, Քոչարի, հարսանեկան շորջպարերը, ազգային մուլանները արմատներ գցեցին պատանու հոգու մեջ և նրան տարան դեպի ժողովրդական երաժշտության անտակ ու խորունկ աշխարհը:

Ռուբիկ Հարությունյանի կատարողական արվեստը որոշակիորեն կապված է ՀԱՄՀ ժողովրդական արտիստ, դուդուկահար Ջիվան Գասպարյանի հետ:

Ռուբիկը մինչև հիմա էլ հիշում է այն դասերը, որոնք ստել է Ջիվան Գասպարյանից: Նա իր առաջին վարպետի շնորհիվ ստացավ ժողովրդական երաժշտության այն կենսափոթը, որը մեծ դեր խաղաց նրա երաժշտական հալացքների ձևավորման գործում:

Ժողովրդական ակունքները նրան տվեցին ազգային երաժշտության շունչն ու ոգին հասկանալու հմտություն ու վարպետություն:

Ռուբիկ Հարությունյանը Երևանի մանկավարժական ուսումնարանում կրթություն ստանալուց հետո գործիքին ավելի հիմնավորապես տիրապետեց, ավելի մոտեցավ հայ ազգային երաժշտությանը, սիրեց այն և նվագում է մինչև օրս՝ Կոմիտաս, Սյալաթ-Նովա, Անտոն Մայիլյան, գուսաններ Շերամ, Ջիվանի, Շամեն, Աշոտ, երգահան Վաչե Հովսեփյան, ժողովրդական երգեր: Սրանք կազմում են երիտասարդ դուդուկահարների համերգացանկի լավագույն նմուշները: Իսկ երբ ելույթ է ունենում Թ. Աթունյանի երգի-պարի վաստակավոր անսամբլը, համերգային ծրագրում միշտ ստանձնացվում է Ռուբիկ Հարությունյանի մենակատարումները: Երբ կատարվում է Սյալաթ-Նովայի աղջիկների պարը, Աննայի մենավարին ուղեկցվում է Ռ. Հարությունյանի անկրկնելի մենանվագը, հետո հանդիսատեսը ոգևորության ծափահարում է նրա Ախալցխեյի կանացի պարի մենանվագը, Եզրումի շորթում և սպի համարներ:

Ռուբիկ Հարությունյանը տարիների ընթացքում վարպետացավ նաև անասնաբույժ Երգիշ-Երգշունիներից նվազակցելով: Անասնաբույժ մենակատար-երգիշ Թովմաս Պողոսյանը «Կոունկ» կամ գուսան Շահենի «Իմ Էլինար» և այլ համարներ միշտ հաջողությամբ կատարում է շնորհալի դուդուկահարի նվազակցությամբ:

— Ես Ջիվան Գասպարյանին համարում եմ ոչ միայն դուդուկի իմ ստա-
ջին ուսուցիչը, այլև իմ երաժշտական կյանքի ուղեմիշը, որի շնորհիվ եմ հա-
սկ վատաբանված արթունանական անասնաբույժ մենակատարի պատվարեչ
դիրքին: Շնորհակալ եմ,— երախտագիտությամբ ասում է շնորհալի դուդու-
կահար Ռուբիկ Հարությունյանը:

**ԱՐԱՐՈՏ
ԴԱՆԱԿԱՆ**

ԱՄԵՆ ԻՆՉ ԳԱՒԻՍ Է ՀՈԳՈՒՑ

Ընդամենը 10 տարեկան էր, երբ Հաղպատի լեռներում առաջին անգամ լսեց իր հոր՝ երկաթուղային Արարատ Դավաթյանի շվիի քաղցր կանչը. լսեց նրա կատարմամբ «Հովվի կանչը», «Հալիական պարեղանակները»: Հալիական մեղեդին թափանցեց նրա ջանել հոգու մեջ: Պատանին վերսցած լսում էր իր հոր երգն ու նվագը, ակամա ինքն էլ էր ձգտում երգել կամ նվագել: Ու մի օր փոքրիկ տղայի ձեռքն ընկավ առաջին երաժշտական գործիքը... մանրակալից մնացած մի կտորված խողովակ, որի վրա մի քանի անցք կար միայն: Տղան ծանուկ դուրս եկավ տնից և բավի մի անկյունում սկսեց նվագել հորից լսած մեղեդիները: Նվագեց իր հոգու մեջ թաքնված մեղեդին՝ «Հովվի կանչը»: Հետո դուրս թռավ, վազեց դեպի վանքի դուռը Հաղպատ, նստեց պատի մոտ, հաճեց իր «գործիքը», նորից նվագեց: Այդ արդեն Սալար-Նովայի «Թու էն գլխենն էր»:

Այդ օրվանից Արարատին հանգիստ չէին տալիս հալիական հուզաբաթավ մեղեդիները, հանգիստ չէր տալիս Սալար-Նովան:

Երազ տեսա, Սալաթ-Նովեն
Մոտս եկավ սազը ձեռին,
Էնպես անուշ խոսքերի ասավ,
Կարծես ուներ երկնքի պղծաբը ձեռին...

Հայրը, տեսնելով տղայի երաժշտական ընդունակությունները, նրան ուղարկեց Երևանի №13 երաժշտական գիշերօթիկ դպրոց: Ընդունվեց կարճնեւթի բաժին (այն ժամանակ դպրոցի կամ շվիխ բաժիններ չկային):

Արարատ Դավլաբջյանը բնորոշ ավարտեց երաժշտական տասնամյակը, հաջողությամբ ընդունվեց և ավարտեց նաև Երևանի Կոմիտասի անվան կոմպոզիտորիան, Մլրտիչ Թուվակյանի դասարանը:

Բայց դպրոցը հանգիստ չէր տալիս: Մի օր էլ նրան հրավիրեցին Հասարակական ժողովրդական գործիքների պետական նվագախումբ: Վեկավարը Հայաստանի լեմբինյան կոմերսիոնիության միջանակի դափնեկիր, շնորհալի երաժիշտ Կառլեն Միրզոյանն էր: Լսեց տղային և խորհուրդ տվեց դպրոցի անցնել:

Եվ սկսվեցին ու հարատևեցին փայտյա այդ նվագարանի գաղտնիքներին տիրապետելու քրտնաջան փորձերը: Որպես նվագախմբի երաժիշտ, նա շրջեց Հայաստանի գյուղերն ու քաղաքները, հանդիսատեսին ներկայացնելով Սալաթ-Նովայի «Մի խոսք ունիս», «Աշխարհումս այս չիմ քաշի» շքնաղ երգերը, «Որսկան ախպերը», «Քարավանն անցավը», «Ալագազը», ժողովրդական ուրախ մեղեդի «Տարան-տարանը»:

— Կրճքային հարուստ ձայներանգ, խոր տիրություն ու թայփծ արտահայտող տեմպր ունի Արարատ Դավլաբջյանի դպրոցը,— ասում է Կառլեն Միրզոյանը: — Նրա մեղեդիները հարազատորեն անդրադարձել են նաև հայկական ժողովրդական մյուս նվագարաններում՝ հասնելով գոռոնա, պիտ, պարկապուկ, որոնք արդեն հնչել են արտասահմանյան մի շարք մեծ քննադատարաններում՝ Չեխովսկայիայում, Հունգարիայում, Սիրիայում, Հրեղ-կաստանում, Վիետնամում... Նրա անդրազային դուրսկն ու գոռոնա հնչեցրել են «Լուսնյակ գիշերն» ու «Օվե յամանը», «Ասրերի հովիմ մեռնմն» ու «Քարավանն անցավը», հավակար «Յալախուն» և ազգային գոլորիկ երգերն ու պարերանակները:

Սակայն երիտասարդ երաժիշտ, ազգային տարրեր նվագարանների կատարող Արարատ Դավլաբջյանի երաժշտական կենսագրությունն աղթանով չի սահմանափակվում: Նա շարունակում է կատարելագործել իր արվեստը, խորանալ ազգային նվագարանների տիրապետման գաղտնիքների մեջ, հետևողականորեն վերցնել հայ դպրոցահարմաների կուտակած մեծ փորձը, իր երաժշտական ծիածանի երփներանգների միջոցով մատուցել հանդիսատես-

սին, ճանդիսատես, որը դեռ երկար կճափանարի երիտասարդ, խոստումնա-
լից երաժիշտ Արարատ Դավաթյանի արվեստին:
Այսօր Հայաստանի ժողովրդական գործիքների պետական նվագախմբի
մենակատար, դուդուկահար-կոնցերտմատեր Արարատ Դավաթյանի ար-
վեստը ձգվում է վերը՝ թաց ճանապարհով:

**Հ Ե Ն Ր Ի Կ
Ք Ո Ւ Մ ՈՒ Ն Ց Ա Ն**

ՔՆՍԱՐԱՅԱՆ ԸՆՉՈՎ

Վերջերս մայր հանդիսատեսին մի նոր որսախորշում բերեց Հայաստանի ժողովրդա-գոասանական պետական նորատեղծ անամբը (գեղարվեստական դեկլարացիա՝ ՀՍՍՀ վաստակավոր արտիստ, կոմպոզիտոր Ռոբերտ Այթումյան)։

Անամբը խոստապահանջ ունկեղիներին մայր գոասանական երգի և ժողովրդական տվանդական հարսանական ծեսերի, ազգային երգ ու պարի մի հիանալի ծրագիր ներկայացրեց։

Անամբը իր ծանրակշիռ տեղն ունի նվագախումբը՝ ազգային նվագարաններով համակցված։ Անամբի վարպետ դուռուկանար Գևորգի Մի-նասյանի (վերջերս Բաքվից Երևան տեղափոխված) կողքին այլի բնկավ երիտասարդ դուռուկանար, Երևանի պետական կոնսերվատորիայի ժողովրդական գործիքների բաժնի շրջանավարտ, դուռուկանար Հենրիկ Թումանյանը։

Ստեղծագործական մեծ ճանապարհ չի անցել տակավին երիտասարդ դուռուկանար Հենրիկ Թումանյանը։ Բայց որսախաղին այն է, որ նա երամշտական իր ճանապարհը սկսել է «Կակաչ» պարտին անամբում (որտեղ նվագել է դուռուկ, շվի, գրունա), այդ անամբի հետ համերգային շրջագա-

շրթյունների մեկնել արտասահման՝ Իսպանիա, Պորտուգալիա, Անգլիա, Հոլանդիա...

Դուրովի իր սուգին դասերն առել է վարպետ դուդուկահար, ՀՍՄՀ վատավալոր արտիստ Խաչիկ Խաչատրյանից, իսկ 1984 թվականից աշխատում է «Հայրամերգին» կից ժողովրդագուսանական անսամբլում:

— Հենրիկ թունանյանն, իհարկե, երիտասարդ երաժիշտ է,—ասում է անսամբլի գեղարվեստական ղեկավար, կոմպոզիտոր Ռուբեն Ալթունյանը,— ավելից որակալին աչն է, որ նա մեծ սիրով ու խանդավառությամբ շարունակում է այն գեղեցիկ ավանդույթները, որոնք առեղծվե են մեր նայ անվանի դուդուկահարները:

Հենրիկը կիրթ, չափավոր, քնարական շնչով ասպրող երաժիշտ է, ձգտում է հոյ երգն ու երաժշտությունը անարատ ձևով մատուցել հանդիսատեսին:

Հենրիկ թունանյանի կատարողական արվեստը մեզ ստիպում է ասելու, որ նա թեանկարներ ունեցող երաժիշտ է:

... Եվ իրոք: Լսում ենք երիտասարդ դուդուկահարին, որակալում և համազվում, որ ի դեմս նրա արվեստի, մեր նայ դուդուկահարների գեղատեսանը հարստանում է մի նոր, յուրօրինակ դուդուկահարով:

**Ա Վ Ե Տ Ի Ք
Թ Ո Վ Մ Ա Ս Յ Ա Ա Ն**

Հ Ո Վ Վ Ի Կ Ա Ն Չ Ը

Հովիվը սարում տխրեց,
Սիրո երգը նվագեց...

Հովական մաքրության ու սարկի գրկում մի մեղեդի էր ննչում լեռների երգը:

Այդ երգը ծանոթ էր փոքրիկ Ավետիքին դեռ շատ վաղուց, երբ հայրը՝ Պետրոսը, կարմնտի վրա հակական մեղեդիներ էր կատարում: Տղան լսում էր ու ասում.

— Էլի, պա, էլի նվագիր:

Երբ մեծացավ, հայրն ասաց.

— Սիրու՛յ՛ ես երաժշտություն...

— Իհարկե...

— Եթե սիրում ես, ապա դու էլ նվագիր:

— Դե տո՛ւր կարճատև:

— 2Է, դու պետք է դուդուկ նվագել սովորես:

— Դուդուկ... Բայց ի՞նչու՞ դուդուկ:

— Որովհետև մեր ազգային նվագարաններից ամենամալիչն ու ամենասիրելին դուդուկն է: Դուդուկ նվագիր:

Ու տղայի համար դուդուկ գնեց:

Տասնչորսամյա երեխան սկսեց առաջին հնչյուններն արտաբերել:
Հիմա այդ հնչյունները կենսագրություն ունեն:
1979-ին Ալետիք Թովմասյանը Երևանի քաղաքային սովետի երաժշտական խմբերի դուդուկահարների անսամբլի մեծ կոլեկտիվի անդամներից առաջինն էր: Նրա անդրամիկ քայլերին օգնեց փորձված դուդուկահար Սուրեն Թովմասյանը:
Տղային քաջակերեց ՀԱՍՀ ժողովրդական արտիստ Ջիվան Գասպարյանը, որն այդ անսամբլի հիմնադիրն ու գեղարվեստական ղեկավարն էր:
Հնչեցին առաջին ինքնուրույն կատարումները՝ Վաչե Հովսեփյանի «Երիկնածամին», ժողովրդական «Ալազազ», «Որսկան ախպեր», «Վարդանի մոր ողբը»:
Ալետիքի նվագը հասավ ունկնդրին: Ընդունեցին, ծափահարեցին, բարի ճանապարհ ցանկացան:
Տարիների հետ նրա դուդուկի նվագն սկսեց ձեռք բերել իր սեփական ձայնը, համար, յուրահատկությունը:
1983-ի աշնանը ես լսում էի նրան ժուռնալիստի տանը, ուր Ալետիքը դուդուկահարների անսամբլի հետ կատարում էր «Ջայն տոր, ով ծովակը»:
Իր վարպետի Ջիվան Գասպարյանի հետ Ալետիքը շատ երոյթներ է ունեցել, ձայնագրվել: Մեկնել է Մոսկվա, մասնակցել նաև հրապարակային և շեֆական համերգների:
Նրա դուդուկն այսօր նոր երթուղի է դուրս գալիս: Սակայն ինչքան էլ հետանում են օրերն այն նախկին կատարումից, նրա հոգում ու արտում մընում է մի մեղեդի. հնի անմոռաց սերը, որից և նա սկսեց իր երաժշտական կենսագրությունը՝ «Հովվի կանչը»:
Թող միշտ մաքուր ու իրական լինի սարերի գրկում հնչող ու մարդկանց կյանքը զարդարող նրա դուդուկը:

**Մ Ե Ր Ո Ւ Ճ Ա Ն
Ս Ա Ր Կ Ս Ց Ա Ն**

ԵՐԳԻ ՃԱՌՓՈՆԵՐԸ...

12 տարեկան էր Մերտժանը, երբ առաջին անգամ իր ձեռքը վերցրեց մեր ազգային գոյությունը նվազարանը՝ դուրսուկը: Նա այն սիրեց, երբ անընդհատ լսում էր հոր՝ Գրիգորի երգը. հավանական ճին ու քաղցր երգերը, գեղջկական «Քեկե, լսում» ու Խառնակյանի «Աև, մոթ անպերն», Սպար-Նույսի «Աշխարհումս այն չիմ քաշիլը» և Շերամի «Ամպերն ելան բուր-բուրն»: Այդ երգերը մտան պատանի Մերտժանի հոգու ծալքերը, մտան ու հանգիստ չէին տալիս, երգը անընդհատ տղային մղում էր դեպի նվազարանը: Նվ այդ նվազարանը գտնվեց:

Մի օր էլ հազրը դուրսով քերեց տուն.

— Նվագիր, որդիս, նվագիր, մեր ազգային երգը առանց դուրսովի տղիսը է, սատը:

Հոր խոսքերը ոգևորեցին որդուն, նա առաջին անգամ էր տեսնում փայլուն այդ փոքր նվազարանը, որը հետագայում պետք է դառնար նրա երաժշտական կյանքի ուղեցույցը: Այդպես էլ եղավ:

Մերտժանը ընդունվեց Տ. Չոխաչյանի անվան երաժշտական դպրոց, սովորեց նվագել իր ազգային նվազարանի վրա, հետո տղան երջանիկ պատանականությամբ հանդիպեց մեր դուրսովի լավագույն վարպետներից մե-

Կի՛ճ Խաչիկ Խաչատրյանին: Այդ հանդիպումը զուր չանցավ: Վարպետը պատանի երաժշտին առկորեցրեց դուդուկի կատարման վարպետության գաղտնիքները: Ու մի օր էլ երաշխավորեց նրան աշխատելու «Հայնամերգի» երաժշտական կոլեկտիվներում:

Սա բուրջ, պատասխանատու գործ էր, որը տղայի առաջ պահանջ էր դնելու անբնդիստ կատարելագործվել ու համերգային նոր ծրագիր պատրաստել: Շատով այդ կոլեկտիվը մեկնեց Հայաստանի շրջաններն ու քաղաքները՝ Բանդրանոր տալու:

— Ես կունքում միշտ երագվ կմ նմանվել մեր դուդուկի մեծ վարպետին՝ Վաչե Հովսեփյանին,—պատմում է Մերոման Սարգսյանը: —Այդ սերն էլ ինձ տարավ դեպի ազգային նվագախումբ, տարավ դեպի Վահան Տերյանի պոեզիան, որն այդքան սիրում էր վարպետը:

Այնպես պատահեց, որ «Հայնամերգի» կոլեկտիվներից մեկը մասնակցեց Վահան Տերյանի ծննդյան 100-ամյակին նվիրված հոբելյանական համերգին, գրողի հայրենիքում՝ Գանձաղում: Այստեղ Մերոման Սարգսյանը հաջողությամբ կատարեց Վաչե Հովսեփյանի «Վերադարձի», «Երեքնուկ», «Ինձ մի խնորիր» և այլ երգեր: Իսկ 1981 թվականին երիտասարդ երաժիշտը համերգային կոլեկտիվի նետ մեկնեց ԲԱՄ:

Դուդուկամար Մերոման Սարգսյանից հանդիաստեղ դեռես շատ սպասելիքներ ունի:

ՆՐԱՆՔ ԾԱՐՈՒՆԱԿՈՒՄ ԵՆ, ՆՐԱՆՑ ՍՊԱՍՈՒՄ ԵՆ...

Հայաստանի կոմպոզիտորների միության դահլիճում կրոյթ էին ունենում Կոմիտասի անվան Պետական երաժշտանոցի ժողովրդական նվագարանների բաժնի ուսանողները:

Նրանցից երկուսը՝ Արմեն Ստեփանյանն ու Արա Բախտիկյանը ցուցադրեցին դուդուկի որոնման պատմաաշխատական նոր ելագծեր: Այդ պատճառով ցանկացանք գրքիս այս էջերում տեղ տալ նաև ուսանող երաժիշտներին:

ԱՐՄԵՆ ԱՏԵՓԱՆՅԱՆ

1980-ին ընդունվելով Երևանի Կոմիտասի անվան երաժշտանոցը, Արմենը երաժշտական նախնական կրթություն ուներ, ավարտել էր ՄԱՀՄ ժողովրդական արտիստների Հավանուշ Դանիելյանի անվան երաժշտական դպրոցը, դաշնամուր սովորել:

Նրա սերը դեպի դուդուկը եկավ հորից՝ երկարամյա երաժիշտ-դուդուկահար Հակոբ Ստեփանյանից, ինչպես նաև Հայաստանի պարի պետական անսամբլի դուդուկահար Եղիշե Մանուկյանից:

Կոմպոզիտոր Խաչատուր Ավետիսյանի օգնությամբ նա կարողացավ զգալիորեն հարստացնել երաժշտական գիտելիքները և, ընդունվելով Բարձրագույն ուսումնական հաստատություն, առաջին փորձերը վերցնելով Խաչատուր Ավետիսյանից, դարձավ ՀՍՍՀ ժողովրդական արտիստ Ջիվան Գասպարյանի սանը:

Կոմիտասի անվան երաժշտանոցում պատրաստում են գրագետ երաժիշտներ: Դրանցից մեկն էլ հիմա ուզում է լինել Արմեն Ստեփանյանը:

Կոմպոզիտորների միության դահլիճում նա կատարեց Սալաթ-Նովայի «Մի խուսք ունիմ», միջնադարյան «Հավուն-Հավուն», Դանիել Ղազարյանի «Լամբեր մարջան» երգերը, որոնք սիրով ընդունվեցին:

Արմենը շարունակում է մեր դուդուկի լավագույն վարպետների ավանդույթները:

Բարի ճանապարհ երիտասարդ դուդուկահարին և նրա նվիրումին՝ ազգային նվագարաններին:

ԱՐԱ ԲԱՒՏԻԿՅԱՆ

Իր Հայրիկ պատից նա լսում էր ժողովրդական մեղեդիներ: Պատը նվագում էր ամենուր՝ հարսանիքներին, ծննդին, տխրություններին: Նվագում էր դուդուկ, գլուխ, կարմետ, նվագում էր իր որդու՝ Արաի հետ միասին: Այդ էր պատճառը, որ Արա Բախտիկյանի սրտում բազմից ու ատանձնացավ դուդուկի մեղեդին:

Պատը նրան դուդուկ նվիրեց, սովորեցրեց, պարսպեց երկար...

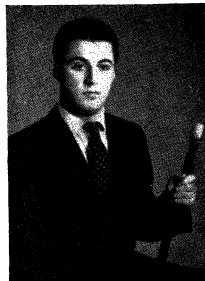
1982 թվականին Արան արդեն Կոմիտասի անվան երաժշտանոցի սան էր՝ Զիվան Գաապարյանի ու Խաչատուր Խաչատրյանի աշակերտը:

Ընդունելության քննություններին նվագելով ժողովրդական «Հովերն քնկան», Սալաթ-Նովայի «Մի խոսք ունիմ», «Ղազարի պարը», նա հանձնաժողովի անդամներին ներկայացավ իր սեփական տարբերակով՝ դուդուկի ոլրովն երանգավորումով:

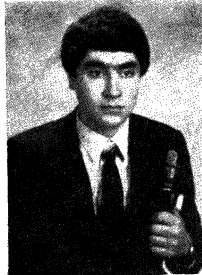
Կոմպոզիտորների տան դասիծում նորովի ննչեցին նրա կատարմանը Խ. Ավետիսյանի պիեսը՝ երկու դուդուկի համար, հայկական «Հորովեր», Անտոն Մախլյանի «Ինձ մի խնորիք» և այլ գործեր:

Արա Բախտիկյանը, շարունակելով մեր դուդուկի շուրջ աշխարհայինը, ցանկանում է նրա մեջ գտնել նաև նորը, որն այսօր յուրահատուկ է ազգային նվագարաններին:

Բարի երթ նրան՝ ստեղծագործական մեծ ճանապարհին:

Արա Բախտիկյան

Արամ Բաբիկյան

Տեգրան Դոբրոյան

Սանգել Դոբրոյան

Լովհաննես Լովհաննիսյան

Գևորգ Լախումյան

Ա. ՄԵՐԱՎՈՒՑՆԱԻ ԱՆՎԱՆ ԺՈՂ. ԳՐԻՄԻՐՆԵՐԻ ԱՆՍԱՄԻՒԿ
ԳՐԻՄԻՐԱՇԱՐՆԵՐ

Հարություն Գորղյան

Մանվել Սիմոնյան

ԳՐԻՄԻՐՈՒԹՅԱՆ ՆՐԱՆՑ ԱՅՏԱՐԻ ՈՒՆԵՐՈՑՆ Է

Խրատ Խաչատրյան

Հախ Սարգսյան

ՀԻՆ ՈՒ ՆՈՐ ԳՈՒՂՈՒՎԱԶԱՐՆԵՐ

Վատտյանազատ դուդուկամար Հարություն Վարսակեղյան (Տուշ)

Ռոբիկ Ասաբեկյան

Հարություն Վարսակեղյանի (Տուշ) ինքնատիպ արվեստն այսօր դեռևս մնացել է նրան ճանաչողների և ունկնդիրների միջոցությամբ մեջ:

Վարսակեղ ճամբագային բեմամարտակ չի ջարձրացել, կոնսերվատորիական կրթություն չունի, չի ձգտել փառքի ու տիտղոսների: Սակայն իր դուդուկի կատարողական վարպետությամբ ժամանակին փայլել է հայ Շվեդսգարանի մեծ վարպետների կողքին:

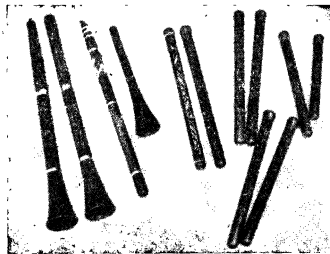
Այսօր, դուդուկի նախկին սապետ, պատերազմի վետերան Հարություն Վարսակեղյանը ապրում է Երևանում և իր ազնիվ կենսագրությամբ օրինակ է դարձնել դուդուկահարմաների նոր, չափնկ սերունդի մասնաբ:

**Կ Ա Ռ Ի Ե Ն
Մ Ա Ք Ե Վ Ո Ս Յ Ա Ն**

Ազգային նվազաբաժնեների պատրաստման, զարգացման և տարածման շնորհակալ գործում իր ազնիվ ու համեստ բաժինն ունի ժողովրդական գործիչների վարպետ, ՍՍՀՄ ԺՏՁ ցուցանանդեսի մասնակից և մեդալակիր Կառլեն Սմբատի Մարտիրոսյանը: Թող զարմանալի չթվա, որ վարպետ Կառլենը իր ջանքերով և սեփական մտանդակները արդեն պատրաստել է մոտ 10 տեսակի դոկուկներ՝ տարբեր չափների, լարվածքի և տոնայնությամբ, որոնք այսօր տարածվել են ոչ միայն Հայաստանում, այլև նրա սահմաններից դուրս:

Կառլեն Մարտիրոսյանն իր շնորհալի աշխատանքով մտերմություն է հաստատել շատ անձանց հազարավորների հետ: Առանձնապես միջաբան է նրա բարեկամությունը ՀՍՍՀ ժողովրդական արտիստ Վաչե Հովսեփյանի հետ: Եվ երբ 1973-ին վարպետը պատրաստեց մի նոր դոկուկ, որի մոնելաշտուկը նման էր կարմենի գործիքին և պատրաստված էր ծիրանի փայտից, առաջին փորձարկողը եղավ Վ. Հովսեփյանը, սրբախոսությամբ բացակայեց. «վերջապես ասեղծվեց մի գործիք, որի կառուցողական դիպլոմատիկը և նմարվորությունները գերազանցում են նախորդներին, այս գործիքը կարող է օգտագործվել որպես երկրորդ նայն»:

Լուսանկարում ներկայացված են վարդեն
Կաղնե Մաթևոսյանի պատրաստած դուրյուկները

ՄԱՄՈՒԼ ԳՈՒԳՈՒԿԻ ԵՎ ՆՐԱ ԿԱՏԱՐՈՂՆԵՐԻ ՄԱՍԻՆ

Գոյուկի և ճրա կատարողների մասին բազմաթիվ հոդվածներ, ակնարկներ, հաղորդումներ են գրվել:

Մակայն վերջին տարիներին, ՀԿԿ Կենտկոմի որոշումից հետո՝ ժողովրդական արվեստի հետագա զարգացման մասին, մամուլն ավելի մեծ ուշադրություն է ցուցաբերում մեր սզգային գործիքների սրուպագանդման ուղղությամբ:

Այս առումով յուրահատուկ խթան հանդիսացան «Այս երեկո դոյուկի հետ» արդեն ավանդական դաքձած երկերները, նվիրված նշանավոր դոյուկահար Վաչե Հովսեփյանի հիշատակին:

Ստորև ներկայացնում ենք քաղվածքներ մամուլի էջերից:

«Կրակած թերթ», 14 հոկտեմբերի, 1983 թ.

ՆՎԻՐՎԱԾ ԷՐ ՎԱՉԵ ՀՈՎՍԵՓՅԱՆԻՆ

«Այս երեկո դոյուկի հետ» հրավերը բավական է, որպեսզի ամեն տարի սեպտեմբերի տասներորդին ժողովրդական տան մեծ դահլիճը լեփեցուն լինի մարդկանցով: Ավանդական այդ օրը նվիրված է հայ գշանավոր դոյուկահար, հանրապետության ժողովրդական արտիստ Վաչե Հովսեփյանին:

Երեկոն դեռ չէր սկսվել, սակայն դոյուկի մեղեդին արդեն թևածում էր դահլիճում ու հավաքվածներին պարտում մերք ուրախ ու մերթ թափածալի խոհերով: «Եվ այդպես դարեր շարունակ այդ փոքրիկ փայտյա նվագարանը մեր ժողովրդի վշտի և ուրախության, սիրո ու կարոտի արտահայտիչն է եղել: Դոյուկն ինքը կարոտ է: Մի մեծ, անսպի կարոտ, որ բացում է իր ծիրանի փողի դռները՝ մարդու զգացումների, ուրախության ու վշտի առջև»: Այսպես սկսեց իր բացման խոսքը մանկավարժական գիտությունների թեկնածու, դոցենտ Կամո Մկրտչյանը: Հետո ցուցադրվեց մի հասոված Վաչե Հովսեփյանին նվիրված կինոնկարից:

Վաչե Հովսեփյանին նվիրված երեկոյին մասնակցում էին հանրապետության և եղբայրական հանրապետությունների անվանի դոյուկահարները: Համաձայնեցանական մրցույթների կրկնակի դափնեկիրներ Հովհաննես Կասյանը (Թբիլիսի), Գևորգի Մյուսումյանը (Բաքու), հանրապետության ժողովրդ-

դավան արտիստ Ջիվան Գասպարյանը, Վաչե Սիմոնյանը, Վլադիմիր Կրո-
յանը, Վլադիմիր Հարությունյանը, Երջադավանի կուլտուրայի վարչության
ժողովրդական գործիքների խումբը (գեղ. դեկավար՝ ՀԱՍՀ ժող. արտիստ
Ջ. Գասպարյան), Հայաստանի պարի պետական անսամբլի դուդուկահար
Նոյիշև Մանուկյանը, երիտասարդ դուդուկահարներ Սիրտիշ Վարապետյանը
և Սարո Դանիելյանը իրենց վարպետ կատարումներով անմոռանալի պահեր
պարզենցին հավաքվածներին:

Վաչե Հովսեփյանի գրած երգերի կատարումներով հանդես եկավ մե-
նուստանետության և ռադիոհաղորդումների պետական կոմիտեի ժողովրդա-
կան շորժիքների անսամբլը (գեղ. դեկավար Մանվել Բեգլարյան):

Վաչե Հովսեփյանի, նրա ինքնատիպ արվեստի մասին խոսք ասացին
արվեստաբանության դոկտոր, պրոֆեսոր Ռոբերտ Աթայանը, հանրապետու-
թյան արվեստի վաստակավոր գործիչ, կոմպոզիտոր Գրիգոր Հախիճյանը:
Ուրախալի է, որ հայ ճշանավոր դուդուկահարներ Մարգար Մարգարյանի,
Ասոն Մաղոյանի, Վաչե Հովսեփյանի, Ջիվան Գասպարյանի արվեստի շա-
րունակողներն այսօր շատ են, հշեցին նրանք: Այդ իմաստով այս երեկոն
ճակ մեր դուդուկահարների վարպետության ցուցադրումն էր:

Հանդիպման վերջում բոլոր մասնակից դուդուկահարների կատարմամբ
հնչեց Վաչե Հովսեփյանի «Վերստաքձիր» երգը:

«Երեկոյան Երևան», 5 հոկտեմբերի, 1950 թ

— Ուրախության և հուզմունքի անխառն զգացումով ոսկե աշնան այս
օրերին մենք մեկ անգամ ևս լսելու ենք հավակնալի դուդուկի ելմեջները,
զմայլվելու նրա բազմազույն կարողով, հիշելու ենք, ասրելու ենք, խորնելու
ենք,—այս խոսքերով բացեց երեկոն լրագրող Կամո Մկրտչյանը:

Այդ օրը ժողովրդի տանը հավաքվել էին Հայաստանի, Վրաստանի
և Արթր՝ջանի լավագույն դուդուկահարները՝ մասնակցելու «Այս երեկո դու-
դուկի մեռ» ավանդական դարձած հանդիպում-երեկոյին:

Դա սովորական համերգ չէր...

Լրագրողներ, արվեստագետներ, կոմպոզիտորներ, և պարզապես, դու-
դուկի սիրահարներ հավաքվել էին ունկնդրելու ժողովրդական սիրելի նվա-
զարանի սրտատուջ համերգը:

Արտաքինից պարզ ու հասարակ թվացող այդ նվագարանին տիրապե-
տելու համար որքան ջանք ու նոսաղ է պահանջվում դուդուկահարից, մինչև
զա իսկական վարպետությունը և յուրացվեն նվագարանի կատարողական
ոճն ու տեխնիկական բարդությունները: Ծնորհիվ հայ անվանի դուդուկա-
հարներ Մարգար Մարգարյանի, Ասոն Մաղոյանի, Վաչե Հովսեփյանի և
մյուսների, այդ գործիքը բեմահարթակ է բարձրացել, դարձել համերգային

ծրագրերի մի քուրթինակ զարդ, աշխարհի դարձնելու համար պատճառելի ունկնդիրներն:

Գողովկի՝ ազգային երաժշտական նվագարանի մասին ճշտագրքի տեղեկություններ տվեց երաժշտագետ Ռոբերտ Աթայանը:

—Գողովկը իրոք կարոտ է, անափ կարոտ, որ բացում է իր ծիրանի փողի դռները մարդու զգացմունքի, տրախտոթյան ու վշտի առջև: Մեր ժողովուրդն ունեցել է դողովկի մեծ վարպետներ: Վերածնված հայ ժողովուրդն իր վաթսուներկու աննախընթաց թոփչքում չի մոռացել, այլ խորացրել է արմատները հայ ազգային նվագարանի,—պատմում է արվեստի վաստակավոր գործիչ, կոմպոզիտոր Գրիգոր Հախիճյանը:

Բնոր արամադրվում է հյուրերին՝ համամիութենական մրցույթների կրկնակի դափնեկիր Հովհաննես Կապանցին (Թրիլիսի), Գևորգի Մինասովին (Բաքու):

Բնն են բարձրանում մեր հանրապետության անվանի դողովկահարներ Վլադիմիր Հարությունյանը, Արզնե Կարապետյանը, Բենիկ Իզմատյանը, Ելիշե Մանուկյանը, Կոմիտասի անվան կոնսերվատորիայի ուսանող Մկրտիչ Կարապետյանը, Վլադիմիր Կրոյանը...

«Հայրենիքի շայն», 19 հոկտեմբերի, 1988 թ.

ԱՅՍ ԶԱՐԲԱՆԱԿԻ ԳՈՒԳՈՒՆԸ

...Արտիստը կանգնում է հարյուրավոր օտարազգի հանդիսականների դեմ, նպում նրանց, մի պահ մտորում հավանաբար իր դողովկի լեզուն, որ իր ժողովրդի սերն ու կարոտն է անփոփոխ իր մեջ, տրախտոթյունն ու թախիծը: Գողովկը՝ ծիրանի փողը, երբ կանաց-կանաց բացում է իր ծագերը, վանացնում է մարդուն, նրան պարզեցնում մի ողջ ժողովրդի կենսագրություն: Չոր չեն ասում, որ երաժշտական ոչ մի գործիքի միջոցով այնպես հնարավոր չէ արտահայտել մեր ժողովրդի ապրումները, ինչպես դողովկով: Չուտ հայկական ղվագարան՝ ծնված մեր պատմությունից: Երևի, դրա համար է, որ օտարազգի հանդիսականները շատ են մերվում, սովի ճիշտ՝ չեն զգում, թե ինչպես արդեն լինել են կախարհիչ մեղեդիների աշխարհը, վեհացել, անհացել... Հայ դողովկահարներից շատերին է բախտ վիճակվել փորձիկ ու գորնել ծիրանի այդ փողով նվաճել օտարազգիներին, շահել նրանց հետաքրքրությունն այդ նվագարանի հանդեպ:

Հայ նշանավոր դողովկահարներ Մարգար Մարգարյանի, Լևոն Մարտյանի, Վաչե Հովսեփյանի, Ջիվան Գառլապյանի և ուրիշների գեղեցիկ արվեստն այսօր շարունակում են շատերը: Հենց այն փաստը, որ Կոմիտասի

անվան կոնսերվատորիայում, ժողգործիչների բաժնում հաստիկ ուշադրություն է դարձվում նաև դուդուկին, որտեղ Հայկական ՍՍՀ ժողովրդական արտիստ Ջիվան Գասպարյանն ունի իր աշակերտները, նոր տեսնում ես, որ մեր շրջաններում «երևում են» շնորհալի կատարողներ, վկայում է դուդուկի ժողովրդի մետ ճամփա ելած այդ նվագարանի նկատմամբ ունեցած համընդհանուր սերը:

Հանրապետության ժողովրդական արտիստ, Ըշանավոր դուդուկահար ու երգահան Վաչե Հովսեփյանն իր դուդուկով շրջել է աշխարհի շատ երկրներում, իր արվեստի կախարհաճշով նվաճել շատ-շատերի արտերը: Նրա նվագն պատր է մեր օջախներում հնչում է զարմանալի ինքնատիպ ու կարտավ, անուշ թախիծով ու սիրով:

ԱնՌն տարի աշնանը Հայաստանի ժուռնալիստի տան մեն դասիճում հավաքվում են դուդուկի սիրահարներ, Վաչե Հովսեփյանի արվեստի երկըրպագուներ՝ նորից հանդիսվելու դուդուկին, նորից լսելու, խորհելու, հպարտանալու...

«Այս երեկո դուդուկի մետ» հրավերը նվիրված էր Վաչե Հովսեփյանի հիշատակին: Մանկավարժական գիտությունների թեկնածու, դոցենտ Կամո Մկրտչյանի հակիրճ խոսքից հետո ցուցադրվեց մի հատված արտիստին նվիրված կինոնկարից: Վաչե Հովսեփյանը Լենինականում է: Ձիակատք ճրտած նա անցնում է Գյումրիի փողոցներով: Թեանծում է դուդուկի մեղրածոր ու արտանվաճ մեղեդին...

Մեր հանրապետությունում, Վրաստանում և Ադրբեջանում ճանաչված դուդուկահարներ էին հավաքվել այստեղ՝ դուդուկի նվագով իրենց հարգանքի տուրքը տալու Վաչե Հովսեփյանին, արվեստասերներին մեկ անգամ ևս սքանչացումի գեղեցիկ պահեր պարգևելու: Անա հնչում է համամիութենական միջոցառումների դասիճակիտ Հովհաննես Կասյանի (Թրիլիսի), Գեորգի Միճատուի (Բաքու) նվագը: Վաչե Սիմոնյանը (Սպիտակ), Վլադիմիր Կրույանը (Վերվլական), Վլադիմիր Հարությունյանը (Երևան), Երբապուլետի Կուլտուրայի վարչապրան ժողգործիչների՝ Ջիվան Գասպարյանի դեկավատան խումբը, Ելիշե Մանուկյանը, Մկրտչե Կարապետյանը, Սարո Թանիկյանը, Սերգեյ Կարապետյանը և մյուսները ինքնամոռաց պահեր պարգևեցին հանդիսականներին:

Վաչե Հովսեփյանը ճանաչված էր նաև որպես երգահան: Նրա հեղինակած երգերի կատարումով հանդես եկավ հեռուստատեսության և ռադիոհաղորդումների պետական կոմիտեի ժողգործիչների անսամբլը՝ Մանվել Բեգլարյանի ղեկավարությամբ:

Վաչե Հովսեփյանի արվեստի մասին խոսք ասացին արվեստագիտության դոկտոր, պրոֆեսոր Ռոբերտ Աթայանը, արվեստի վաստակավոր գործիչ, կոմպոզիտոր Գրիգոր Հախիճյանը:

Համոզիպման վերջում բոլոր դոկումենտները միասին կատարեցին
Վաչե Հովսեփյանի «Վերադարձիր» երգը:

«Մանկավարժ», 13 հունվարի, 1984 թ.

ԵՐԵՎԱՆԻ ՆՎԻՐՎԱԾ ՀԱՅՎԱԿԱՆ ԳՈՒԳՈՒԿԻՆ

Մեր ինստիտուտում ուսանողական ատոլյան հատկանշվում է բովան-
դակալայան հագեցվածությամբ: Հաճախակի են կազմակերպվում ուսանելի
միջոցառումներ, հանդիպումներ գրողների, գիտության և արվեստի նշանա-
վոր գործիչների հետ, որոնք միշտ էլ անցնում են բարձր կազմակերպվածու-
թյամբ:

Վերջերս տեղի ունեցավ դուդուկին նվիրված ցերեկույթ, որը կազմա-
կերպել էին ինստիտուտի հասարակական մասնագիտությունների ֆակուլտե-
տը, պատմության և աշխարհագրության ֆակուլտետի ԼԿԵՄ բյուրոն: Միջո-
ցառմանը ներկա էին պատմության և աշխարհագրության ֆակուլտետի կուս-
բյուրոյի քարտուղար Գ. Կիրակոսյանը, Երևանի պետական համալսարանի
ժուռնալիստիկայի ամբիոնի վարիչ, պրոֆեսոր Ս. Ավագյանը: Բացման խոս-
քով հանդես եկավ Հասարակական մասնագիտությունների ֆակուլտետի
դեկան Կամո Մկրտչյանը: Երեկոն վարում էր պատմության ֆակուլտետի
4-րդ կուրսի ուսանող Էդուարդ Մելքոնյանը: Մասնակցում էին Հայաստանի
լենինյան կոմերիտմիության մրցանակի դափնեկիրներ, Հայաստանի դուդու-
կահար Սարո Դամիսյանը, երգիչ Թովմաս Պողոսյանը և ուրիշներ: Կրանք
աչքի ընկան կատարողական բարձր արվեստով: Գուդուկի դրությի կլեշնե-
րը մերթ ընդ մերթ թևածում էին դարձիմուն: «Կիև յաման», «Քարավան»,
«Միական սխպեր» երգերն ունկնդիրներին մեծ բավականություն պատճա-
ռեցին:

Եսվ ընդունելության արժանացան Թովմաս Պողոսյանի «Ժողովրդական
խաղիկներ», գուսան Ըսմենի «Իմ Էլիմարը» և Զիվանու «Կուունկ» երգերը:

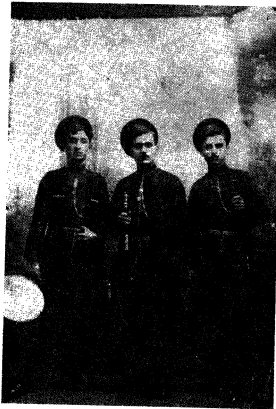

Նրանց ամենական ժամանակը, հնարին, գյուղերի նշանավոր Պարոյ Մարտիրոս 1 (տասն, աջից երկրորդը), որին տեսնում եք այս ճին, արեւիկային լուսանկարում:
Անհրաւիր դեպքերում 1901:

Ասան մի հանդիպում, ինչուր որ քեֆ առանց ուղղուկի ա մենար էլ:

Էջմիածին, 1908:

1916 թվականի հայ երաժիշտներ Անդրասիկը (դրոյ),
Գուրգենյանը Սուրեն Սմբատյանը և Մկրտիչ Քերթյանը:
Երևան, 1912:

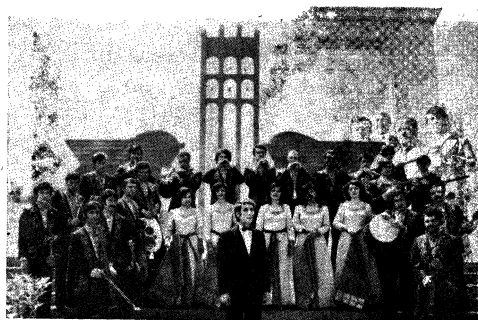
Նյանք սխեզին առաջին թվերը շահական թվականներին:
Նրանք մտով են մեր հրջողության մեջ:

Հայաստանի ժողովրդական գործիչների անդամիկ անամբը, որի գեղարվեստական
զեկավարն էր Վարդան Բունին (Բունիսարյանը), լուսանկարում (վերևի շարքի կենտրոնում)
դուրովկանարներ Հարություն Գևորգյանն է, Գևորգ Բարդյանը, Վարդ Կարապետյանը, Մար-
գար Մարգարյանը, Վարդան Սեկոյանը և ուրիշներ: Երևան, 1927

ՍՍՀՄ ժող. արտիստ Քարոսյ Ալբերտյանը, Ալեքսանդր Ալեքսանդրյանը, անասնաբույժի ինժեներ ասանի Ռեա:

Այսօր դուրսից զվարթ է ճեղում Սարգսյանների սրբազան կամարների ճեղքը
Սարգսյաններ, 1977:
Հայաստանի ժողովրդական գործիչների պետական նվաճումները Սարգսյանների հուշարձանի մոտ, 1977 թ.: (Ֆեդարվատական ղեկավար, Հայաստանի լեհերի կոնֆեդերացիայի
դահլենցի Կարեն Միրզյան):

Նոր են դրա եկել Մատենադարանից նալ քոյրականները կոմպոզիտորն Ռիգոր
Հափիբյանի, Մանկի Քեզարյանի և ժողովրդայն կամ Մկրտչյանի հետ միասին՝ Երանը
Նալում են լուսապակ Արարատին:

Երևան, 1932:

АРМЯНСКИЕ ДУДУКИСТЫ

Р Е З Ю М Е

В разнообразном и богатом ряду армянских музыкальных инструментов дудук занимает особое место.

Дук его, подобно языческому богу Ваагну, был рожден тростни-

Ару. Удивительная фактура абрикосового дерева стала телом его, которое в течение многих веков бесстрастно выжило любящие руки народа.

Дудук—это зов, дудук—это путь, это язык и голос души народа.

Он вобрал в себя всю гамму чувств, в его бесконечных модуляциях отражаются тончайшие проявления человеческой души. Он хранит в себе горе и слезы, жалобный плач и неистовое рыдание народа, обреченного на гибель. Он вобрал в себя наше светлое настоящее, непоколебимость нашего духа, нашу силу и веру в справедливость, радость наших свадеб и радужность горизонтов. Он стал нашей судьбой.

Сегодня он поднялся на подмостки большой сцены. Благодаря таким выдающимся мастерам-исполнителям, как Маркар Маркарян, Левон Мадоян, Каро Чарчоглян, Хачатур Хачатурян, Ваче Овсепян и Дживан Гаспарян дудук преодолел всякие национальные барьеры, нашла путь к сердцам людей и донес до них голос своей родной Армении.

Вот только два факта из биографии одного дудукиста, которые говорят сами за себя.

Музыкальные культуры Армении и Исландии ничего общего между собой не имеют. Однако Ваче Овсепян сумел очаровать исландскую публику, которая не отпустила музыканта, желая еще и еще раз послушать мелодии таких песен, как «Дун эн глхен» или «Оверн ин-кай».

Нью-Йорк. Представители восьмидесяти стран Организации Объединенных Наций стоят скандируют: «Ду-дук, ду-дук».

И запел дудук, одинаково понятный испанцам и шведам, французам и финнам, итальянцам и чехам, японцам и евреям, персам и арабам.

Рожденный в самой гуще народа, он стал незаменимой частью его жизни. Ни одна свадьба, ни один праздник или традиционный народный обряд не обходится у армян без него. Но диапазон его возможностей оказался гораздо шире, чем можно было предполагать еще вчера. Поднявшись на концертные подмостки, дудук обошел се-

годня весь мир. А введенный композиторами Австом Тертеряном и Юрием Геворкяном в симфонический оркестр, он зашел в одном ряду со скрипками, флейтами и валторнами, неожиданно открыл совершенно новый пласт музыкальной культуры, быть может, никому до этого неизвестный.

Дудук был нашим языком, нашим образом мышления, выразителем нашего национального сознания. И как живой голос нашего народа он проникает сегодня в сердца и сознание народов мира. С ювелирной виртуозностью вылетает он в нехитрую, предельно сдержанную мелодию разнообразные окраски интонации, тембра, тональности, легко и свободно используя все богатство их необычного спектра. Он живописует осязаемую для духа картину нашего бытия, листает страницы нашей истории.

МАРКАР МАРКАРЯН

До Маркара Маркаряна ни один дудукист еще не выступал на профессиональной сцене.

Юноша из Эчмиадзина был влюблен в дудук и свирель. Он схватывал на лету и впитывал в себя все то, чему могли научить его мастер Арут и Каро Саркисян.

В середине тридцатых годов он был принят в только что организованный ансамбль народных инструментов армянского радио. В ансамбль Маркар Маркарян пришел с мелодиями собственного сочинения.

Прошли годы. В тяжелые дни первых лет войны Маркар Маркарян ушел из жизни, оставив неоцененное наследство дудукистам последующих поколений—свой творческий опыт, который и поныне остается для многих настоящей школой исполнительского мастерства.

Нет народных песни в сопровождении дудука сегодня кажется вполне естественным, и мало кто знает, что первым, кто ввел эту традицию в армянское исполнительское искусство, был Маркар Маркарян.

В звучании инструмента, в его тембровых красках он достигал такого мастерства, что и сегодня, спустя пятьдесят лет после его смерти многие с восхищением вспоминают о нем.

Его постоянное стремление пробиться сквозь толщу всевозможных наслоений к первородной чистоте армянской национальной музыки, быть может, более всего повлияло на фактуру звука его дудука, которую можно сравнить разве что с прозрачной ясностью горного источника. Источника, который и поныне вдохновляет многих армянских дудукистов.

КАРО ЧАРЧОГЛЯН

... Не всегда даже специалисту легко отличить исполнение одного дудукиста от другого. Игру Каро Чарчогляна узнаешь сразу—на столько своеобразен творческий почерк этого мастера. Технические возможности его инструмента кажутся безграничными. А качество воспроизводимого звука и оригинальность исполнения, которые прежде всего выражаются в виртуозных переходах из одной тональности в другую, неспособны исказить даже плохие записи, доносящие до нас напевы его дудука из глубины времен.

Каро Чарчоглян родился в Леннакане. Здесь он прошел школу известного дудкиста Панджо Каро. В период прохождения воинской службы Каро Чарчоглян создает ансамбль народных инструментов. И зазвучали вдали от родной Армении дудук и свирель, бубен и зурна.

Вернувшись из армии, Каро Чарчоглян работал в Баку, в Государственном оркестре народных инструментов. Свою творческую деятельность он продолжил в ансамбле Вардана Буни (Буннатьяна) и в прославленном коллективе Иоанесяна. В 1939 году Каро Чарчоглян стал лауреатом всесоюзного конкурса. За годы работы в различных коллективах он завоевал любовь и симпатию публики.

Каро Чарчоглян был образованным и начитанным дудкистом. В отличие от многих других он знал ноты. Вместе с Узеиром Гаджибосковым он написал книгу о дудуке, которой долгое время пользовались как учебным пособием.

Не только любители музыки, но и умудренные опытом профессионалы высоко оценивали мастерство Каро Чарчогляна.

Он был еще совсем молодым, когда после концерта в Баку на сцену поднялся знаменитый музыкант и кумир бакинской публики Курбан Примов и вручил ему букет цветов.

— Мастер,— сказал кто-то Примову.— Вы человек пожилой и знаменитый, подобает ли Вам восторгаться, подобно юноше, и склонять голову перед молодым исполнителем?

— Если б и ты так сыграл, то я положил бы к твоим ногам все цветы мира,— ответил Примов.

Каро Чарчоглян был превосходным импровизатором. Этим искусством он владел лучше, чем кто бы то ни был из его современников.

ЛЕВОН МАДОЯН

Все, что в течение многих веков наслаивалось в области игры на дудуке и дошло до нас в виде устоявшихся традиции и неизблемых канонов, было творчески пересмыслено Левонем Мадояном. Он отказался от протеренных дорог и проложил новую, полагаясь на свой эстетический вкус и собственное понимание функции дудука в армянской музыкальной культуре. Армянские мелодии, исполняемые до него на дудуке, звучали с изрядной примесью иранизмов и восточной вязи. Левон Мадоян вернул им исконно армянский облик. В его руках дудук зазвучал более сдержанно и размеренно, с внутренним чувством меры и более аскетическим пониманием красоты. Своим исполнением он покорила сердца людей и завоевал славу не только себе, но и своему инструменту. Благодаря яркой творческой индивидуальности Мадояна было навсегда покончено с некогда бытовавшим отношением к дудуке как к инструменту, обладающему весьма ограниченными

возможностями. Из житейско-бытовой сферы дудук был перенесен в сферу профессиональной музыки. Сегодня по единодушному признанию специалистов дудук считается одним из лучших восточных музыкальных инструментов.

Левон Мадоян не только поднял дудук на новую высоту, но и расширил его исполнительские возможности. Эстетические принципы Мадояна легли в основу целого направления в армянской народной музыке.

Л. Мадоян был солистом Армфилармонии, играл на дудуке, свирели, дудке (шви), зурне, работал в Государственном ансамбле народных инструментов армянского радио и телевидения. Он избородил всю Армению, гастролировал во многих городах Советского Союза и зарубежных стран.

Великий армянский поэт Аветик Исаакян как-то пригласил к себе Левона Мадояна.

— Я возвращался из-за границы,— рассказывал поэт,— в пути встретил старого гюмрица, он сидел под стеной и пел песню. Я спросил его, что он поет. «Ступай своей дорогой, братец,— ответил он мне,— эту песню тебе не понять, это наша песня, песня простого народа». Опустив голову, я продолжил свой путь, обливаясь слезами счастья—ведь старик пел мою песню... Мне очень хочется, Левон, чтоб и другие мои стихотворения «Эс инч здум ашхар э», «Алагяз» обрели свою мелодию. Потому-то и пригласил тебя, может, сможешь мне найти ее?

И нашли, и родилась песня «Сиречи ярс таран» («Полюбил я—отняли ярс»).

ВАЧЕ ОВСЕПЯН

В годы войны, совсем еще юношей Ваче Овсепян работал токарем на Ереванском электротехническом заводе. Все свободное от работы время юноша посвящал своему любимому делу—игре на дудуке.

В 1944 году он был принят в Государственный ансамбль народных инструментов армянского радио. Именно здесь, при непосредственном содействии руководителя ансамбля композитора Арама Мерангуляна он осваивал тонкости своего инструмента, преодолевал технические трудности, приобретал подлинное мастерство. Ансамбль народных инструментов стал той благодатной почвой, на которой полностью раскрылся талант Ваче Овсепяна.

Далеко за пределы Армении унесет радиоволны песню Комитаса. Тихо и нежно летит она в исполнении Ваче Овсепяна, рождая перед внутренним взором слушателя очаровывающий образ армянки—то страдающей, то смеющейся сквозь голубую дымку времени.

Искусство Ваче Овсепяна было искренним и непосредственным, оно содержало в себе целые россыпи чувств и эмоций простого наро-

да. Его репертуар был довольно обширен: от народных песен до произведений профессиональных композиторов. Он глубоко переживал каждую исполнительскую вещь, проникался ею и извлекал из нее все наиболее существенное. С одинаковым успехом он мог быть то драматичным, то лиричным, то эпическим.

Ваче Овсепян преподавал в Народной консерватории, был частым гостем в колхозах и совхозах республики, встречался с молодыми дудукистами, делился с ними опытом и мастерством.

Ваче Овсепян был не только искусным исполнителем. Созданные им песни навсегда вошли в жизнь армянского народа: «Верадарцир», «Ерекнук», «Ервингет», «Авастан ахчикнер», «Ирикнамутин», «Абата ниц» — трудно найти человека, который не знал бы сегодня этих песен. Источником вдохновения ему служили произведения таких армянских поэтов, как Ваан Терьян, Паруйр Севак, Сильва Капутикян.

В 1975 году в Ташкенте состоялся международный симпозиум, посвященный мугаму. В его работе принял участие и Ваче Овсепян. Он приехал в Ташкент с двумя собственными произведениями «Ай-какан баяти» и «Адербеджанакан мугам». Слушатели были покорены техническим совершенством и творческой вдохновенностью армянского музыканта. Ему было предоставлено почетное право завершить последний концерт симпозиума.

Благодаря исполнительскому мастерству Ваче Овсепяна армянским дудуком наслаждались сотни тысяч любителей музыки в различных частях света. Он много гастролировал по Советскому Союзу, ему аплодировали во Франции, Египте, Греции, Турции, Исландии, США, Ираке, Иордании.

Ваче Овсепян пользовался огромной популярностью. Среди поклонников его искусства были и простые труженики села и знаменитые современники. Одним из них был американский писатель Уильям Сароян. Посетив в 1978 году Ереван, он выразил желание вновь послушать прославленного дудукиста. Но Ваче Овсепяна уже не было в живых. Узнав об этом, писатель скорбно опустил голову, будто склоняясь перед прахом выдающегося музыканта, и еле слышно проормотал:

— Его сердце тоже в горах.

ДЖИВАН ГАСПАРЯН

Когда играет Дживан Гаспарян, то кажется, будто мелодии достигают нашего слуха из глубины веков, неся с собой ясный и величественный колорит древности, языческий свет, христианскую скорбь.

Москва, 1957 год. В конкурсе принимало участие пять тысяч человек из различных стран мира. Жюри было на редкость представительным. «Меня волновало только одно, — вспоминает Дживан Гаспарян, — сможет ли мой маленький, нехитрый дудук прозвучать рядом с этими сложными, сверкающими металлом, замысловатыми инстру-

ментами? Поймут ли меня, смогу ли я донести красоту наших мелодий до слушателя?.. Едва я кончил играть, как мне передали просьбу жюри спуститься к ним вниз. Я был крайне удивлен—никого до этого жюри не вызывал... Дудук переходил из рук в руки. Спрашивали, из какого материала он сделан, как называется?...» Дживан Гаспарян занял первое место.

В дальнейшем он не раз удостаивался главных призов, но несомненно одно—первая победа была самой важной и дорогой, ибо она укрепила веру в себя и в возможности любимого инструмента.

Исполнение Д. Гаспаряна не спутаешь ни с одним другим. Дудукист насквозь пронизывает мелодию собственной индивидуальностью, делает ее глубоко личной, а потому и неповторимой.

Тяжелыми были детство и юность Дживана Гаспаряна. Но природа одарила его сокровищем, которое светило ему как путеводная звезда, стало смыслом всей его жизни и тайной радостью. Этот свет помог ему выйти из лабиринтов жизни, уберечь от легких и соблазнительных путей. Как и все талантливые люди, он благоговет перед своим искусством, позже это благоговение перешло в высокое чувство ответственности. Знаменитый мастер ежедневно занимается как начинающий ученик.

Чудо свершается на глазах, когда Дживан Гаспарян берет в руки свой маленький деревянный инструмент и подносит его к губам... И не он, а родные поля и родная вода, родное солнце и родная земля начинают петь, пробужденные волшебными звуками дудука.

ХАЧИК ХАЧАТРЯН

Все началось с того, что отец привел Хачика к народному артисту республики Араму Мерангуляну. Привел, чтоб тот сказал свое авторитетное слово о способностях сына. Послушав игру мальчика, Арам Мерангулян поручил таристу Левону Арутюняну и киянчисту Левону Карахану познакомиться с ним.

Эти занятия и определили судьбу Хачика Хачатряна.

В 1942 году в Ереване гастролировал бакинский театр оперы и балета имени Ахундова. В опере Узеира Гаджибекова «Кёр-оглы» Хачик исполнил партию дудука.

Шли годы. Молодой музыкант накапливал опыт и знания, приобретал мастерство. Унаследовав от своего отца любовь к армянской народной музыке, он смог найти в дудуке то сокровенное, что называется искусством. И этого было достаточно, чтоб связать всю свою жизнь с любимым инструментом.

До самого последнего времени Хачик Хачатрян работал в Ансамбле народных инструментов армянского радио и телевидения имени Арама Мерангуляна, а затем ушел на преподавательскую работу. Сейчас он преподает в Государственной консерватории имени Комитаса,

в Эчмиадзинском клубно-библиотечном телинуме и в музыкальном училище имени Ромбоса Меликяна. И нет ничего более важного сегодня для Хачика Хачатряна, чем его постоянное желание отдать своим ученикам те уроки любви к искусству, которые он получил в дни своей юности.

СУРЕН ТОВМАСЯН

Мелодию прервала война. И чтоб вновь возродить к жизни песню, Сурен Товмасын вместе с тысячами своих сверстников уехал на фронт.

Как-то утром он обнаружил, что тростниковый мундштук его дудки сломан. Опечалился—не к добру это. Но в пути он смастерил из тростника дудку, и вновь зазвучала его песня над солдатским вагоном, взбадривая воинов и наполняя их сердца верой. С тех пор он хранил свою дудку либо на груди под гимнастеркой, либо в голенище сапог.

В редкие минуты отдыха усталые солдаты собирались вокруг Сурена в блиндаже. Он доставал свою дудку и начинал играть. И солдаты отдавались мечте—вот открываются двери родного дома, а в нем любимые лица, тоскующие глаза.

— О чем своя музыка?

— Об Армении, о нашем народе, о родине, об армянских девушках.

В одном из боев погибла дудка. Это была большая потеря не только для Сурена, но и для всей роты. Но боец-музыкант смастерил новую и вновь заиграл. В Восточной Пруссии за выполнение боевого задания он был награжден орденом Славы третьей степени, а близ белорусского города Орша он захватил сразу два «языка». И вновь боевая награда.

После четвертого ранения его перевели из полевого госпиталя в тыл. Здесь в 1945 году его и навестил Арам Мерангулян. Рана на челюсти еще не зажила, но Мерангулян, казалось, не придавал этому особого значения.

— Сурен, приходи в ансамбль.

И «отличник разведки» Сурен Товмасын вновь стал играть в родном коллективе. Изголодавшийся по мирной жизни боец всей душой отдался любимому делу. Инструменты, которые перед отъездом на фронт он дал на хранение мастеру Гургену, заиграли с новой силой и с новым вдохновением. Началась новая жизнь—концерты, гастроли, аплодисменты.

Музыкальные интересы Сурена Товмасына широки и разнообразны. Его в одинаковой мере влекли и восточная, и западная музыка. Исполняет ли он армянские мелодии на дудке, цыганские на кларнете или американские на саксофоне—он всегда поражает безукоризненностью вкуса и мастерским владением инструмента.

Его часто можно увидеть на экране телевизора, услышать по радио. Его искусство обладает большой притягательной силой и пользуется огромной популярностью среди любителей музыки.

Сурен Товмасян воспитал целое поколение молодых музыкантов. Некоторые из них уже руководят различными коллективами, другие стали известными инструменталистами, третьи—певцами.

АРУТЮН КАРАПЕТЯН

Он родился в семье рабочего. К дудуку пристрастился очень рано, в возрасте десяти лет. По счастливому стечению обстоятельств сосед по дому уст Мяртин не только подарил мальчику дудук, но и привнес обучить его игре на нем.

В 1935 году в Клубе строителей состоялся дебют Арутюна Карапетяна. До войны он аккомпанировал Маркару Маркаряну, записал вместе с ним музыку к известным кинофильмам «Пепо» и «Гикор».

В 1939 году он в качестве солиста принимал участие в декаде армянского искусства и литературы в Москве. Творческая деятельность музыканта была прервана войной. С 1941 по 1945 год он был в действующей армии. Но даже война не могла разлучить музыканта с дудуком.

...Румыния. После длительного боя наступило короткое затишье. Собиравшиеся вокруг Карапетяна воины попросили:

— Арут, тушо джац, сырай что-нибудь.

И зазвучали далеко от родной Армении «Ах им чампан молтор гнац», «Мачкалес, безарцес» и, конечно же, «Ашхарумс ах чим кашил».

После войны Арутюн Карапетян работал на радио, в Государственном ансамбле песни и танца Армении.

Сегодня Арутюн Карапетян работает на производстве. И хотя он оставил профессиональную сцену, музыка и дудук с ним неразлучны. В минуты радости или горя, за столом семейного праздника или просто на досуге он берет в руки дудук и извлекает из него волшебные звуки.

ВЛАДИМИР АРУТЮНЯН

Трудолюбие привело Владимира Арутюняна в Государственный ансамбль танца Армении.

В 1958 году, когда ансамбль впервые предстал перед зрителем, Владимир Арутюнян играл на свирели и дудуке. В красочном хороводе танцоров под сводами Большого зала Армфилярмонии убедительно прозвучало исполнение молодого музыканта. Работа с танцевальным ансамблем имела свои специфические тонкости. Одно дело быть

просто солистом и выступать перед публикой один на один и совершенно другое солировать как бы самостоятельно, отходя на второй план, предоставляя основное пространство сцены танцорам. Эту нелегкую задачу Владимир Арутюнян решает с подобающей артистической легкостью. Ведь за его плечами был уже солидный опыт работы в Государственном ансамбле песни и танца Армении, где он многому научился у таких инальцов народной культуры, как Татул Алтунян и Александр Александри.

Систематический труд, ежедневные репетиции и неустанные поиски собственного голоса помогли В. Арутюняну полностью проявить свой талант. А постоянные концерты и гастрольные поездки помогли накопить столь необходимый профессиональный опыт. В каких только городах не звучал его инструмент! Москва, Ташкент, Таллин, Саратов. Ему аплодировали на Ближнем и Среднем Востоке, в Южной Америке и США, в Чехословакии, Франции, Алжире, Тунисе, Марокко..

Не только артист нашел сцену, и сцена нашла его. Зритель полюбил и оценил искусство Владимира Арутюняна. Кропотливый и упорный труд дал свои плоды. Заслуженный артист республики Владимир Арутюнян не только обрел свой собственный голос, но и сумел утвердить собственные художественные принципы. Подлинное искусство, конечно же, обусловлено талантом. Но и трудолюбием тоже. У Владимира Арутюняна они составляют завидное единство.

Сегодня рядом с ним играет его сын Алик Арутюнян. И этот наглядный пример лишь символизирует ту более глубокую преемственность, которая предстает перед нами в музыке, отражающей и журчанье прозрачных вод Апарана, и первые звуки свирели, услышанные от бабушки и протяжные напевы пастухов, и мелодии гусана Мауби Геворка.

ЕГИШЕ МАНУКЯН

Ахула было маленьким селом, зато сердца его обитателей—большими и добрыми. Дом, в котором родился Егише Манукян, не походил на другие. Здесь постоянно собирались люди, беседовали, слушали музыку, потом шли в ацатун—помещение, где пекут и хранят хлеб. Не хлеб печь, а сказки сказывать—о добре и зле, о временах давно минувших, о драконе и зайце, волшебнике и чудотворце.

В возрасте шести лет Егише стал играть на бубне, потом освоил свирель. В семнадцать лет он пришел в Государственный ансамбль танца Армении. Играл на кларнете, зурне, но мечтал о другом. И в конце концов мечта его сбылась.

Егише Манукян смог сразу же найти свой собственный голос. Оказывается, он не только любил, слушал и оценивал исполнение знаменитых мастеров, но и пристально вслушивался в звучание дудука,

пытаясь разобраться в его слабеющих и постичь ту самую точку, в которой скрещиваются естественный звук инструмента и индивидуальность исполнителя. Взяв в руки дудук, Егеше Манукян превратил его в инструмент для самовыражения. Он извлек из дудука еще один доселе никому не известный голос—собственного сердца. И этот маленький инструмент с десятью отверстиями вдруг засверкал совершенно новой гранью, как бы демонстрируя неисчерпаемость собственных возможностей.

Внешне Егеше Манукян очень сдержан и спокоен. Только на сцене он выглядит несколько неуверенным и подавленным. Но вот он начинает играть. Берет первые ноты и забывает обо всем на свете—забывает о зале, о сцене, концерте. Он сливается воедино со своим инструментом, превращая его в гортань собственной души и сердца.

Родившись в никому не известной Ахуле, он стоит сегодня на Нью-Йоркской сцене, покая слушателей такими сакровищами народной музыки как «Длейман», «Овиви капчы».

Он играет, репетирует, учится, хотя у него уже свои ученики, которые делают первые шаги в искусстве. Эстафета продолжается.

А в старой Ахуле еще помнят мастера Агвана, который играл в ацатуре. Помнят и маленького Егеше, сидевшего с широко раскрытыми глазами и жадно впитывавшего в себя каждое слово, каждый звук.

САРО ДАНИЕЛЯН

О творчестве Саро Даниеляна пресса отзывается не просто положительно, но и восторженно.

Менее чем за десять лет он двадцать раз выехал за рубеж и всякий раз достойно представлял там наше искусство, высоко держа звание советского художника и гражданина.

Саро Даниелян родился в семье, где не просто любили музыку, но и жили ею.

«Народные песни, игра моих братьев на различных инструментах,—вспоминает С. Даниелян,—настолько увлекли меня, что я уже не представлял свою жизнь без музыки».

Шаг за шагом разгадывая, казалось бы, необъяснимые тайны дудука, он открыл для себя самую существенную особенность этого инструмента. Звук дудука очень похож на человеческий голос, но это не простое внешнее сходство, проявление внутренней сущности человека и прямое продолжение его голоса.

Огромное влияние на формирование художественного вкуса Саро Даниеляна оказали годы учебы в Ереванской консерватории имени Комитаса. Классе гобоя, в котором учился Саро, вел заслуженный артист республики Кристофор Бабалян. Здесь он непосредственно столкнулся с европейской классической музыкой. И это был именно тот случай, когда общечеловеческое помогает лучше понять и осознать

свое собственное, национальное. Иными глазами посмотрел он на жемчужины армянского народного творчества, и они околдовали его богатствами, не подвластными времени.

Многому, особенно в области инструментовки, научился Саро Даниелян в консерваторские годы и у композитора Манвела Бегларяна.

Первые шаги на большой сцене Саро Даниелян делал при непосредственной поддержке Дживана Гаспаряна. Годы работы в Государственном ансамбле песни и танца Армении принесли молодому музыканту необходимый опыт.

Саро Даниелян стал выступать перед слушателями со своими собственными сочинениями. На этот раз он покорила публику не мастерством исполнения, а тонким проникновением в стихию народной музыки. Собственные музыкальные переживания, которые молодой музыкант старался выразить в своих исполнениях воплощаются сегодня в собственных музыкальных произведениях.

МКРТИЧ МАЛХАСЯН

Старый Гюмри был неразлучен с песней. Его невозможно представить без дудкистов, певцов, кяманчистов...

Когда директор ленинканского отделения Армфилармонии Жан Элюян предложил Мкртичу работу, юношу одолел страх «Играть в концертном зале перед зрителем?»

Выйти на сцену было нелегко, но любовь и неодолимая тяга к музыке были сильнее всех страхов и ловодов.

«Сцена на несколько сантиметров выше зала. Значит артист, который поднимается на нее, должен суметь с этой возвышенности взволновать и зажечь сердца людей»,—так думал молодой Мкртич. И так он старался играть всю свою жизнь.

Первые выступления в Ленинканской филармонии принесли с собой и первые аплодисменты, первые похвальные отзывы.

На состоявшемся в Самарканде симпозиуме «Мутамы народов мира» М. Малхасян вместе с другими известными дудкистами достойно представлял армянскую народную музыку, дошедшую до нас из глубины веков. Высшая награда симпозиума—«Кубок мира», который хранится теперь в Московском музее народов Востока, был вручен Мкртичу Малхасяну.

Более двадцати лет руководит Мкртич Малхасян ансамблем народных инструментов Ленинканского дворца пионеров. Оттуда, где он сам делал свои первые шаги в музыке, сегодня выходят новые поколения юношей и девушек, призванных хранить, развивать и нести в будущее нашу народную музыку.

М. Малхасян одинаково хорошо владеет целым рядом народных

инструментов: дудук, свирель, зурна, блуд, но сердце его безвозвратно отдано дудуку.

Фирма «Мелодия» выпустила уже четвертую пластинку с его исполнением армянских танцевальных мелодий.

Мкртич Малласян продолжает жить в родном Ленинакане. Его знает и любит весь город. С ним почтительно здороваются, с ним советуется, он желанный гость в каждом доме.

ОВАНЕС КАСЬЯН

Множество тайн хранит в себе этот маленький деревянный инструмент, который на протяжении столетий сопровождал армян в их радости и горе. Слушая дудук, поражаешься его способности аккумулировать в себе все проявления жизни народа и звучать как живой голос души народной.

В доме, где родился Ованес, часто звучали задушевные мелодии дудука. Здесь пели и играли все члены семьи. И песня стала неотъемлемой частью жизни ребенка.

С малых лет он слушал таких прославленных мастеров как Маркар Маргарян, Левон Мадоян, Каро Чарчоглян, Ваче Овсепян, Геворк Шулаверци, Дживан Гаспарян, Хачик Долгоруков, Сурен Диланян и Левон Амирханян.

Чтоб овладеть инструментом, освоить и отработать технику исполнения — стать хорошим дудукистом, от мальчика требовался упорный и кропотливый труд.

С рассветом уходил он к Куре, садился на берегу и долго смотрел на медленное течение воды. Тоска по родной земле не давала покоя молодому дудукисту. В его душе неустанно звучали песни Саят-Новы.

Большую роль в формировании художественного вкуса, профессионального мастерства и исполнительской культуры молодого Ованеса сыграл ансамбль «Саят-Нова», в котором он работает уже тридцать лет. Ансамбль, руководимый заслуженным артистом Грузинской ССР Мкртичем Казаряном, пользуется огромной популярностью во всей Грузии. И в этом немалая заслуга Ованеса Касьяна.

Крепкая дружба и многолетнее творческое сотрудничество связывают О. Касьяна с знаменитым исполнителем песен Саят-Новы Геворгом Захаряном (Плак). Творчество обоих неразрывно связано с бессмертными песнями Саят-Новы, с его прямой любовью и братства.

Каждый год в последнее воскресенье мая у притвора тбилисской армянской церкви Св. Геворка собирается многочисленная толпа любителей музыки, чтоб принять участие в традиционном празднике «вардатон» (праздник роз), посвященном светлой памяти великого певца дружбы народов Закавказья Саят-Новы. Весь день звучат песни Саят-Новы в исполнении тбилисского секстета дудукистов, в составе которого и лауреат многих Всесоюзных конкурсов Ованес Касьян.

ГЕОРГИЯ МИНАСЯН (МИНАСОВ)

Сегодня Георгий Минасян играет в Армянском государственном ансамбле гусанской песни. Однако его первые творческие успехи связаны с Баку. Начиная с Государственного ансамбля народных инструментов Азербайджана, которым руководил знаменитый дирижер Ионески. Вместе с шикьясти и мугамами со сцены звучали такие жемчужины армянского песенного творчества, как «Длейаман», «Алагяз», «Дун эн глхен». За годы работы в ансамбле Г. Минасян приобрел необходимые профессиональные качества, выработал собственный стиль.

Своего совершенства искусство Г. Минасяна достигло в исполнении таких произведений народной музыки как «Оверн элхан» и «Аст-валц мут пишер».

Дудук Георгия Минасяна кроток и спокоен. Голос его пропитан самозабвенностью тильой любви и обаянием глубокой тоски—качества, которые как нельзя лучше определяют характер самого инструмента.

По-своему осознав роль музыканта-исполнителя в сфере национальной культуры, Г. Минасян доносит до слушателя именно тот оттенок звучания, который наиболее характерен для самого дудука. И может быть, именно поэтому его называют не иначе как «мастер дудука».

Всюду, где бы ни играл Георгий Минасян—в Баку, Тбилиси, Ереване, Москве—он неизменно покоряет публику, завоевывает ее любовь и симпатии.

АРТАВАЗД ТЕР-ОВАНЕСЯН

Любовь к дудуку он перенял от деда—песенника Григора, от своего отца Дарчо и его брата Мго. Их большой старинный караглинский дом всегда был полон музыки и веселья, и дудук был частым гостем в нем. Его волшебные звуки влекли к себе. Появилось желание попробовать самому.

После окончания школы Артавазд стал руководить инструментальной частью ансамбля песни и танца Кироваканского дворца пионеров. Позже он руководил—оркестром народных инструментов районного Дворца культуры, был художественным руководителем народных ансамблей Дворца культуры имени Г. Гукасяна и Народной филармонии.

Дудук Артавазда Тер-Ованесяна обладает особым звучанием. Подлинную симфонию чувств извлекает мастер из своего инструмента. Он подкупает искренностью и непосредственностью, высоким профессиональным мастерством. Особый тембр его инструмента сегодня знаком каждому.

Когда в 1972 году в Кировакане был создан фольклорный ан-

самбль «Орвел». А Тер-Ованесян стал его солистом и концертмейстером. Опытный мастер приложил все силы и умение, чтоб ансамбль смог обрести свое лицо, достичь высокого профессионального уровня.

Артавазду Тер-Ованесяну аплодировали в Эстонии, Латвии, Литве, Грузии и Азербайджане. Он покорила сердца любителей народной музыки во Франции, Польше, Германии. Особенно тепло его принимали в итальянском городе Бавио, наобороте Кировакапа.

Более двухсот песен в репертуаре А. Тер-Ованесяна, и ни одну из них не обделил мастер своей любовью. Он вкладывает душу в каждую песню, для каждой находит присущую только ей интонацию.

Сегодня Артавазд Тер-Ованесян — заслуженный работник культуры, известный и всеми любимым дудукист, опытный мастер и хороший педагог, воспитавший целую плеяду молодых музыкантов.

ЛЮДВИГ ГАРИБЯН

Дудукист Людвиг Гарибян обладает собственным почерком и собственным видением мира. Начав с заводской самодеятельности, он достиг профессиональной сцены и стал одним из ведущих исполнителей инструменталистов Государственного ансамбля песни и танца Армении имени Татюла Аветисяна.

Слушая Л. Гарибяна, как бы возвращаешься к первоистокам армянской музыки.

Эта книжка об армянских дудукистах, и естественно, что на каждой ее странице мы вновь и вновь обращаемся к дудуку. Откуда же он взялся, где его истоки? История происхождения дудука теряется во мраке тысячелетий. Зато легенда сохранила для нас образную картину его рождения. Вот она. Некий юноша страстно влюбился в девушку. Но она не отвечала ему взаимностью. Однажды юноша выплел в поле и увидел там свою возлюбленную, которая бродила в полном одиночестве. Юноша срезал стебель какого-то растения, проделал отверстие и заиграл о своей любви. Девушка обернулась. Они встретились глазами и стали друзьями на всю жизнь.

Утверждают, что именно так и появился на свет дудук.

И именно так, сердцем, полным любви, играет сегодня Людвиг Гарибян.

Двадцать лет назад он впервые услышал, как играют на дудуке. Услышал «Крунк» Хачатура Аветисяна в исполнении Бориса Товмасыяна. И магическая сила дудука овладела душой мальчика. Игра Б. Товмасыяна казалась неким чудом, а дудук — железом волшебника, способного породить целую стаю журавлей, поднять ее в голубое, чистое небо и унести в вечность.

Продолжая традиции лучших армянских мастеров, Людвиг Гарибян играет искренне и непосредственно, однако же владея драматическими, лирическими и эпическими интонациями. Каждый раз, беря в руки дудук, он ощущает в душе свободный полет журавлей.

ГЕВОРГ СИМОНЯН

В 1938 году двенадцатилетний Жора Симонян начал на дудке играть в Ленинаканском детском ансамбле народных инструментов. Первое произведение, которое он исполнил, было «Ой назаги».

Как-то из открытого окна ленинаканской филармонии его игру услышал Левон Мадоян.

— Кто это играет?—спросил Мадоян у тогдашнего директора филармонии Жана Элюяна.

— Кажется, внук огородника Агаси.

— Пойдем, послушаем его,—предложил Мадоян.

Пошли.

У мальчика запылали щеки—не ожидал, что его игра может привлечь внимание столь знаменитых артистов.

— Сынок, приходи играть в филармонию,—предложил Элюян.

— А как?—испуганно произнес мальчик и посмотрел на Левона Мадояна.

— Не бойся,—сказал знаменитый дудкист,—я буду рядом.

С этого дня для Геворга Симоняна началась совершенно иная жизнь. Слова выдающегося музыканта воодушевили его. С какой-то особой любовью привязался он к своему инструменту и, говорят, потерял покой и сон. Начался долгий период упорного овладения профессиональным мастерством. Кропотливый труд и природная одаренность Г. Симоняна были гарантией его будущего успеха.

Вскоре Геворг Симонян стал одним из лучших дудкистов Ленинакана. Он много гастролировал по городам и селам Армении, радуя слушателей бессмертными мелодиями Саят-Новы, гусанов Шерама и Авази. Его игрой наслаждались многие знаменитости. А выдающийся поэт Ованес Ширац, вдохновленный исполнительским искусством Г. Симоняна, посвятил ему стихи.

Высокий, красивый и представительный, он гордо идет по старинным улицам Ленинакана, храня в своем сердце те художественные традиции, которыми была одухотворена земля старого Гюмри.

ГУРГЕН АЛОЯН

Решающим в творческой биографии Гургена Алояна оказался 1964 год, когда в Тбилиси был создан ансамбль дудкистов, руководимый Мишей Сукхасяном. Особенно успешным было выступление ансамбля на фестивале и торжествах, посвященных 250-летию Саят-Новы. В конкурсной программе фестиваля Г. Алоян исполнил песни Саят-Новы «Эйхемент», «Дун эл гласк» и «Кямача», что стало некой в области интерпретации произведений великого аюга. Музыканту удалось придать закрепленным традицией минорным напевам неожиданно светлые тона.

Работая с 1965 года в Государственном ансамбле песни и танца Грузии, Г. Алоян в значительной степени обогатил свой репертуар. Неустанной работой над собой он довел до совершенства свое мастерство и достиг виртуозной техники. Исполненная им джазовая композиция для дудука была удостоена высокой оценки специалистов. Впервые дудукист становится лауреатом джазового фестиваля. И вновь дудук расширяет границы своих возможностей.

На эстраде Г. Алоян предельно раскован. Что бы он не исполнял—народные или ашугские песни, мугамы или концерт для дудука Юрия Геворкяна—он неизменно приносит собственное ощущение мира, осваивая при этом верным «букве» исполняемого произведения.

Нине молодой дудукист живет и творит в Ереване. Фанатично веря в неиссякаемые возможности своего инструмента, он весь в творческих поисках. В богатой палитре Г. Алояна есть одна очень важная краска, которая собирает в единый колорит все остальные—это его собственное мировоззрение. Своей игрой Гурген Алоян знаменует новый этап в развитии нашей народной музыки.

ВАЧЕ СИМОНЯН

—Никогда нельзя терять того, чем когда-либо обладал народ,—таково убеждение известного армянского дудукиста Ваче Симоняна.

Вот уже сорок лет, как его благозвучный инструмент воспроизводит старинные армянские напевы—простые, незатейливые, добрые.

Он был совсем еще молод. Накануне праздника с нетерпением ждал рассвета. У храмов Лори-Памбакской долины собирался народ со всего района. Барабан и бубен отбивали ритм, звучала зурна, пел дудук. В дружном хороводе плясали люди. И играл Ваче, играл без устали.

В Спитакском районе День пастуха. В лесу собрались труженики района. Но могут ли пастухи обойтись без зурны, без бубна, дудука, без песен и плясок, без игры Ваче? Сотряса землю ногами, танцует группа парней. Двигутся плотной стеной—плечи словно клинья вбиты друг в друга. Чеканя каждый свой шаг, живая стена готова обрушиться на музыкантов. Но не дрогнула музыка, не испугалась, только ритм изменила она, и стена отступила.

В жилах кровь кипит, ноги плянут сами.

—Кочари,—кричат пастухи,—кочари!

Кочари для Ваче, что воздух для птицы. Кто сказал, что Ваче неподвижен? У него и леничка и сердце—все пляшет. Истинно играет Ваче Симоняна. Его кочари—это нечто иное. Деревенское, грубое—это танец первых людей.

Есть у Ваче Симоняна свой второй дом—ансамбль народных инструментов Спитакского дворца культуры. Ансамбль создавался в 1949 году. Вместе с руководителем его Ашхарбеком Сакавяном Ваче Си-

монян подбирал людей. Многих приходилось уговаривать, убеждать. Надо было поднять музыкальную жизнь района на новый уровень. Ансамбль постоянно выезжал в деревни и села района, играл на полях и пастбищах, нес людям песню, музыку, радость, помогая им в их нелегком труде.

Сегодня Ваце Симоняну за пятьдесят лет, но, как и прежде, его искусство насквозь пропитано неувядающей любовью.

Его любовь—песенки дудука. Задушевные песни народа, которая доходит до нас с крутых склонов спитакских гор.

ЛЕМИК СААКЯН

Лемик Саакяну было 15 лет, когда он впервые взял в руки дудук. Его учителем был выдающийся дудукист Ваце Овсепян, а позже—народный артист республики Дживан Гаспарян.

Школа, пройденная Л. Саакяном у этих двух замечательных музыкантов, позволила ему обратиться к самым разнообразным произведениям народной музыки, демонстрируя при этом красивое звучание инструмента и высокую технику.

Лемик Саакян был первым, кто попытался ввести многоголосие в исполнение на нескольких дудуках армянские мелодии.

В богатом репертуаре Лемика Саакяна по-новому были осмыслены и произведения великого Комитаса, и песни выдающихся гусанов.

ВЛАДИМИР КРОЯН

Отец Владимира—Нерсес Кроян играл на зурне и дудуке. Брат Папик был певцом. Дети Владимира тоже стали музыкантами. Дочь Эмилия играет на каноне и руководит ансамблем народных инструментов музыкального училища имени М. Тавризяна, другая дочь—Нелли преподает кяманчу в том же училище. Сын Борис играет на аккордеоне. Понятие музыкальная семья.

В 1944 году, еще ребенком, Владимир услышал игру Левона Мадояна. Мальчик был поражен. Мыслимо ли, чтоб столь маленький инструмент порождает такое богатство звуков?

Потом стал играть сям. В 1949 году, услышав игру В. Крояна, Татул Агтуниц предложил ему работать в Государственном ансамбле песни и танца Армении. Но дойти до работы в ансамбле ему не пришлось. Отделу культуры Кироваканского горисполкома удалось «переманить» своего земляка обратно. Хорошие музыканты были нужны не только в столице. С тех пор Владимир Кроян живет и работает в Кировакане. В 1949 году он основал на трикотажной фабрике ансамбль песни и танца и руководил его инструментальной частью. Потом бы-

ли другие коллективы, сольные выступления, гастролы. И в любом концертном зале, с любой сцены он неизменно покорял публику.

АРАРАТ ДАЛЛАКЯН

Окончив отделение кларнета музыкальной школы-интерната, Арарат Даллакян поступил в Ереванскую консерваторию имени Комитаса. Но мысль о дудуке не давала покоя юноше ни в годы учебы в консерватории, ни после ее окончания.

Однажды его пригласили в Государственный оркестр народных инструментов. Руководил оркестром лауреат премии Комсомола Армении Карлен Мирзоян. Он послушал Арарата и предложил ему играть на дудуке.

Начался длительный и сложный период освоения инструмента. В составе оркестра А. Даллакян гастролировал по городам и поселкам республики, с самолюбием исполнял песни Саят-Новы «Ах, хоск ушим», «Ашхаруме ах чим каш», «Ворекан ахпер», «Караван анцав» народную песню «Таран, таран».

Арарат Даллакян обладает богатым и рудным тембром,—говорит Карлен Мирзоян,—его манера исполнения благоприятно воздействует на характер звучания других инструментов, таких, как амшени зурна, шку, парка-пук.

Его игре на зурне и дудуке аплодировали любители музыки в Чехословакии, Венгрии, Сирии, Индии, Вьетнаме, которых он познакомил с такими жемчужинами армянской музыки, как «Лусняк пшпер», «Длейман», «Сарери ови мернем», «Шалахо».

АВЕТИК ТОВМАСЯН

Свои первые шаги он делал под руководством многоопытного Сурена Товмасына.

В 1979 году Аветик Товмасын был принят в Ереванский ансамбль дудукистов. Будучи самым молодым членом этого большого коллектива, А. Товмасын постоянно ощущал помощь и поддержку со стороны основателя и руководителя ансамбля Дживана Гаспаряна.

Прозвучали первые сольные выступления. Любители музыки тепло и радушно приняли молодого музыканта. С ним стали связывать надежды на будущее.

Помимо работы в ансамбле А. Товмасын много выступает в паре со своим мастером—Дживаном Гаспаряном. Вместе с ним он гастролировал в Москве, принимал участие в публичных и шефских концертах.

Профессиональное мастерство А. Товмасына растет с каждым го-

дом. И уже сегодня мы имеем в его лице вполне оригинального исполнителя.

АРШАК АРШАКУНИ

В 1948 году композитор Ерванд Саарунн пригласил Аршака Аршакуни работать в руководимом им ансамбле песни и танца. В ансамбле играли такие дудкисты, как Ваче Овсепян и Дживан Гаспарян. Аккомпанируя им, Аршак Аршакуни непосредственно соприкоснулся с подлинными вершинами исполнительского искусства, с настоящим профессиональным совершенством.

Призванный в 1949 году в ряды Советской армии, он организует там небольшой ансамбль народных инструментов. В ансамбле А. Аршакуни играл на бубне, дудке, кяманче.

Вернувшись в Ереван, А. Аршакуни стал аккомпанировать Левону Мадояну и Гургену Мирзояну, выступать с певцами Шогик Мкртчян и Норайром Мнацаканяном. Он много гастролировал по городам и поселкам Армении, Грузии, Азербайджана.

Вера в духовные силы человека привела Аршака Аршакуни в музыку. Эта вера жива в нем и поныне. Она передалась его сыновьям Левону и Армену Аршакуни, молодым, подаяющим надежду музыкантам.

БЕНИК ИГНАТЯН

Осень 1968 года. Шестнадцатилетний Беник с инструментом под мышкой шел к Ваче Овсепяну. Прославленный мастер согласился послушать юношу.

Очень волнуясь, Беник достал свой дудук и после минутной паузы начал играть. Играл народные песни. Одну, вторую, третью. Лицо мастера принимало все более и более благожелательное выражение. После очередной мелодии он предложил Бенику сыграть что-нибудь на зурне. Сомнений быть не могло, мальчик в одинаковой степени владел и дудуком, и зурной.

В этом же году по ходатайству Ваче Овсепяна Беника приняли в ансамбль народных инструментов армянского радио и телевидения.

В жизни молодого музыканта наступил новый период. Период овладения профессиональным мастерством. А критерий мастерства был очень высок. Рядом работали и жили такие корифеи, как М. Маркарян, Л. Мадоян, В. Овсепян. Особенно многим обязан Б. Игнатян Ваче Овсепяну. Мастер не переставал интересоваться судьбой юноши. При каждом удобном случае беседовал с ним, давал ценные советы. Слова мастера Б. Игнатян воспринимал как откровение. Он сберег и

сохранил их до сих пор. Сегодня Беник Игнатян переживает период интенсивных поисков. И не случайно, что любители музыки возлагают на него большие надежды.

АРМЕН СТЕПАНЯН

Недавно в концертном зале Союза композиторов Армении выступали студенты отделения народных инструментов Ереванской консерватории имени Комитаса.

Некоторые выступления ознаменовались поисками новых, весьма интересных путей развития выразительных средств дудука.

Одним из них было выступление Армена Степаняна.

Начальное музыкальное образование по классу фортепиано А. Степанян получил в музыкальной школе имени Айкануш Даниелян. В 1980 году он поступил в Ереванскую консерваторию. Любовь к дудуку Армен перенял от своего отца Айка Степаняна. Многому научил его известный дудукист Манукян.

Своими музыкальными знаниями и профессиональным умением Армен Степанян обязан Х. Аветисяну, Х. Хачатряну и Дж. Гаспаряну, которые со всей ответственностью относятся к обучению молодых дудукистов в стенах консерватории.

В Союзе композиторов Армении Армен Степанян исполнил «Михоск уним», Саят Новы, средневековую мелодию «Авун-авун», песню Даниеля Казаряна «Гуйр им пазели», которые были тепло приняты слушателями.

АРА БАХТИКЯН

Другим исполнителем, отличившимся на концерте в Союзе композиторов Армении, был Ара Бахтикян.

Дед А. Бахтикяна, Айрик, был народным музыкантом в буквальном смысле этого слова. Он играл на свадьбах, различных праздниках и обрядах. Играл на дудуке, зурне, кларнете. Дед подарил внуку дудук, обучил игре на нем, внушил любовь к народной музыке.

В 1982 году Ара стал студентом Ереванской консерватории, учеником Дживана Гаспаряна и Хачатура Хачатуряна.

На концерте в Союзе композиторов в его исполнении свежо и непривычно прозвучала народная песня «Оровел», песня Антона Маляна «Инци ми хидрир» и пьеса Х. Аветисяна для двух дудуков.

Продолжая богатые традиции народного исполнительского искусства, Ара Бахтикян стремится обогатить их тем новым, что было достигнуто за последние годы всей армянской культурой.

СЕРГЕЙ КАРАПЕТЯН

Он был еще школьником, когда начал петь и играть на барабанах. Пел песни старых и новых гусанов, пел сладкозвучно, с детской непосредственностью.

Только что закончилась война. Люди изголодались по веселью. И отец Сергея, народный музыкант, стал брать мальчика с собой. Свадьбы, иривки, праздники. Мальчик взрослел, и с каждым годом появлялась неотвратимая тяга к сцене, к профессиональным коллективам.

В 1946 году тринадцатилетний Сергей стал посещать Ансамбль народных инструментов, которым руководил Артем Меджидян. В этот же период отец начал обучать его нотам. Позже уже аккомпанировал Левону Мадояну, играл в ансамбле гусана Смбата, в Ансамбле народных инструментов, которым руководил Вардан Буня.

Работа в профессиональных коллективах, постоянное общение с видными деятелями народной музыкальной культуры, наложили на все творчество С. Карапетяна неизгладимый отпечаток.

В 1964 году С. Карапетяна пригласили в Ансамбль народных инструментов армянского радио и телевидения. Поводом к тому послужило блестяще исполненная им на кларнете песня Арама Мерангуляна «Ду инд амар». Собственным трудом и талантом проложил он свой путь в большое искусство. Но в глубине души таилась тоска, тоска по дудуку. И с 1965 года Сергей полностью посвятил себя ему. Кропотливый и упорный труд не дал долго ждать своих плодов. Вскоре Сергей Карапетян стал одним из ведущих дудукистов республики.

Благодаря его мастерству многие любители музыки нашей многонациональной страны приобщились к дудуку, к армянским народным напевам. Искусству армянского артиста аплодировали во Франции, Египте, Турции, Исландии, Алжире.

Ныне Сергей Карапетян преподает в музыкальной школе имени Саят-Новы и является концертмейстером группы дудукистов Ансамбля народных инструментов имени Арама Мерангуляна.

* * *

Дудук Двухязычковый духовой инструмент. Распространен во многих странах Востока, в том числе и на Кавказе. Древнейшие образцы дудука обнаружены в Египте, их возраст исчисляется 3500—4000 годами. Состоит из трубки (абрикосового или грушевого дерева длиной в 30,5 см), на верхнюю часть которой надевается двухязычковый тростниковый мушкетук. Трубка имеет восемь отверстий с одной стороны и одно—с противоположной. В средней части мушкетука находится гондо, с помощью перемещения которого происходит настройка инструмента. Как правило, играют на двух дудуках одновременно—один дудукист исполняет мелодию, а другой аккомпаниру-

ет ему. Кроме того, дудук используется в различных ансамблях. В конце двадцатых годов армянский композитор Вардан Буни создал три разновидности ансамбля дудукистов. Наиболее выдающиеся дудукисты последнего времени—М. Маркарян, Л. Мадоян, В. Овсепян, Дж. Гаспарян.
(Из Армянской Советской Энциклопедии)

ABOUT DOODOOK AND THE ARMENIAN DOODOOK-PLAYERS

(Summary)

«Doodook is the only instrument
the playing of which makes me
cry».

Aram Khachaturian
People's Artist of the Soviet
Union

And what is doodook? Here is encyclopedic information about it. Doodook is a wooden musical instrument played by blowing it at one end. It is common with the eastern peoples, as well as with the nations inhabiting the Caucasian mountain range. Its oldest specimens are found in Egypt (35000—4000 years old). Doodook consists of a pipe made of apricot or pear timber with a length of 30,5 centimetres. The pipe usually has eight finger holes on the upper side and only one on the reverse side. It should be mentioned that today doodook has got with us ten finger holes.

Among the Armenian national instruments doodook has a place of honour. It is not a mere instrument. Every listener feels it in his own way. Doodook has soul and feelings in itself. It is a unified symphony of human spirits. In its tiny holes it bears the cry of our bitter past, the hymn to the present bright life, our steadfast soul, our faith, our rightness, our taut strength...

Doodook is the breath of life to every Armenian. While listening to the sweet tunes of the doodook one is charmed to see in his mind's eye our native land of high mountains, fertile valleys, azure sky, dazzling sun, transparent lakes and turbulent streams. It is said that the doodook can work miracles. And not without reason. It can talk to you, entertain you, amuse you, it can also get you into deep contemplation. At times it can even make you cry your heart out. As an open secret, the power of the doodook is in the divine sweetness of its timbre.

A love of music has always been a feature of the Armenians. It is hardly ever possible to imagine any national festivity without folk

music and dance. Amateur doodook-players were always welcome, loved and respected by the people. Each of them represented his own musical interpretation, displayed his individuality and self-expression to the public. They made an important contribution to the art of doodook-playing. Whole generations of doodook-players have grown up, passed into maturity and with their delicate art excited millions of doodook-fans. In more recent years, when doodook has stepped on stage, professional doodook-players strive to develop a greater musicality and sense of rhythm. Their art is increasingly becoming more elaborate and virtuosic. Our talented doodook-players had and still have tremendous success at big concert-halls of many countries of the world. Armenian doodook-players of rare musicality display their art before a wider audience.

Doodook—the old Armenian instrument has always been the favourite of our people. Melodies played on this small instrument are inexpressibly touching, they convey the inward feelings of our nation, the warmth that runs through ages. And this is sure to make a particular impression on the listeners.

The sweet and soft tunes of our folk music, usually having the colouring of sadness, sorrow and deep grief, as though reflecting our age-old history, touch the heart, the soul and inflame the imagination of everyone irrespective of age and colour of skin.

Each radiation of the Armenian folk melodies on the doodook is a spontaneous outburst of feeling and passion. No verbal explanation is needed. For the doodook «speaks»! Yes, it has its language fully comprehensible to each listener. Even if the listener is a foreigner, and hasn't got the least notion about the Armenian people, its history and civilization, he is sure to learn it from the doodook. For doodook is the very medium which tells about the indomitable spirit of the Armenians, reveals the stamps of anger, the jumps of joy in the history of our ancient country. This tiny instrument speaks a language accessible, common to all mankind.

Today doodook has stepped on stage. Thanks to our distinguished and great experts of doodook—Margar Margaryan, Levon Modoyan, Karo Charchoghlyan, Vacheh Hovsepyan, Givan Gasparyan, Khachik Kuachatryan, Suren Tovmasyan, Vladimir Harutunyan, Egisheh Manukyan, Mkertich Malkhasyan, Serguey Karapetyan, Artavazd Ter-Hovhannisyan, George Minasov, Hovhannes Kasyan, Vacheh Simonyan and a number of young gifted doodook-players—Harutun Karapetyan, Lemik Sahakyan, Armen Stepanyan, Benik Ignatyan, Vladimir Kroyan, Avelik

Tovmasyan, Ara Bakhtikyan, Saro Danielyan, Ara Dallakyan and others, doodook has splitted all the language barriers of the world. With its soul-stirring tunes it has rised and raised our native land-Armenia.

The following real facts taken from a doodook-player's biography sneak for themselves.

Not a single Armenian lives in Iceland. But while giving concerts in Iceland Vacheh Hovsepyan with his exciting performance of the doodook brought down the house. The whole audience was crying out «Play! Play again!» The melodies «Dun en gikhen», «Hovern ankan» created general admiration.

New-York The United Nations Organization. The representatives of eighty countries got on foot: «Play, play your doodook!» The entire concert-hall filled with cries of approval: «Well done! Excellent» unanimously crying «doo-dook, doo-dook!» And the word «doodook» is articulated in English, Spanish, Italian, Franch, Finnish, Czeck, Swedish, Japanese, Persian, Arabic and, indeed, Armenian and Russian.

Doodook has made its way in the world. Doodook that formerly enjoyed great popularity and was an immediate participant at all national festivities, wedding parties, merry-makings and different kinds of ceremonies, now has considerably widened its audience, having gradually won the biggest stages of the world.

It is believed, and it is really so, that no other instrument is able to convey the emotions of our people so exactly, perfectly and refinely as the doodook does. For it is purely Armenian, born in the early stages of our history. That's why the foreign listener is instantly seduced and captivated by the very first tunes of the centuries-old Armenian folk melodies.

In the hands of our great musicians now doodook travels from country to country, doodook-players are instantly recognized, loved and highly appreciated by public and critics alike. At all concerts doodook brings high fame and honour to the Armenian artists.

The author of the book, journalist and public figure Kamo Mkerchyan has gathered here the flowers of the Armenian artistic world. With great affection he acquaints the reader with our distinguished doodook-players who with their shrill loud pipe fascinate a good many souls.

MARGAR MARGARYAN

Before Margar Margaryan we have had a great many doodook-players, but not on the professional stage. Margaryan had passed the apprenticeship of such prominent musicians as usta (master) Harut, Karo Sargsyan. They fostered the young boy's enthusiasm for music, helped the growth and development of his musical abilities. Soon Margaryan left Echmiadzin for Yerevan to devote himself exclusively to the world of music.

At the half of the 1930's he entered the newly founded Radio Company of People's Instruments. Here he achieved complete professional mastership.

Margar Margaryan made a great contribution to the art. He was the first who played accompaniments to the people's songs. He was again the first who moved doodook on concert stage. The talented doodook-player was also a composer. He was the music author of a number of beautiful songs.

Margar Margaryan has left a rich heritage. The present-day young musicians have a lot to learn and assimilate from his great art.

KARO CHARCHOGLHYAN

Even the great specialists cannot always distinguish and name who is playing. But Karo Charchoghlyan's performance came apart from that of all the others. His individual manner of playing and self-expression were so distinct that he was never to be confused with the other musicians. His doodook had its peculiar pitch, sound quality and tempo.

Karo Charshoghlyan was born in Leninakan. He was a rather well-read musician. Unlike the others he knew the notes. Together with Us-er Hajibekov he wrote a book on doodook-playing.

Having played for long years at Ionesyan's famous company, in 1939 Charchoghlyan became a laureate of the All-Union competition.

Improvisation is most typical of Karo Charchoghlyan. Possessing rare musicality and sense of rhythm, he composed music just while playing. And he was a great expert in it.

Here's a memorable occasion from Charchoghlyan's biography. There was a concert in Baku. The distinguished musician Ghurban Pi-

mov walked to the stage with a nice bunch of flowers and handed it to Karo Charchoghlyan. The latter had performed Sayat-Nova's «Dun en gkhen».

—Master,—Ghurban was addressed to,—you are a man of advanced age and high fame, but you are climbing the stage just like a beginner and bending your head before a youngster».

Ghurban Primov replied to this.

—If you could play as Karo Charchoghlyan does, I am ready to present you with all the flowers of the world.

LEVON MADOYAN

Today he is not with us. But the soul-stirring sounds of his doodook that for many years have offered aesthetic delight still remain unforgettable in a good many minds. Madoyan was the musician whose outstanding merit was the introduction and development of new techniques in the art of doodook-playing. He was extremely original. His virtuosic mastery of the doodook is beyond words. Levon Madoyan played at the Philharmonic Society of Armenia. Alongside with the doodook, he mastered other instruments, too— pipe, shvi, zurna.

Later on he worked at Aram Merangulyan's company who was a composer and the artistic leader of the State People's Instruments Company of Radio and TV. Madoyan made innumerable tours with this company displaying his artistic mastery of the doodook to thousands of music-fans. The geography of his concert tours involved almost all the parts of Armenia, as well as the Soviet Union and abroad. History shows the musician his heritage, his place in the line of distinguished ancestors. And Madoyan is the artist whose heritage is so immense and who has occupied so honourable a place in the line of distinguished ancestors.

To our time his great art excites the tender hearts. The fame of Madoyan's doodook will never die out.

VACHEH HOVSEPYAN

During the hard years of the Great Patriotic War Vacheh was playing and simultaneously working at the Yerevan electro-technical

factory as a turner. In 1944 he entered the People's Instrumental Company of the Radio. It was in this very company that he gained much experience, became more skillful, assimilated the execution peculiarities of the instrument, its technical difficulties. And finally he passed into complete maturity. The talented leader of the company, composer Aram Merangulyan spared no effort and energy to raise Vacheh to a higher professional level both as a musician and as a soloist.

The People's Instrumental Company of Radio truly became a real school for Vacheh Hovsepian. Here he passed a supreme test of his musical abilities. And he was instantly recognized and appreciated. He was recognized as the best master of the traditional instrument-doodook who with his art confirmed the right of survival of this ancient and modest instrument. Vacheh's art is sincere and ingenuous, direct and spontaneous.

Vacheh Hovsepian's repertoire was rather large. It involved folk melodies, compositions by gusans (amateur artists) and by professional composers. His art and skill in performing music caused great pleasure and aesthetic delight. As a rule, Vacheh perceived music deeply. His doodook sounded sometimes lyrical and sometimes rational.

Vacheh Hovsepian was also a talented composer. His own songs, such as «Veradardzir» («Come back»), «Yereknu» («The Clover»), «Yerani te» (If only), «Hayastani akhchikner» («The girls of Armenia»), «Iriknamulin» («At nightfall»), «Havata indz» («Believe me»), were always included in his repertoire. It's noteworthy stating that a source of inspiration for the composer Hovsepian became the works by such outstanding Armenian poets as Vahan Teryan, Paruir Sevak, Silva Kaputikyan and others. Vacheh Hovsepian combined his creative activity with that of teaching. He gave doodook lessons at the conservatoire and the Radio Company. He was the teacher of many young doodook-players sharing with them all his knowledge and experience.

The famous musician gave concerts practically in all parts of our republic and the Soviet Union as well. He made numerous concert tours to many foreign countries—France, Egypt, Greece, Turkey, Iceland, The United States of America, Iraq, Jordan, etc.

The excellent, musician and composer Vacheh Hovsepian enjoyed great respect and high fame. The obvious evidence of this was that he was awarded the title of the People's Artist of Armenia.

JIVAN GASPARYAN

Jivan Gasparyan is one of the best-known and distinguished musicians of nowadays. He is recognized and dearly loved by everyone who is fond of doodook and, inseparable from it, our folk music. Jivan Gasparyan's name is today almost on everybody's lips. His execution on the doodook is unique, having no like and no equal. It immediately charms and captivates the listener. One is most likely to surrender to the seductions of the soft touches of the music. Gifted with rare talents the doodook-player leaves a strong impression upon his audience. It is very difficult to find exact words for describing the effect produced by his excellent execution on one's feelings.

Jivan Gasparyan plays the doodook with striking mastership. The sweet shades of the music are thrilling. At times they suggest gloom, sorrow, grief, at times—warmth, love, hope. Each time listening to his performance one feels in his heart of hearts the spirit of our ancient but everlastingly young land and its inhabitants. The virtuoso performer attracts a vast number of folk music fans. His concerts always draw crowds.

Jivan Gasparyan is the People's Artist of our republic. He occupies his rightful place among the musicians most prominent in the Armenian artistic world.

KHACHIK KHACHATRYAN

Khachik Khachatryan had first heard the melodies of the Armenian folk songs from father—Badal, who performed them skilfully on the doodook. The young boy under the superintendence of already distinguished musicians Levon Harutunyan and Levon Karakhyan gradually acquired skill in playing the doodook. And soon he was engaged in the staff of the Honoured People's Instruments Company of Radio and TV. Those were the years of complete maturity and mastership.

Now Khachik Khachatryan has retired from the company. But he has devoted himself utterly to conveying all his knowledge and experience to the rising generation. Today Khachik Khachatryan is a skilful tutor and a respectable specialist at the State Conservatoire after Komitas and the musical college after Romanos Melikyan.

SUREN TOVMASYAN

The Great Patriotic War broke out when Suren had just started his first steps in the pursuit of music. The young musician couldn't but take his inseparable «friends»—doodook along to the front. Even at the front-lines he didn't cease to blow his instrument. Since then Suren Tovmasyan and the doodook became lifelong partners.

After the war Tovmasyan played at Aram Merangulyan's company. The skilful execution of the Armenian melodies «Machkal», «Sev-sev acher», «Dun en gikhen», «Krun» brought the doodook-player wide recognition. At the Honoured Song-Dance Company of Armenia Tovmasyan was applauded in Moscow, Baku, Tbilisi.

In the art tradition all is important. Every great musician takes from this tradition and in his turn gives something to it. In this respect Suren Tovmasyan has established our musical traditions in excellent taste. He can be often seen on the television, or heard on the radio. His doodook immediately charms the listeners by its frankness and sincerity.

VLADIMIR HARUTUNYAN

The Honoured Artist of the republic, the talented doodook-player Vladimir Harutunyan always wins the sympathy and respect of the audience by his marvellous execution.

He was a young musician when in 1958 he came to work in the staff of the State Dance Company of Armenia. With devoted, laborious efforts Vladimir Harutunyan strived to develop a greater musicality, a higher professional skill.

In his earlier years Vladimir has worked at the State Song-Dance Company of Armenia. Here he has learned and inherited a lot from the great musicians Tatul Altunyan, Alexander Alexandryan. But it was one thing to be a soloist and quite another to play in the company a whole programme. Vladimir Harutunyan has devoted all his energies and innate abilities exclusively to the pursuit of music. His performance of the old Armenian songs and melodies produce the cordial greeting and the warm welcome of the listeners. As soon as Vladimir brings his doodook into play it generates excitement.

Vladimir Harutunyan has gone on tours to many parts of our country

The map of his concert tours stretches from Moscow to Tashkent, from Tallin to Saratov. It involves also the countries of the Middle and the Near East, Czechoslovakia, Algeria, Tunisia, Morocco, etc.

Vladimir Harutunyan's rise in the world of music is the evidence of the musician's high professional mastership and high aesthetic taste.

EGHISHEH MANUKYAN

The characteristic quality of the doodook is its timbre. Eghisheh has not only comprehended the timbre of doodook, but in his turn has enriched its potential possibilities. His artistic mastership is conditioned by the individual manner of self-expression and by the frankness of execution. While playing Eghisheh Manukyan becomes fully absorbed in the music. In a moment the same absorption is conveyed to the listeners by the sweet-sounding notes of his doodook. And it's practically impossible to reduce to words the feelings that are stirred in one's heart of hearts.

Today Eghisheh Manukyan is one of the leading doodook-players at the State Dance Company of Armenia.

SARO DANIELYAN

Saro Danielyan is very fond of the doodook. He can't possibly imagine his life without this modest instrument. Everywhere—in the country and abroad, the audience offers him cordial greeting, listens to his music with great pleasure and fascination. The doodook-player's marvellous execution generates excitement, it moves everybody deeply to tears.

Saro Danielyan has a need for sharing his emotions and experiences with the audience not only as an executant but as a composer as well. In his own compositions Danielyan remains faithful to the glorious traditions of the Armenian folk music. His songs strike as sweet and candid to everyone listening to them.

SERGEY KARAPETYAN

From the early childhood Sergey showed obvious musical abilities. His father was his first music teacher. In 1949 the 16-year-old youth

was invited to the People's Instruments Company of the Armenian Philharmonic Society led by the first-rate musician Vardan Bouni (Buniatyan). This professional company became a supreme test of his art and skill in performing music.

With years of hard training Sergey has grown up and achieved the elevation of the music mastery.

In 1964 he entered the Honoured People's Instruments Company of Radio.

The multinational Soviet audience has got acquainted, understood and loved the doodook owing to one of its outstanding masters—Sergey Karapetyan. He has made concert tours to many foreign countries—France, Egypt, Turkey, Greece, Iceland, Algeria.

Now Sergey Karapetyan teaches at the Yerevan musical school after Sayat-Nova. He is at the same time the leader of the doodook-players at the Honoured People's Instruments Company of Armenia after Aram Merangulyan.

MKERTICH MALKHASYAN

The first performances in the Leninakan Philharmonic Society brought the young musician the first applauses and the first praises.

Malkhasyan's first steps in the great art started in his native Gyumri (Leninakan), and then progressed gradually towards the capital, towards the big stages. As time passed the artist made himself master of the doodook thanks to hard training, fine skill and aptitude. Malkhasyan is a teacher of more than one generation of excellent musicians. More than 20 years the honourable artist is leading the People's Instruments Company of the Leninakan Pioneer Palace.

Alongside with the doodook he masters other Armenian national instruments—shvi, zurna, blud. However, doodook is his favourite because above all doodook stands closer to his heart.

Mkertich Malkhasyan is one of the beloved and respected doodook-players of Leninakan.

HOVHANNES KASYAN

That small instrument—doodook has been familiar to Hovhannes Kasyan from the early years of his life. The doodook has often sounded

at his place. Kasyan's family was extremely musical. His brother—Azat, sisters were all playing and singing. Hovhannes himself was gifted with rare musicality. From early age the little boy has listened with admiration to such Armenian virtuoso doodook-players as Margar Margaryan, Levon Madoyan, Karo Charchoghlyan, Vacheh Hovsepyan, Jivan Gasparyan, Suren Dilanyan and others. Many years hard work was needed for young Hovhannes to turn professional «Sayat-Nova» company, the artistic leader of which is the Honoured Artist of Georgian SSR Mkertich Ghazaryan. The company, where Hovhannes Kasyan is playing for more than three decades, has cultivated in him high professional mastership. His brilliant execution of the songs by Sayat-Nova charms the audience. But most of all Kasyan excels at performing the people's song «Vorskan akhper».

GEORGE MINASOV

George Minasov (Minasyan) made his debut at the State People's Instruments Company of Baku. Under the superintendence of the company's artistic leader and conductor Ionesyan he showed his skill and mastership to their full advantage.

The Armenian musician has rightly assimilated his role in the art. He gives a specific tone and shade of sound to his doodook. Owing to George Minasov the popular tunes of the Armenian songs «Dele Yaman», «Alagiadz», «Dun en glkhen» and many others have reached the ears of a vast number of listeners in Baku, Yerevan, Tbilisi, Moscow.

ARTAVAZD TER-HOVHANNISYAN

Ter-Hovhannisyán plays the doodook with a complete consistency of style. Each time when his fingers touch the instrument a spontaneous expression of emotions fills the concert-hall. He plays from the bottom of his heart the melodious notes of the Armenian songs, that's why they sound so sweet and exciting.

In 1972, when «Horovel» ethnographic song-dance company was created in Kirovakan, Ter-Hovhannisyán became its soloist and leader. Here he trained a vast number of young musicians who today remember their tutor with love and respect.

Artavazd Ter-Hovhannisyán has performed in Paris, Poland, Germany, Italy and here at home—in our republic, Estonia, Latvia, Lithuania, Georgia, Azerbaijan. He has got more than 200 people's songs in his repertoire. Today Artavazd Ter-Hovhannisyán is the Honoured Art Worker of Armenia, an accomplished musician and skilful teacher.

LUDWIG CHARIBYAN

Ludwig Gharibyan started as an amateur and then turned professional at the State People's Song-Dance company after Tatul Altunyan. Having absorbed all the knowledge he could get from his skilful teachers Ludwig Gharibyan now plays with marked professionalism. The sweet and soft tunes of his doodook expressing love, hope, longing for home cast a gloom on the listeners. The melodies sound frank, natural, ingenuous, full of lyricism.

Today Ludwig Gharibyan is engaged in the musicians' staff of the State Dance Company of Armenia as a soloist.

GEVORG SIMONYAN

In 1939 in Leninakan the 12-year-old boy began to perform at the Children's company of people's instruments. Once the distinguished doodook-player Levon Madoyan happened to listen to him and said that he has gift for music. The words of the great master inspired and encouraged young Gevorg. He started with special love to assimilate all the knowledge and nuances of this art. Talented by nature Gevorg Simonyan applied all his energies in mastering the instrument. And finally he brought his art to perfection, turning a musician of high professional skill.

Today Gevorg Simonyan is one of the well-known and beloved doodook-players of Leninakan.

GURGEN ALOYAN

From 1965 playing at the Honoured Song-Dance Company of Georgia Gurgén Aloyan not only has enlarged his repertoire but also has acquired professional skill. The young artist brought his own **manner**

of playing, giving a new colouring to the timbre of the doodook. Aloyan's fresh style and technique of performance raise the doodook to the stage of variety-show. The direct proof of this was that the virtuoso performer was awarded the title of laureate at the jazz music festival.

Gurgen Aloyan now lives and creates in Yerevan. His art of making pleasing combinations of sounds in rhythm, harmony and counterpoint charms the listeners.

VACHEH SIMONYAN

Vacheh Simonyan is one of our first-rate musicians. For more than forty years he and his doodook are inseparable friends. As soon as he brings the instrument into play one is sure to feel aesthetic delight. Vacheh Simonyan is recognized as a true heir to his ancestors. The talented musician draws inspiration from nature. The playing of his doodook makes one feel the cool breezes of the mountain valleys. While listening to Simonyan's execution one becomes entirely absorbed in the sweet tunes. One feels the warmth of our sun, the air of high mountains, the fragrance of green meadows. The strong impression left on the listeners is beyond words. It is as though our age-old history is fully restored in the magic tones of the doodook.

ARARAT DALLAKYAN

As a member of the State People's Instruments Company of Armenia Ararat Dallakyan has gone on numerous tours to villages and towns of our republic, performing the sweet music composed by Sayat-Nova. Dallakyan plays his doodook in shades suggesting deep sorrow and grief. Having great natural ability the artist within the years of study has mastered the instrument to accomplishment. Ararat Dallakyan plays not only doodook, but at the same time he is good at other Armenian national wind instruments—zurna, pku, parkapzuk, which he has already performed on the big stages of a number of countries—Czechoslovakia, Hungary, Syria, India, Vietnam.

ՎԵՐՋԱՒԱՆ

Հգիտով, որտեղից և ինչպես դուրսդ մտավ իմ սրտի մեջ: Գուցե նրանից, որ տարիներ շարունակ լսելով մեր դուրսիկի տաղանդավոր կատարողների ելույթները՝ մի մասունք, մի ճշմարտություն մնաց՝ դուրսիկի հմայքը:

Այս գիրքը սրտով է գրված:

Նրա մեջ ամեն ինչ չէ, որ կատարյալ է: Բայց այս գրքի էջերը հարգանքի և սիրո տուրք են թոյր այն արվեստագետներին, որ ոճնեցնում են մեր ծիրանն փազույն փողը:

Ամեն մարդ պետք է հետք թողնի կյանքում: Երաժիշտը՝ առավել ևս: Դուրսկանաբար իր կենսագրության տարիներին մի մեծ հետք է թողնում՝ իր արվեստը: Եվ դրանով են գնահատում, մեծարում և պաշտապանում նրա ամուլը, որ ժամանակների համար մնա մշտամպիտ և մշտաթթուն:

Ես փորձեցի այս գրքում հավաքել դուրսկանաբանների տարբեր սերունդների:

Գուցե նրանք ոչ թողյուն են իրար հետ համաստեղություն կազմում: Գուցե նրանցից ոչ թողյուն են բարեկամության կամուրջներ ունեցել:

«Հայ դուրսկանաբաններ» գիրքը ստեղծելու տարիներին մենք համոյիսկ ենք բազմաթիվ երաժիշտների, պատմաբանների, սոցաագրադետների, երաժիշտ-կատարողների, որոնք մեծապես նպաստել են գտնելու, հայտնաբերելու կենսագրական փաստեր, լուսանկարներ, լրացուցիչ նյութեր:

Մենք խորապես երախտապարտ ենք թոյր նրանց, ովքեր օգնեցին գիրքը փաստագրական ճշգրիտ տեղեկություններով հարստացնելու և մասնագիտական սխալներ թույլ չտալու համար:

Հեղինակը շնորհակալ է Հայաստանի սոցագրական թանգարանի կուրսերից և առանձնապես նրա տնօրեն, պատմական գիտությունների թեկնածու, Հայաստանի պետական մրցանակի դափնեկիր (ներկայումս «Հայ-գրվիմամերգի» գլխավոր դիրեկտոր) Լավրենտի Բարսեղյանից, որը խանդավառեց մեզ այս շնորհակալ գործում և ջանք շխնայեց գրքի հրատարակման համար:

Ծնորհակալ ենք...

Հնդիկ Փրօսանքան	116
Ավետիք Ք-վնապան	118
Մեր ծան Արցախան	120
ՆՐԱՆԹ ԵՄՈՒՆՆԱԿՈՒՄ ԵՆ, ՆՐԱՆԵ ՄՈՒՄՈՒՄ ԵՆ	123
Արմեն Ստեփանքան	122
Արա Բախտիքան	123
Կարգեն Մաթևոսքան	127
ՄԱՄՈՒԸԸ ԴՈՒՅՈՒՄԻ ԵՎ ՆՐԱ ԱՆՏԱՐՈՂՆԵՐԻ ՄԱՍԻՆ	129
Армянские дудукеры (резюме)	141
About dodook and the armenian dodook—players (summary)	164
Արցախան	177

ՄԿՐՏՁՅԱՆ ԿԱՄՈՒՄԻՏԵԻ

ՀԱՅ ԳՈՒԳՈՒՎԱՀԱՐՆԵՐ
(Բողվածներ)

Խմբագիր՝ Ժ. Ազնեյ
Գեղ. և տեխ. խմբագիր՝ Ռ. Պետրոսյան
Վերատպող սրբագրիչ՝ Ս. Գյուլիջյան

Հանձնված է շտաբին 5.01.1987 թ.: Ստորագրված է տպագրության 28.08.1987 թ.:
ՎՋ 00704: Տարածառ 70x90^{1/4} թուղթ՝ տպագր. Ճ 1: Տառատեսակ՝ նորը: Տպագրություն
բարձր, 13,16 պարս. մամ.: տպագր. 11,25 մամ.+5 ներդիր, 13,74 պարս. ներկ.: թերթ., 9,4
հրատ. մամ.: Տպարանակ 5000: Պատվեր 2: Գինը՝ 1 ա. 30 կոպ.:
«Սովետական գրող» հրատարակչություն, Երևան-9, Տերյան 91:
Издательство «Советский грод», Ереван-9, ул. Теряна, 91.
2002 ԳՊ հրատարակչության տպարան, 373310, ք. Էջմիածին:
Типография Издательства АН АрмССР 373310, г. Эчмиадзин